ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 87ο | ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024 | ΑΡΙΘ. 808

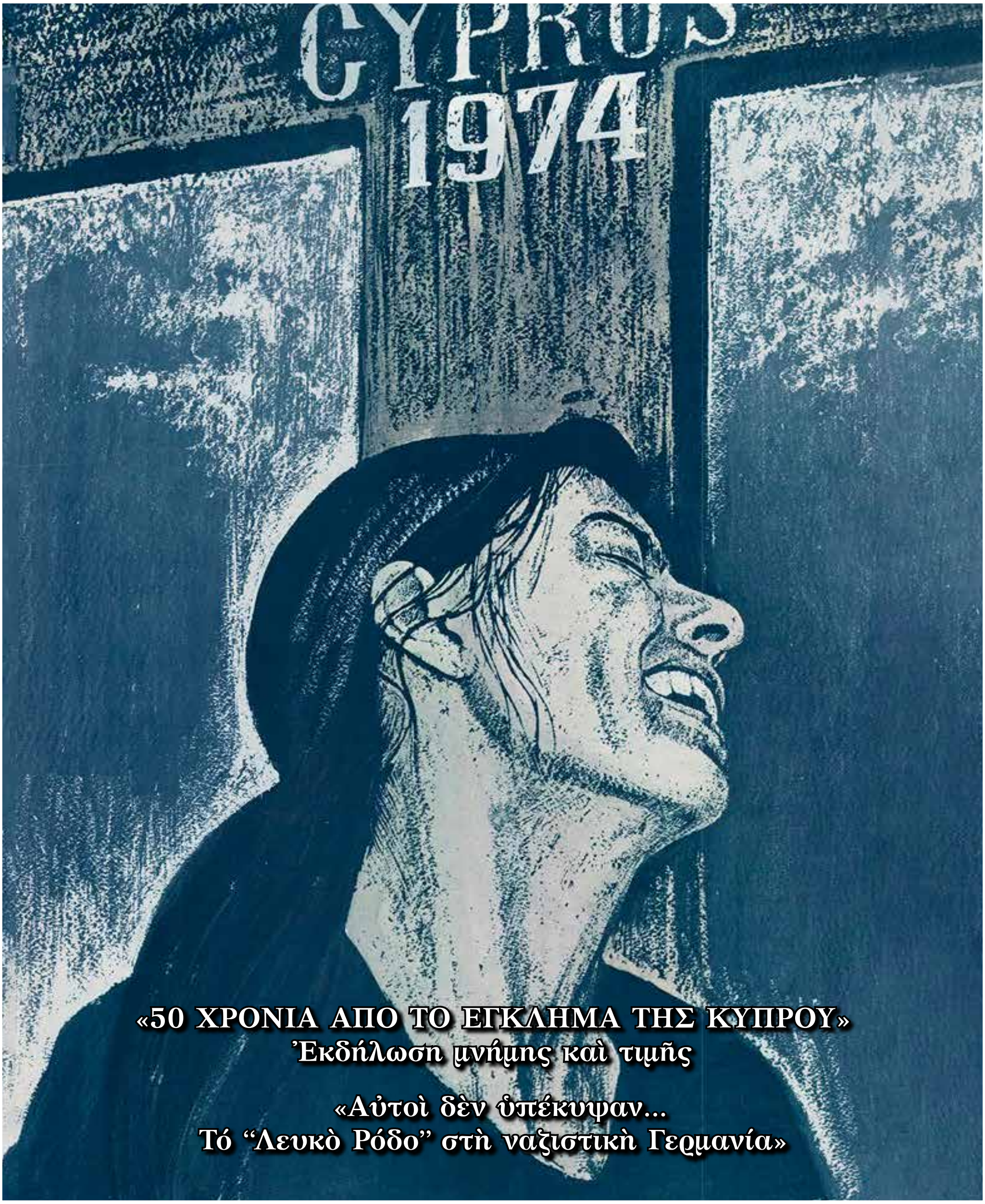

«50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»
Ἐκδήλωση μνήμης καὶ τιμῆς

«Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν...
Τό “Λευκὸ Ρόδο” στὴ ναζιστικὴ Γερμανία»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ
Γ.Β.Μ. 219

50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ 222

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 226

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 50ΧΡΟΝΟ ΓΟΛΓΟΘΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΗΣ - ΝΙΚΗ ΠΑΝΤΕΛΗ-ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΟΥ 227

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ-ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κκ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ 245

ΚΥΠΡΟΣ: ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ...
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ π. ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ 248

ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΣ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ 253

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ...
ΤΟ «ΛΕΥΚΟ ΡΟΔΟ» ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ 254

ΠΙΝΑΚΑΣ ὈΝΟΜΑΤΩΝ 2024 279

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ (2024) 285

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαῖο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Ἐτήσια συνδρομή
Ἐσωτερικοῦ 15€
Ἐξωτερικοῦ 30€
Κύπρου 20€

Ἐκδότης
«Χριστιανική Ἕνωσις Ἀκτῖνες»
Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης
Γιάννης Κ. Τσέντος
Θελξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Ἡ Ἐπιτροπή ἐπιφυλάσσει σέ ἑαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει ἤ νά συντέμνει κατά τήν κρίση της ὁποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἤ μή, δέν ἐπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση
«Λυχνία Α.Ε.» Print & Packaging House
Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος ἔκδοσης: Ἀθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2024

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Ζωγραφικὴ σύνθεση τοῦ χαράκτη Παναγιώτη Γράββαλου (1933-2014) γιὰ τὴ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Κυπρίων Ἀγωνιστῶν.

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ

Δὲν εἶναι ἁπλῶς μιὰ ἀπορία. Εἶναι ἕνα ἀναπάντητο ἐρωτηματικό. Δὲν τὸ χωράει ἡ ἀνθρώπινη σκέψη. Πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ παντοδύναμος Θεός, ποὺ γίνεται ἄνθρωπος γιὰ τὸν ἄνθρωπο, νὰ δέχεται μιὰ τέτοια καταδίωξη ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά Του; Πῶς ἀνέχεται νὰ φεύγει κυνηγημένος ἀπὸ ἕνα αἱμοσταγῆ ἡγεμονίσκο; Μὲ ἕνα του νεῦμα θὰ μποροῦσε νὰ διαλύσει ὅλες τὶς σκοτεινὲς πλεκτάνες καὶ τὴ φονικὴ μανία τῆς ἀδίστακτης βίας. Καὶ ὅμως, ἡ ἐντολὴ εἶναι σαφὴς στὸν Ἰωσήφ: *«Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον»* (*Ματθ.*, β΄ 13).

Μήπως οἱ ἴδιες σκέψεις δὲν ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργηθοῦν καὶ στὸν δίκαιο Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀειπάρθενο Μαρία; Εἶχαν δεχθεῖ τόσες ὑπερφυσικὲς ἀποκαλύψεις. Εἶχαν δεῖ τόσα θαύματα στὴ γέννηση τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχαν ἀναχωρήσει οἱ Μάγοι. Καὶ τώρα ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία, μὲ τὸ θεῖο Βρέφος στὴν ἀγκαλιά, παίρνουν τὸν δρόμο τῆς ἐξορίας. Δηλαδὴ ἕνα δρόμο ἄγνωστο, δύσκολο, γεμᾶτο ἀβεβαιότητες καὶ κινδύνους. Τὶς ἀγγελικὲς σάλπιγγες ἀντικαθιστοῦν τώρα τὰ ἀκονισμένα ξίφη τῶν ἀγροίκων στρατιωτῶν, τὰ χαρμόσυνα δοξαστικὰ οἱ ἄγριες κραυγὲς τοῦ τυφλοῦ πάθους. Φυσικὸ δὲν εἶναι οἱ ἀπορίες καὶ τὰ ἐρωτηματικὰ νὰ βομβαρδίζουν τὴ σκέψη τῆς ἁγίας οἰκογένειας; Ὀδυνηρὴ καὶ ἀκατάληπτη ἡ πρώτη δοκιμασία ποὺ ζοῦν ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἕνα βρέφος γεννιέται, θεῖο Βρέφος, τὸ γνωρίζουν πολὺ καλά, καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα τὸ καταδιώκει ἡ μανία τοῦ Ἡρώδη. Γιατί; Τί εἶχε νὰ φοβηθεῖ ἕνας προχωρημένος

στὴν ἡλικία καὶ πανίσχυρος βασιλιὰς ἀπὸ ἕνα ἀθῶο νήπιο; Εἶναι δυνατὸν τὸ κλάμα ἑνὸς νηπίου νὰ ταράξει τὸν ὕπνο ἑνὸς τυράννου;

Καὶ ὅμως, ἡ δοκιμασία τῆς ἐξορίας εἶναι ἕνα γεγονός. Ἡ ἐξορία εἶναι πάντα ὀδυνηρή. Καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες, ἡ Αἴγυπτος ἦταν μιὰ χώρα ποὺ τοὺς θύμιζε τὴ μακραίωνη, πικρὴ σκλαβιά τους. Σ᾽ αὐτὴ τὴ χώρα ἔπρεπε τώρα νὰ ἐγκατασταθοῦν. Νὰ ἀφήσουν τὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα καὶ νὰ ζήσουν στὴν ξενιτιά, κυνηγημένοι, ἄγνωστοι ἀνάμεσα σὲ ἀγνώστους. Ἄγνωστοι καὶ γιὰ ἄγνωστο διάστημα. Μιὰ θλίψη ἀπροσδιόριστης χρονικῆς διάρκειας. Πόσο θὰ διαρκέσει αὐτὴ ἡ ἐξορία; Ἕνα χρόνο, δύο, τρία, δέκα; Κανένας δὲν τὸ ξέρει. Ὁ ἄγγελος δὲν τοὺς τὸ προσδιόρισε. *«Φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοι»* (*Ματθ.*, β΄ 13). Φεῦγε στὴν Αἴγυπτο καὶ μένε ἐκεῖ, ἕως ὅτου σοῦ πῶ, λέει στὸν Ἰωσὴφ ὁ ἄγγελος. Ἕως πότε; Αὐτὸ εἶναι ἄγνωστο. Καὶ τὸ ἄγνωστο καὶ ἀπροσδιόριστο πάντα κουράζει καὶ ταλαιπωρεῖ.

Ἀπὸ τὶς πιὸ δραματικὲς στιγμὲς στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι ἡ ἀβεβαιότητα. Ἂν ἡ ἄδικη ἐξορία κουράζει καὶ συντρίβει, ἡ σκέψη ἡ πιὸ ὀδυνηρὴ γιὰ τὸν ἐξόριστο εἶναι μήπως ἡ ἐξορία γίνει ὁ τόπος τῆς

μόνιμης διαμονῆς του. Μήπως ἡ ἀγαπημένη του πατρίδα μείνει γιὰ πάντα ἕνα μακρινὸ ὄνειρο. Καὶ γιὰ ἕνα εὐαίσθητο ἄνθρωπο τέτοια ξεριζώματα δὲν ἀφήνουν ἀδιάφορη τὴν ψυχή. Συχνὰ μποροῦν νὰ τὴν τραυματίσουν βαθιά.

Μιὰ τέτοια ἰσχυρὴ δοκιμασία δὲν ἦταν φυσικὸ νὰ περάσει καὶ ὁ Ἰωσήφ; Καὶ ὅταν δοκιμάζεται ἡ πίστη, χρειάζονται πολλὲς δυνάμεις ἀντιστάσεως, γιὰ νὰ σταθεῖ κανεὶς ὄρθιος. Νὰ μὴ λυγίσει. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν ἅγιο τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπο. Μᾶς τὸ περιγράφει τόσο παραστατικὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος:

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡρώδη εἶναι προσωρινός. Τὸ φαινομενικὰ ἀδύνατο θεῖο Βρέφος καὶ κυνηγημένο θριαμβεύει. Χθὲς καὶ σήμερα καὶ στοὺς αἰῶνες.

«Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰωσὴφ οὐκ ἐσκανδαλίσθη, οὐδὲ εἶπεν "Αἴνιγμα τὸ πρᾶγμά ἐστιν· οὐ πρώην ἔλεγες, ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ; Καὶ νῦν οὐδὲ ἑαυτὸν σῴζει, ἀλλὰ φυγῆς ἡμῖν χρεία καὶ ἀποδημίας καὶ μακρᾶς μεταστάσεως· ἐναντία τῇ ὑποσχέσει τὰ γινόμενα". Ἀλλ' οὐδὲν τούτων λέγει (πιστὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνήρ), οὐδὲν περιεργάζεται τῆς ἐπανόδου τὸν χρόνον, καὶ ταῦτα τοῦ ἀγγέλου ἀδιορίστως αὐτὸν τεθεικότος. Ἕως ἂν εἴπω σοι... ἀλλ' ὑπακούει καὶ πείθεται, πάντας μετὰ χαρᾶς τοὺς πειρασμοὺς ὑπομένων».

Καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅπως τὸ διατυπώνει πάλι τὸ χρυσὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας: Γιατί συνέβησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ συμβαίνουν τὰ παράδοξα καὶ ἀνερμήνευτα στὴν κοντόθωρη ἀνθρώπινη λογικὴ αὐτὰ γεγονότα; Ἡ ἐξορία ποὺ γεύθηκε ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά Του πάνω στὴ γῆ ὁ Χριστὸς ἔχει ἕνα βαθὺ νόημα γιὰ ὅλους τοὺς πιστούς. Ἡ ἔχθρα καὶ ἡ κακότητα ποὺ συνάντησε στὸ ξεκίνημά Του, αὐτὰ θὰ συντροφεύουν γιὰ πολὺ καὶ ὅλους τοὺς ἀληθινοὺς μαθητές Του. Ὁ Ἡρώδης μὲ χίλιες μορφὲς θὰ ζητάει σὲ κάθε ἐποχὴ *«τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό»*. Θὰ ζητάει τὴν ἐξόντωση κάθε πιστοῦ ποὺ τὸν θεωρεῖ ἐμπόδιο στὴν τυραννία καὶ παρανομία του. Γιατὶ πάντα ὁ ἄδικος δὲν ἀνέχεται τὸν δίκαιο.

Κι ἐμεῖς πρέπει νὰ περιμένουμε ἀνάλογες δοκιμασίες καὶ πειρασμούς, μάλιστα κατὰ τὴν ἄσκηση καὶ τῶν πιὸ θεάρεστων ἔργων. *«Τὸ ἐκ προοιμίων πειρασμοὺς προσδοκᾶν καὶ ἐπιβουλάς»* συνέβη στὴν ἁγία Οἰκογένεια. Τί τὸ παράδοξο νὰ συμβεῖ καὶ σὲ μᾶς; *«Ὅρα γοῦν ἀπὸ τῶν σπαργάνων εὐθέως τοῦτο γινόμενον. Καὶ γὰρ τεχθέντος αὐτοῦ καὶ τύραννος μαίνεται, καὶ φυγὴ καὶ μετάστασις γίνεται πρὸς τὴν ὑπερορίαν... ἵνα σὺ ταῦτα ἀκούων, ὅταν καταξιωθῇς διακονήσασθαί τινι πνευματικῷ πράγματι, εἶτα ἴδῃς σαὐτὸν πάσχοντα τὰ ἀνήκεστα καὶ μυρίους ὑπομένοντα κινδύνους, μὴ διαταραχθῇς μηδὲ εἴπῃς... ἀλλὰ φέρῃς πάντα γενναίως»* (Χρυσόστομος).

Αὐτὸ φωνάζει ἡ παλαιά, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονη ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὐτὸ βροντοφωνοῦν τὰ Κολοσσαῖα καὶ τὰ ἀμφιθέατρα, οἱ ἁλμυρὲς στέππες καὶ οἱ παγωμένες ἐκτάσεις τοῦ Βορρᾶ. Ἀναρίθμητοι οἱ διωγμοί, ἀλλὰ καὶ τὰ φωτεινὰ παραδείγματα τοῦ ἡρωισμοῦ. Ἕνας ἡρωισμὸς ποὺ ἀντιμετώπιζε καὶ ἀντιμετωπίζει μὲ τὸ ἴδιο σθένος τὰ πεινασμένα θηρία, τοὺς τρομεροὺς δημίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς σύγχρονους διωγμοὺς τῆς νεοειδωλολατρίας. Ὅποιος καὶ σήμερα θέλει νὰ μείνει πιστὸς στὶς ἀρχές του ἔχει ἀνάγκη πρωτοχριστιανικῆς ἀνδρείας. Καὶ γνωρίζει πὼς ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡρώδη εἶναι προσωρινός. Τὸ φαινομενικὰ ἀδύνατο θεῖο Βρέφος καὶ κυνηγημένο θριαμβεύει. Χθὲς καὶ σήμερα καὶ στοὺς αἰῶνες.

Γ.Β.Μ.

Τὴν Κυριακή, 1 Δεκεμβρίου 2024, καὶ ὥρα 18:00, ὀργανώθηκε στὴν αἴθουσα ἐκδηλώσεων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καρύτση 14 στὴν Ἀθήνα, μεγάλη κοινὴ ἐκδήλωση μνήμης καὶ τιμῆς τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων, τὴν ὁποία ὀργάνωσε ἡ Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ» καὶ ὁ Σύλλογος Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», μὲ θέμα:

«50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Τὸ παρὸν τεῦχος ἀφιερώνεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴ συγκεκριμένη ἐκδήλωση καὶ στὴν ἀγαπημένη μας Κύπρο, δημοσιεύοντας στὶς σελίδες του:

– Τὴ σύντομη προλογικὴ εἰσήγηση τοῦ Δρ Γιάννη Κ. Τσέντου ἐκ μέρους τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐκδήλωσης.

– Τὸ κείμενο τῆς παρουσίασης-εἰσήγησης τῶν Σταύρου καὶ Νίκης Πεττεμερίδου, ποὺ ἀποτέλεσε καὶ τὸν κύριο κορμὸ τῆς ἐκδήλωσης, μὲ τίτλο: «Μηνύματα Ἀνάστασης ἀπὸ τὸν πεννντάχρονο Γολγοθᾶ τῆς Κύπρου».

– Τὸν χαιρετισμό-παρέμβαση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κκ. Γεωργίου.

– Τὴν εἰσήγηση τοῦ Ἀρχιμανδρίτη π. Κυριακοῦ Τσολάκη, μέλους τῆς Ἀδελφότητας Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ», μὲ τίτλο: «Κύπρος. 50 χρόνια μετά».

– Τὸ κλείσιμο τῆς ἐκδήλωσης ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτη π. Βασίλειο Μπλάνα, προϊστάμενο τῆς Ἀδελφότητας Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ».

50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Εἰσαγωγὴ στὴν ἐκδήλωση

Σήμερα, πενῆντα χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου, δὲν πρέπει νὰ διστάσουμε νὰ ποῦμε ἀνοικτὰ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐμᾶς δὲν ἔχουμε κἂν μνῆμες τοῦ δραματικοῦ ἐκείνου καλοκαιριοῦ τοῦ 1974. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ποῦμε αὐτό, διότι ξέρουμε ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς συμπύκνωσε τὸ χρέος του ἀπέναντι στὴν Κύπρο στὸ ἐμβληματικὸ σύνθημα: «ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ».

Αὐτὸ ὅμως τὸ τόσο δυνατὸ σύνθημα, ποὺ ἀσφαλῶς «μιλάει» σὲ ὅλους μας, θὰ κινδύνευε σήμερα νὰ παρανοηθεῖ πλήρως, ἂν ἀφηνόταν κάποιος νὰ πιστεύσει ὅτι ἡ τραγῳδία τῆς Κύπρου εἶναι γεγονὸς τοῦ παρελθόντος, ἑνὸς μακρινοῦ μάλιστα παρελθόντος ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχουμε μνῆμες, ἑνὸς παρελθόντος, ἔστω, τὸ ὁποῖο ὀφείλουμε νὰ μὴν ἀγνοοῦμε. Ὅμως ὄχι! Ἡ τραγῳδία τῆς Κύπρου δὲν εἶναι ἁπλῶς γεγονὸς τοῦ παρελθόντος. Εἶναι τὸ παρόν, τὸ ζοφερὸ παρὸν τοῦ μαρτυρικοῦ νησιοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ὀφείλουμε πρωτίστως νὰ μὴν ξεχνᾶμε: ὅτι ἡ Κύπρος εἶναι μιὰ εὐρωπαϊκὴ χώρα, ἕνα κράτος-μέλος μάλιστα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης, ποὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἕνα τρίτο τῶν ἐδαφῶν του βρίσκεται σήμερα ὑπὸ ξένη στρατιωτικὴ κατοχή, πενῆντα χρόνια τώρα,

κατόπιν μιᾶς στρατιωτικῆς εἰσβολῆς κατὰ ὠμὴ παραβίαση κάθε ἔννοιας διεθνοῦς νομιμότητας. Αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ποὺ κατ᾽ ἐξοχὴν ὀφείλουμε νὰ μὴν ξεχνᾶμε.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ εἰσαγωγικὰ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς στὴ σημερινὴ ἐκδήλωση μνήμης καὶ τιμῆς, ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ θὰ μποροῦσα νὰ πῶ προλογίζοντας τὴν ἐκδήλωση ὡς Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Συλλόγου Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», ἐπιτρέψτε μου νὰ σταθῶ στὸ ἑξῆς:

Κάθε φορὰ ποὺ στρέφουμε τὴ σκέψη μας σὲ τραγῳδίες τοῦ παρελθόντος, ὅπως ἡ τραγῳδία τῆς Κύπρου, εἶναι εὐκαιρία γιὰ μᾶς νὰ ἀναλογιζόμαστε καὶ τὰ δικά μας λάθη. Διότι ἀσφαλῶς λάθη ὑπῆρξαν στὴν Κύπρο καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά, καὶ μάλιστα τέτοια ποὺ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ ἀξιολογηθοῦν παρὰ μόνον ὡς ἐγκληματικά. Καὶ σαφῶς ὀφείλουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε αὐτὰ τὰ λάθη. Ὑπάρχει ὅμως τεράστια ἀπόσταση ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ἐγκλωβισθοῦμε σὲ ἕνα αὐτομαστίγωμα, καταλήγοντας σὲ ἕναν πέρα γιὰ πέρα ἀνιστόρητο συμψηφισμὸ εὐθυνῶν τῆς μορφῆς: «Ἐντάξει, μεταξύ μας, στὴν Κύπρο ἔφταιξαν οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ φταίξαμε κι ἐμεῖς».

Πραγματικά, γνωρίζουμε ὅτι ἡ Τουρκία εἰσέβαλε στὴν Κύπρο ἐπικαλούμενη τὴν ἰδιότητά της ὡς προστάτιδας δύναμης τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας βάσει τῆς Συνθήκης Ἐγγυήσεως τῆς Ζυρίχης, μὲ ἀφορμὴ τὴ διασάλευση τῆς συνταγματικῆς τάξης στὴν Κύπρο συνεπείᾳ ἑνὸς πραξικοπήματος ἐνορχηστρωμένου, περισσότερο ἢ λιγότερο ἄμεσα, ἀπὸ τὴ δικτατορικὴ κυβέρνηση τῆς Ἀθήνας. ΑΛΛΑ ὑπάρχουν τρία πράγματα ποὺ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε:

ΠΡΩΤΟΝ, ὅτι μὲ κανένα τρόπο καὶ ἀπὸ πουθενά, ἀπὸ καμμία συνθήκη, ἀπὸ καμμία διάταξη τοῦ διεθνοῦς δικαίου, δὲν ἀπέρρεε νομίμως γιὰ τὴν Τουρκία δικαίωμα μονομεροῦς στρατιωτικῆς ἐπέμβασης. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι κάτι ποὺ ξεκαθάρισε καὶ τόνισε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἴδιο τὸ Νομικὸ Τμῆμα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ ΟΗΕ, χωρὶς βεβαίως νὰ ἱδρώσει γι᾽ αὐτὸ τὸ αὐτὶ τῆς Τουρκίας, ὅπως ἀκριβῶς ἄλλωστε συνέβη καὶ μὲ τὰ ἐπανειλημμένα ἔκτοτε καταδικαστικὰ γιὰ τὴν Τουρκία ψηφίσματα τοῦ ΟΗΕ.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Ναί, ἡ Τουρκία ἐπικαλέσθηκε ὡς ἀφορμὴ γιὰ τὴν εἰσβολή της στὴν Κύπρο τὴν ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ τάξη στὸ νησὶ συνεπείᾳ πραξικοπήματος ὑποκινημένου ἀπὸ τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς τῆς Ἑλλάδας. Ἀλλὰ εἶναι σημαντικὸ νὰ θυμόμαστε ὅτι, ὅταν ἡ Τουρκία ἐξαπέλυσε στὶς 14 Αὐγούστου

Ἡ τραγῳδία τῆς Κύπρου δὲν εἶναι ἁπλῶς γεγονὸς τοῦ παρελθόντος. Εἶναι τὸ παρόν, τὸ ζοφερὸ παρὸν τοῦ μαρτυρικοῦ νησιοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ὀφείλουμε πρωτίστως νὰ μὴν ξεχνᾶμε: ὅτι ἡ Κύπρος εἶναι μιὰ εὐρωπαϊκὴ χώρα, ἕνα κράτος-μέλος μάλιστα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης, ποὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἕνα τρίτο τῶν ἐδαφῶν του βρίσκεται σήμερα ὑπὸ ξένη στρατιωτικὴ κατοχή, πενῆντα χρόνια τώρα, κατόπιν μιᾶς στρατιωτικῆς εἰσβολῆς κατὰ ὠμὴ παραβίαση κάθε ἔννοιας διεθνοῦς νομιμότητας.

τόν «Ἀττίλα ΙΙ», διευρύνοντας τὴ ζώνη κατοχῆς της ἀπὸ τὸ ἰσχνὸ 3% τοῦ ἀρχικοῦ προγεφυρώματος στὸ περίπου 37% τῶν κυπριακῶν ἐδαφῶν ποὺ κατέχει ἕως σήμερα, τότε δὲν ὑπῆρχε οὔτε δικτατορικὸ καθεστὼς στὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ τάξη στὴν Κύπρο.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι κάθε χρόνο ἑορτάζουμε πανηγυρικὰ τὴν ἐπέτειο τῆς ἀποκατάστασης τῆς Δημοκρατίας στὶς 23 Ἰουλίου – ἡ 14η Αὐγούστου, ποὺ ξεκίνησε ὁ «Ἀττίλας ΙΙ», εἶναι τρεῖς ὁλόκληρες ἑβδομάδες ἀργότερα. Δικτατορικὸ καθεστὼς στὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Κύπρο, καὶ ἐκεῖ οἱ πραξικοπηματίες εἶχαν παραδώσει τὴν ἐξουσία ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐξελίξεων, ἀναμενόταν ἡ ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ τοῦ συνταγματικοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, μέχρι δὲ αὐτὴν καὶ ὅσο ἦταν ἀκόμα στὸ ἐξωτερικό, τὸν ἀναπλήρωνε προσωρινὰ στὰ καθήκοντά του ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων, ὅπως ἀκριβῶς προβλεπόταν σαφῶς καὶ ρητῶς στὸ σύνταγμα τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας. Ἡ συνταγματικὴ τάξη εἶχε πλήρως ἀποκατασταθεῖ.

Οὔτε λοιπὸν δικτατορικὸ καθεστὼς ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ τάξη στὴν Κύπρο. Εἶναι σημαντικὸ νὰ τὸ ἐπισημάνουμε αὐτό, γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουμε πώς, στὸ τέλος τέλος, ἡ Τουρκία δὲν ἐνδιαφέρθηκε οὔτε κἂν νὰ κρατήσει τὰ προσχήματα. Τολμῶ μάλιστα νὰ πῶ ὅτι πολὺ περισσότερο ἐνδιαφέρθηκε νὰ κρατήσει τὰ προσχήματα ὁ Χίτλερ στὴν εἰσβολή του στὴν Πολωνία καὶ νωρίτερα στὴν Τσεχοσλοβακία, παρὰ ἡ Τουρκία στὴν εἰσβολή της στὴν Κύπρο.

Ὑπάρχει καὶ ἕνα ΤΡΙΤΟ καὶ τελευταῖο ποὺ πρέπει νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦν – καὶ θὰ κλείσω μὲ αὐτό: Ἡ Τουρκία εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἕτοιμη τὴν εἰσβολή, καὶ ἁπλῶς γύρευε τὴν ἀφορμὴ νὰ τὴν πραγματοποιήσει. Δέκα χρόνια πρὶν οἱ ΗΠΑ μὲ παρέμβασή τους εἶχαν καταφέρει νὰ ἀποτρέψουν μόλις τὴν τελευταία στιγμὴ μιὰ τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο.

Δεῖτέ το αὐτὸ σὲ ἕνα εὐρύτερο πλαίσιο. Ἀσφαλῶς ἡ θέση τῆς χώρας μας εἶναι δυσχερής. Ὄχι ὅμως, ὅπως θὰ ἔλεγαν κάποιοι ὑπεραπλουστευτικά, ἐπειδὴ ἔχουμε δίπλα μας τούς «κακούς» Τούρκους. Ὄχι, οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶναι «κακοί». Προφανῶς θὰ ἦταν ἀνεπίτρεπτα στερεοτυπικὸ νὰ ποῦμε κάτι τέτοιο. Ἀσφαλῶς ὑπάρχουν κακοὶ Τοῦρκοι, ὅπως ὅμως ὑπάρχουν καὶ καλοὶ Τοῦρκοι, καὶ ὅπως ἄλλωστε ὑπάρχουν καὶ καλοὶ καὶ κακοὶ Ἕλληνες. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι εἶναι «κακοί» οἱ Τοῦρκοι.

Τὸ Κυπριακὸ δὲν εἶναι πρόβλημα τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Τουρκία. Δὲν εἶναι, ἀκόμα, πρόβλημα τῆς ἑλληνοκυπριακῆς κοινότητας μὲ τὴν τουρκοκυπριακὴ κοινότητα. Τὸ Κυπριακὸ εἶναι καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς πρόβλημα τῆς Τουρκίας μὲ τὴ διεθνῆ κοινότητα καὶ τῆς διεθνοῦς κοινότητας μὲ τὴν Τουρκία.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ κάνει τὴ θέση τῆς χώρας μας δυσχερῆ εἶναι ὅτι γειτνιάζει μὲ ἕνα κράτος τὸ ὁποῖο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς θεμελιώθηκε πάνω στὴν ὠμὴ περιφρόνηση γιὰ τὴ διεθνῆ νομιμότητα καὶ στὴ δημιουργία τετελεσμένων. Πραγματικά, θυμηθεῖτε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔκανε ὁ Κεμάλ, ποὺ τιμᾶται ὡς πατέρας τῆς σύγχρονης Τουρκίας, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα νὰ κινδυνεύει σήμερα ἡ εἰκόνα τοῦ Κεμὰλ νὰ βρίσκεται σὲ περισσότερα τουρκικὰ

σπίτια ἀπ᾽ ὅ,τι σὲ ἑλληνικὰ ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ὁ Κεμὰλ εἶχε δεδομένη τὴ διεθνῆ νομιμότητα, τὴν ὁποία τὴν ἐποχή του ἀντιπροσώπευε ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν, ὑπογεγραμμένη ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὴ σουλτανικὴ κυβέρνηση. Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο δοξάζεται ὁ Κεμὰλ στὴν Τουρκία εἶναι ἀκριβῶς ὅτι ἔγραψε στὰ παλαιότερα τῶν ὑποδημάτων του τὴ διεθνῆ νομιμότητα, καὶ ἀντ᾽ αὐτῆς ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε νὰ δημιουργήσει νέα δεδομένα «ἐπὶ τοῦ πεδίου», ποὺ ἔκαναν τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν καὶ ὅ,τι προβαλλόταν ὡς διεθνὴς νομιμότητα νὰ φαντάζει κενὸ γράμμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ θεμέλιο πάνω στὸ ὁποῖο οἰκοδομήθηκε τὸ τουρκικὸ κράτος. Καὶ ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ ἔχει ἔκτοτε κτίσει μὲ συνέπεια πάνω σὲ αὐτὸ τὸ θεμέλιο, μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς λογική.

Ἀντιλαμβάνεσθε γιατί εἶναι δυσχερὴς ἡ θέση τῆς χώρας μας: διότι, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε, εἶναι λογικὸ νὰ μὴ νιώθει κανεὶς καὶ πολὺ ἄνετα, ὅταν βρίσκεται δίπλα σὲ ἕνα κράτος στὸ ὁποῖο κυριαρχεῖ ἡ λογικὴ ὅτι, ἂν τὸ διεθνὲς δίκαιο δὲν συνᾴδει μὲ τὰ συμφέροντά μας, ... τόσο τὸ χειρότερο γιὰ τὸ διεθνὲς δίκαιο!

Ἂν λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι ἀντέδρασαν τὸ 1974 στὴν Κύπρο σὰν ἕτοιμοι ἀπὸ καιρό, αὐτὸ συνέβη, ἐπειδὴ ἁπλούστατα... ἦταν πράγματι ἕτοιμοι ἀπὸ καιρό. Γύρευαν ἁπλῶς τὴν ἀφορμή, καὶ μεταξύ μας, μοιάζει μᾶλλον βέβαιο ὅτι, καὶ νὰ μὴν τοὺς εἶχε δοθεῖ ἡ συγκεκριμένη ἀφορμή –ποὺ ἀσφαλῶς κακῶς τοὺς δόθηκε–, θὰ φρόντιζαν νὰ βροῦν ἢ ἐν ἀνάγκῃ νὰ δημιουργήσουν κάποια ἄλλη. Γιατί; Γιὰ νὰ κάνουν αὐτὸ ποὺ ἔχουν μάθει πολὺ καλὰ νὰ κάνουν. Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τιμᾶται ὁ Κεμάλ, αὐτὸ ποὺ ἀποτέλεσε τὸ θεμέλιο τῆς σύγχρονης Τουρκίας, εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐπεδίωξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιδιώκουν νὰ πετύχουν οἱ Τοῦρκοι στὴν Κύπρο: γράφοντας στὰ παλαιότερα τῶν ὑποδημάτων τους τὴ διεθνῆ νομιμότητα, νὰ δημιουργήσουν νέα δεδομένα «ἐπὶ τοῦ πεδίου», νέα τετελεσμένα γεγονότα, ποὺ θὰ ἀποδεικνύουν κενὸ γράμμα τὴ διεθνῆ νομιμότητα, ὅπως καὶ τὰ τόσα καταδικαστικὰ γι᾽ αὐτοὺς ψηφίσματα τοῦ ΟΗΕ, ἐσχάτως δὲ ἀκόμα καὶ τὴ λύση τῆς διζωνικῆς δικοινοτικῆς ὁμοσπονδίας.

Αὐτὸ ὅμως ἀρκεῖ, γιὰ νὰ θέσει τὰ πράγματα σὲ διαφορετικὴ βάση. Διότι, τοὐλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς διάλυσης τῶν μεγάλων αὐτοκρατοριῶν σὲ ἐθνικὰ κράτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ διεθνὴς κοινότητα δὲν ἔχει ἄλλη εὔλογη ἐπιλογὴ ἀπὸ τὸ νὰ στηρίζεται στὸν σεβασμὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἡ Τουρκία ἀδιαφορεῖ ἐπιδεικτικὰ γιὰ τὸ διεθνὲς δίκαιο, ἐπιδιώκοντας μέσα ἀπὸ ὅλο καὶ νέα δεδομένα «ἐπὶ τοῦ πεδίου» καὶ νέα τετελεσμένα νὰ τὸ ἀποδείξει κενὸ γράμμα. Τὰ λέμε ὅλα αὐτά, διότι θέλουμε νὰ καταλήξουμε στὸ ἑξῆς ἕνα, ποὺ πρέπει νὰ ἔχουμε σταθερὰ κατὰ νοῦν: Τὸ Κυπριακὸ δὲν εἶναι πρόβλημα τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Τουρκία. Δὲν εἶναι, ἀκόμα, πρόβλημα τῆς ἑλληνοκυπριακῆς κοινότητας μὲ τὴν τουρκοκυπριακὴ κοινότητα. Τὸ Κυπριακὸ εἶναι καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς πρόβλημα τῆς Τουρκίας μὲ τὴ διεθνῆ κοινότητα καὶ τῆς διεθνοῦς κοινότητας μὲ τὴν Τουρκία.

Μὲ αὐτὴ τὴ βασικὴ σκέψη, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴ σημερινὴ ἐκδήλωση, ποὺ ὀργανώνουν ὁ Ἀδελφότητα Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ» καὶ ὁ Σύλλογος Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», μιὰ ἐκδήλωση μνήμης καὶ τιμῆς, μὲ θέμα «50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ».

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ
Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Συλλόγου
Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς
«Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Στὴν ἐκδήλωση διαβάσθηκε ἡ παρακάτω προσευχὴ γιὰ τὴν Κύπρο:

Κύριε Κύριε, βασιλεῦ τῶν οὐρανῶν καὶ δέσποτα πάσης κτίσεως, πρόσχες ἡμῖν καταπονουμένοις ὑπὸ ἀνοσίου καὶ βεβήλου, θράσει καὶ σθένει πεφρυαγμένου.

Ἐπέτρεψες ἐν τῇ δικαιοσύνῃ Σου νὰ δοκιμάσωμεν τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ταλαιπωρίαν, ὅτε ἀλλόφυλοι ἐπέδραμον καθ' ἡμῶν, ἵνα μιάνωσι τὴν «Νῆσον τῶν Ἁγίων» Σου καὶ φονεύσωσι τοὺς ἀθώους τοῦ λαοῦ Σου.

Συναισθανόμεθα, Κύριε, καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι πάντα ταῦτα ἐπήγαγες ἐφ' ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐν συντριβῇ καρδίας Σοῦ δεόμεθα· μὴ παραδῴης ἡμᾶς εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά Σου τὸ ἅγιον· ἀπάλειψον τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειάν Σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους Σου.

Ἐπιμέτρησον ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν τοῖς οἰκειρμοῖς Σου. Ἰδὲ ὅτι Σοὶ μόνῳ ἡμάρτομεν, ἀλλὰ καὶ Σοὶ μόνῳ λατρεύομεν.

Ἐπάκουσον ἡμῶν ὁ πρὸ τοῦ αἰτεῖσθαι τοῖς πᾶσι τὰς αἰτήσεις παρέχων. Πλεονάκις θλιβέντων τῶν πατέρων ἡμῶν ἐβοήθησας αὐτοῖς ἐν τῇ ταπεινώσει καὶ ἐρρύσω αὐτοὺς ἐκ μεγάλων κινδύνων.

Καὶ νῦν, Κύριε, πῶς δυνησόμεθα ὑποστῆναι κατὰ πρόσωπον τῶν διωκόντων ἡμᾶς, ἐὰν μὴ Σὺ βοηθήσῃς ἡμῖν;

[...]

«Ἐπίστρεψον ἡμᾶς, Κύριε, πρὸς Σέ, καὶ ἐπιστραφησόμεθα» καὶ πλήρωσον τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας τῆς μαρτυρικῆς Κύπρου μας, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου «ὁ λαός Σου καὶ ἡ Ἐκκλησία Σου ἱκετεύουσί Σε». Ἵνα ἐν «ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ» προσφέρωμεν τὴν «εὐλογίαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὸ κράτος τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ἀμήν.

Τὸ 1974 εἶχε κυκλοφορήσει εὐρύτατα στὸ χριστιανικὸ ἔργο μιὰ προσευχὴ γιὰ τὴν Κύπρο, μὲ πρωτοβουλία τοῦ μακαριστοῦ πατρὸς Ἀναργύρου Σταματόπουλου. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ προσευχὴ ποὺ ἐπελέγη νὰ διαβασθεῖ στὴν ἐκδήλωση. Ἡ συγκεκριμένη προσευχὴ ἐπελέγη, γιατὶ δείχνει ἀνάγλυφα τὸ χρονικὸ βάθος τοῦ Κυπριακοῦ. Σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή της μοιάζει νὰ ἔχει γραφεῖ γιὰ τὴν κυπριακὴ τραγωδία τοῦ 1974. Καὶ ὅμως, ἡ συγκεκριμένη προσευχὴ γράφτηκε δέκα ὁλόκληρα χρόνια νωρίτερα. Δημοσιεύθηκε σὲ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Ζωὴ* τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1964[1].

1 «Ὁ λαὸς τῆς Κύπρου προσεύχεται», *Ζωὴ* 2406 (3 Σεπτεμβρίου 1964), σελ. 258.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 50ΧΡΟΝΟ ΓΟΛΓΟΘΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Μὲ μεγάλη συγκίνηση δεχθήκαμε τὴν πρόσκληση νὰ συμμετάσχουμε σὲ αὐτὴ τὴν ἐκδήλωση. Εἶναι γιὰ μᾶς τιμή, καθὼς καὶ εὐγνωμοσύνης χρέος, ἐφ᾽ ὅσον αὐτὸς ὁ χῶρος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς «Ζωῆς» ἀποτέλεσαν γιὰ μᾶς φάρους καὶ ὁδοδεῖκτες τοῦ πνευματικοῦ μας ἀγῶνα ἀπὸ τὰ παιδικά μας χρόνια. Ἰδιαίτερα μνημονεύουμε τὸν πνευματικό μας πατέρα π. Ἀνάργυρο Σταματόπουλο καὶ τὸν ἀρχηγό μας στὶς Χριστιανικὲς Μαθητικὲς Ὁμάδες, τὸν Ἀπόστολο τῆς «Ζωῆς», Ἀπόστολο Κουτούγια, οἱ ὁποῖοι συνέβαλαν καθοριστικὰ στὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ τόσο ἡμῶν προσωπικά, ὅσο καὶ πολλῶν Κυπρίων.

Πενῆντα χρόνια ἀπὸ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο. Μισὸς αἰώνας πέρασε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πρωινό, ποὺ ἔστησαν οἱ Ἀττίλες τὸ ἀγκαθωτὸ συρματόπλεγμα, ἀφοῦ πρῶτα ζεμάτισαν τοὺς κάμπους μὲ λιωμένο μπαρούτι, κομμάτιασαν τὰ ὡραῖα ἐφηβικὰ κορμιὰ μὲ βόμβες καὶ ὕστερα θρόνιασαν τὴν ἀδικία, σταύρωσαν τὴ δικαιοσύνη στὴ γραμμὴ τοῦ αἴσχους. Καὶ ὅμως, ἐδῶθε τὰ κορμιά, κι ἐκεῖθε ὁ νοῦς. Κόντρα σ᾽ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἤθελαν νὰ ξεχάσουμε τόσα χρόνια.

Στὴ μακραίωνη ἱστορία της, ἡ Κύπρος βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ πολλὲς ἐπιδρομές, λεηλασίες καὶ κατακτήσεις ἀπὸ πανίσχυρες κατὰ καιροὺς αὐτοκρατορίες. Ὁ φυσικός της πλοῦτος καὶ ἡ στρατηγική της θέση καθόρισαν οὐσιαστικὰ τὴν πο-

λυτάραχη ἱστορικὴ διαδρομή της. Ἀπὸ τὸν 11ο αἰῶνα π.Χ., ὁπότε διαμορφώνεται ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν ἑλληνικός της χαρακτήρας, ἔζησε κατὰ περιόδους ἐλεύθερη, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς ἱστορίας της κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία πολλῶν κατακτητῶν: Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων, Περσῶν, Ρωμαίων, Φράγκων (297 χρόνια), Ἑνετῶν (82 χρόνια), Ὀθωμανῶν (307 χρόνια) καὶ Ἄγγλων (82 χρόνια). Σύνολο, 800 χρόνια σκλαβιᾶς.

ὁποῖες ἱδρύθηκε ἡ Κυπριακὴ Δημοκρατία. Τρεῖς χῶρες ἐγγυήθηκαν τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου: ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία.

1960. Ἡ Κύπρος ἀποτίναξε τὸν Ἄγγλο δυνάστη καὶ ἀνάσανε γιὰ λίγο λευτεριᾶς ἀέρα, μετὰ ἀπὸ 800 χρόνων δουλεία. Περήφανη ἡ σημαία της κυμάτισε μὲ τὶς ἐλπίδες γιὰ καλύτερες μέρες. Γρήγορα ὅμως στήθηκαν παγίδες: Τουρκανταρσία, βομβαρδισμοὶ τῆς Τηλλυρίας. 1963:

Στὴ μακραίωνη ἱστορία της, ἡ Κύπρος βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ πολλὲς ἐπιδρομές, λεηλασίες καὶ κατακτήσεις ἀπὸ πανίσχυρες κατὰ καιροὺς αὐτοκρατορίες. Ὁ φυσικός της πλοῦτος καὶ ἡ στρατηγική της θέση καθόρισαν οὐσιαστικὰ τὴν πολυτάραχη ἱστορικὴ διαδρομή της. Ἀπὸ τὸν 11ο αἰῶνα π.Χ., ὁπότε διαμορφώνεται ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν ἑλληνικός της χαρακτήρας, ἔζησε κατὰ περιόδους ἐλεύθερη, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς ἱστορίας της κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία πολλῶν κατακτητῶν: Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων, Περσῶν, Ρωμαίων, Φράγκων (297 χρόνια), Ἑνετῶν (82 χρόνια), Ὀθωμανῶν (307 χρόνια) καὶ Ἄγγλων (82 χρόνια). Σύνολο, 800 χρόνια σκλαβιᾶς.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ συνέβη τὸ 1974 μὲ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ εἶναι πρωτοφανές. Ἡ Τουρκία εἰσέβαλε στρατιωτικὰ στὸ νησὶ καὶ ἔθεσε ὑπὸ τὴν κατοχή της τὸ 37% τῆς ἐπικράτειας τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, κρατώντας την ἀπὸ τότε διαιρεμένη διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων.

Ἡ Κύπρος ἀνακηρύχθηκε ἀνεξάρτητο κράτος μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ ἀνεπανάληπτου μὰ ἀδικαίωτου ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ 1955-59, ποὺ σκοπὸ εἶχε τὴν ἕνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀνεξαργύρωτους τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς θυσίες τῶν παλληκαριῶν τῆς ΕΟΚΑ, μὲ τὸν καπνὸ νὰ ἀναδύεται ἀκόμα ἀπὸ τὰ ὁλοκαυτώματα τοῦ Μαχαιρᾶ καὶ τοῦ Δικώμου, οἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν στὶς Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, μὲ τὶς

Ἡ Πράσινη Γραμμὴ χαράχθηκε ἀπὸ τότε στὸ ἅγιο σῶμα τῆς πατρίδας μας.

Ξανάρθαν ὅμως ὄμορφες μέρες γιὰ τὸ νησί μας. Μέσα σ᾽ ἕνα κλίμα εὐημερίας, ἡ Κύπρος ἄρχισε νὰ προοδεύει καὶ νὰ ἀναπτύσσεται, μέχρι ποὺ διάφοροι ἰσχυροί, ἐντὸς καὶ ἐκτός, πρόδωσαν τὴν ἄνοιξη καὶ ἄρχισαν νὰ ὑποκινοῦν στὴν Κύπρο τὸν διχασμό, αὐτὴ τὴν ἀρχέγονη κατάρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

15 Ἰουλίου 1974. Πέρασαν οἱ ἑρπύστριες ἀπὸ τὴν καρδιά μας. 15 Ἰουλίου 1974. Ἰσοπέδωσαν οἱ ἑρπύστριες τὴν ψυχή μας. Ποιὰ μοῖρα μᾶς καταράστηκε; Τὰ ἀδέλφια νὰ σκοτώνουν τὰ ἀδέλφια. Πέντε μέρες πρὶν τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο, εἶχε διενεργηθεῖ πραξικόπημα καθοδηγούμενο ἀπὸ τὸ δικτατο-

ρικὸ καθεστὼς τῆς Ἑλλάδας. Ἡ πρώτη πράξη τῆς πατριδοκτόνου τραγῳδίας εἶχε ἤδη συντελεστεῖ. Ἡ προδοσία στάθηκε ἡ ἀφορμή, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ τουρκικὴ εἰσβολὴ στὸ νησί. Ἡ Τουρκία, προφασιζόμενη τὸ ἄρθρο 4 τῆς Συνθήκης Ἐγγυήσεων, δράττεται τῆς εὐκαιρίας ποὺ ἐπιζητοῦσε ἀπὸ καιρὸ νὰ ὑλοποιήσει τὰ διχοτομικά της σχέδια, εἰσβάλλοντας στὸ νησὶ τὶς αὐγινὲς ὧρες τῆς 20ῆς Ἰουλίου. Τὸ πολεμικὸ ἀνακοινωθὲν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἔλεγε:

«Ἔκτακτον πολεμικὸν ἀνακοινωθέν. Ἀνακοινοῦται ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς σήμερον τουρκικὰ ἀεροσκάφη ἄνευ προειδοποιήσεως, ὑπούλως καὶ ἀνάνδρως, προσέβαλον τὸν σταθμὸν ραντάρ, ἐβομβάρδισαν τὸ στρατόπεδον τῆς ΕΛΔΥΚ καὶ ἔριψαν ἐντὸς τοῦ τουρκοκυπριακοῦ θύλακος Λευκωσίας Ἀγύρτας μικρὰν δύναμιν ἀλεξιπτωτιστῶν. Αἱ ἑλληνικαὶ κυπριακαὶ δυνάμεις ἀντιμετωπίζουν μετὰ γενναιότητος καὶ πρωτοφανοῦς ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν τοῦ τουρκικοῦ σωβινισμοῦ. Ὁ ἐχθρὸς οὐδὲν κατώρθωσεν νὰ ἐπιτύχῃ. Μέχρι στιγμῆς κατερρίφθησαν τρία ἐχθρικὰ ἀεροσκάφη. Οὐδεμία ἀπώλεια ἐσημειώθη εἰς τὰς ἡμετέρας δυνάμεις».

Ὅταν τὸ πρωῒ τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1974 ἄρχισε ἡ εἰσβολή, ἡ Ἐθνικὴ Φρουρά, ἀποδυναμωμένη ἀπὸ τὸ πραξικόπημα, δὲν μπόρεσε νὰ προβάλει ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα. Ἀρχικὰ οἱ δυνάμεις εἰσβολῆς κατέλαβαν στὴν ἐπαρχία Κερύνειας μιὰ μικρὴ περιοχή, τὴν ὁποία ἐπεξέτειναν στὴ διάρκεια τῆς ἐκεχειρίας.

«Εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψω πὼς
μᾶς τοὺς ἔφερε ἡ θάλασσα
τῆς Κερύνειας.
Εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψω πὼς
μᾶς τοὺς ἔφερε ἡ ἀγαπημένη
θάλασσα τῆς Κερύνειας.
Ἀνασήκωσε τὴν πλάτη
κι ἀπόσεισέ τους, Πενταδάκτυλέ μου,
ἀνασήκωσε τὴν πλάτη
κι ἀπόσεισέ τους».

(«Στιγμὲς τῆς εἰσβολῆς», στίχοι Κώστα Μόντη, μουσικὴ Μάριου Τόκα)

Τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ τὰ δημοσιογραφικὰ κανάλια πρόβαλλαν εἰκόνες ἀπὸ τὸν ἀπόπλου τῆς δύναμης, οἱ χουντικοὶ ἐπιτελεῖς συνέχιζαν νὰ χαρακτηρίζουν τὶς πληροφορίες ὡς ἄσκηση, καὶ συνιστοῦσαν στὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἀπόβασης, αὐτοσυγκράτηση.

Ἀπὸ τὶς 20 Ἰουλίου μέχρι τὶς 16 Αὐγούστου, οἱ Τοῦρκοι διεξήγαγαν ἐπιχειρήσεις στὴν Κύπρο, ἀλλὰ ἡ Ἑλλάδα δὲν προέβη εἰς ὁποιανδήποτε οὐσιαστικὴ ἐνέργεια, γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσει, παρ' ὅλο ποὺ εἶχε κηρυχθεῖ γενικὴ ἐπιστράτευση. Μάταια ὅμως περίμενε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὴ διαταγὴ καθόδου του στὴν Κύπρο, γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὰ ἀδέλφια του. Μάταια καὶ τὰ ἡρωικὰ ὑποβρύχια στὴ Ρόδο μὲ τοὺς περήφανους κυβερνῆτες καὶ τὰ τότε ὑπερσύγχρονα μαχητικὰ F4 Phantom στὴν Κρήτη περίμεναν τὴν ἐντολὴ ἐπίθεσης. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἐπιτελείων ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ κύριος σκοπός τους ἦταν ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας. Ἔγινε μάλιστα καὶ ἐπίκληση τοῦ γεωγραφικοῦ ἐπιχειρήματος, «ἡ Κύπρος κεῖται μακράν», σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ γενικὸ αἴσθημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅτι ἡ Κύπρος δὲν εἶναι μακριά, ἀλλὰ μέσ' στὴν καρδιά μας. Καλὰ τὸ πρῶτο, ὑποστηρίχθη ἀπὸ τοὺς δικτάτορες μέχρι τὶς 23 Ἰουλίου 1974. Ἀλλὰ καὶ μετά, ἴσως ἡ νέα ἡγεσία τῶν δημοκρατῶν νὰ ἦταν πολὺ ἀπασχολημένη μὲ τοὺς πανηγυρισμοὺς γιὰ τὴ πτώση τῆς Χούντας. Μέχρι τώρα οἱ πανηγυρισμοὶ αὐτοὶ δυστυχῶς δὲν ἀφήνουν νὰ ποῦμε ξεκάθαρα ὅτι ἡ δικτατορία ἔπεσε, ὄχι

λόγῳ τῆς ἐξέγερσης τῶν φοιτητῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ἀλλὰ λόγῳ τῆς τραγῳδίας τῆς Κύπρου. Εὐτυχῶς, 2500 χρόνια πρίν, ὁ Κίμων, ὁ γενναῖος ἐκεῖνος στρατηγός, δὲν εἶχε τὴν ἴδια γνώμη. Ἡ Κύπρος δὲν ἦταν γι᾽ αὐτὸν μακριά, καὶ ἀπέπλευσε μὲ τὶς τριήρεις του καὶ ἐκδίωξε τοὺς Πέρσες.

Ἔτσι μείναμε σὲ τούτη τὴν ἀνατολικὴ ἐσχατιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ μαχόμαστε μόνοι μας σ᾽ ἕναν ἀγῶνα ἐξ ἀρχῆς χαμένο. Παρὰ τὴ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ καὶ τεχνολογικὴ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ πραξικόπημα εἶχε ἀποδυναμώσει τὶς δυνατότητες ἀντίστασης, στὸ μικροεπίπεδο τῶν μαχῶν γράφονται σελίδες ἀξιομνημόνευτης ἑλληνικῆς ἀρετῆς. Ὑποκλινόμαστε στὰ παλληκάρια ποὺ τὶς πρῶτες ὧρες τῆς εἰσβολῆς βρῆκαν τὸ θάρρος, μὲ τὸν ἰσχνὸ καὶ ἀπαρχαιωμένο τους ὁπλισμό, νὰ παλέψουν καὶ νὰ ὁδηγήσουν σὲ καθήλωση τὰ ἀποβατικὰ στίφη τῶν Τούρκων. Καὶ νὰ ξέρετε τί τρυφερὰ ἀμούστακα παιδιὰ ἔστειλαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Τούρκους! Καὶ τοὺς ἔστειλαν ἄοπλους, μὲ σφενδόνες – δὲν ὑπερβάλλουμε. Ὅμως, κατὰ τὸν λόγο τοῦ Καβάφη, «*περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει*», γιατὶ γνώριζαν ὅτι ὁ Ἐφιάλτης εἶχε ἤδη φανεῖ καί «*οἱ Μῆδοι ἐπιτέλους θὰ διαβοῦνε*» (Κ. Καβάφης).

Ἔτσι μείναμε σὲ τούτη τὴν ἀνατολικὴ ἐσχατιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ μαχόμαστε μόνοι μας σ᾽ ἕναν ἀγῶνα ἐξ ἀρχῆς χαμένο. Παρὰ τὴ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ καὶ τεχνολογικὴ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ πραξικόπημα εἶχε ἀποδυναμώσει τὶς δυνατότητες ἀντίστασης, στὸ μικροεπίπεδο τῶν μαχῶν γράφονται σελίδες ἀξιομνημόνευτης ἑλληνικῆς ἀρετῆς. Ὑποκλινόμαστε στὰ παλληκάρια ποὺ τὶς πρῶτες ὧρες τῆς εἰσβολῆς βρῆκαν τὸ θάρρος, μὲ τὸν ἰσχνὸ καὶ ἀπαρχαιωμένο τους ὁπλισμό, νὰ παλέψουν καὶ νὰ ὁδηγήσουν σὲ καθήλωση τὰ ἀποβατικὰ στίφη τῶν Τούρκων.

Κλίνουμε εὐλαβικὰ τὸ γόνυ στοὺς γενναίους τῆς Ἑλληνικῆς Δύναμης Κύπρου (ΕΛΔΥΚ), οἱ ὁποῖοι μόνοι ἀπέμειναν νὰ ξεπλύνουν τὴ ντροπὴ τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας, ὀρθώνοντας τὸ ἀνάστημά τους μπροστὰ στὰ τουρκικὰ ἅρματα. Ἡ Ἑλληνικὴ Δύναμη Κύπρου ἀποτελεῖ τὴ μόνιμη στρατιωτικὴ παρουσία τῆς Ἑλλάδας στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας τὸ 1960. Οἱ Κύπριοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ ὅλα τὰ χρόνια τῆς ὕπαρξής τους βίωναν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες τό «*ὅμαιμον*», τό «*ὁμόγλωσσον*», τό «*ὁμόθρησκον*» καὶ τό «*ὁμότροπον*», ἔνιωθαν ἀκόμα πιὸ ἀσφαλεῖς μὲ τὴν παρουσία τῆς ΕΛΔΥΚ, ἀφοῦ αὐτὴ ἐθεωρεῖτο, ἂν ὄχι τὸ πιὸ μάχιμο, ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον μάχιμα τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Γνωρίζουμε ὅτι κάποιοι παλιοὶ ΕΛΔΥΚάριοι βρίσκονται σήμερα ἀνάμεσά μας, κι αὐτὸ μᾶς συγκινεῖ ἰδιαίτερα. Ἀδέλφια τῆς ΕΛΔΥΚ, σᾶς ἀξίζουν δόξα καὶ τιμή. Παραθέτουμε ἀπὸ ἐπίκαιρα τῆς ἐποχῆς:

«Θυελλώδης καὶ ἡρωικὴ ἡ ΕΛΔΥΚ στὴν ἐπέλασή της ἀπὸ τὸ στρατόπεδό της ἐξουδετέρωσε καὶ ὑπερφαλάγγισε τὴν ἀντίσταση στὸ πρῶτο τουρκικὸ χωριὸ Κανλί, κι ἀπὸ ἐκεῖ ἔφθασε στὸ Κιόνελι, στὸ ἄντρο αὐτὸ τῆς τουρκικῆς δύναμης.

Ἐκεῖ, στὴν ἔφοδό της ἡ ΕΛΔΥΚ συνέτριψε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς σφοδρότερες μάχες τοῦ πολέμου αὐτοῦ τὴν ΤΟΥΡΔΥΚ, τῆς ὁποίας ὁ διοικητὴς συνταγματάρχης Βεξύρογλου σκοτώθηκε, κατ' ἄλλους αὐτοκτόνησε. Ὅταν δὲ μὲ τὴν ἐπέμβαση ἰσχυρῆς δύναμης Τούρκων ἀλεξιπτωτιστῶν ἡ σύγκρουση ἐξελίχθηκε σὲ ἄγρια καὶ αἱματηρὴ μάχη ἐκ του συστάδην, καὶ τὰ ἐπίλεκτα Μεχμετζὶκ ἐγνώρισαν τὴ λάμψη τῆς ἑλληνικῆς ξιφολόγχης, και ἡ ΕΛΔΥΚ ἐβάδιζε ἀσυγκράτητη πρὸς τὸ Ὀρτάκιογλου, γιὰ νὰ ἀποκόψει τὸν τουρκικὸ θύλακα στὰ δυό, ὅπως ἀφηγεῖται Ἀμερικανὸς δημοσιογράφος αὐτόπτης μάρτυρας, ρῖγος θανάτους κατέλαβε τὸν περιβόπτο Ραοὺφ Ντενκτάς, ποὺ μὲ δραματικὴ ἔκκλησή του ζητοῦσε ἀπὸ τὸν ναύαρχο τοῦ τουρκικοῦ ἀποβατικοῦ στόλου νὰ σταλεῖ ἑλικόπτερο, γιὰ νὰ ἐγκαταλείψει μὲ τὴν οἰκογένειά του τὸν τουρκικὸ τομέα Λευκωσίας. Γενναῖα καὶ ἡρωικὰ πολέμησαν ἐπίσης τὸν Τοῦρκο εἰσβολέα στὴν ἀκτὴ οἱ δυνάμεις πεζικοῦ καὶ βαρέων ὅπλων τῆς Ἐθνοφρουρᾶς, κάτω ἀπὸ ἀμείλικτο σφυροκόπημα τῆς τουρκικῆς ἀεροπορίας, ἐνῷ τὰ ἀντιαεροπορικὰ ἀποδείχθηκαν ἰδιαίτερα εὔστοχα καὶ ἀποτελεσματικὰ ἐναντίον τῶν τουρκικῶν ἀεροπλάνων».

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974 στὴν Κύπρο δὲν ἀναβίωσε μόνο ὁ Ἐφιάλτης, ἀλλὰ καὶ ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς Τριακόσιους του. Πολλοὶ γνήσιοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖτες, Ἑλλαδίτες καὶ Κύπριοι, κόντρα στὴν προδοσία, ὑπῆρξαν συνεπεῖς μὲ τὴν ἱστορικὴ διαταγή, ἀποδείχθηκαν ἄξιοι συνεχιστὲς τῆς μακραίωνης ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τὰ περιστατικὰ ἡρωισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀναστάσιμα μηνύματα τῆς σταυρωμένης Λευτεριᾶς τοῦ προδομένου μας στρατοῦ, εἶναι πάρα πολλά. Ἀναφέρουμε μερικὰ δείγματα:

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974 στὴν Κύπρο δὲν ἀναβίωσε μόνο ὁ Ἐφιάλτης, ἀλλὰ καὶ ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς Τριακόσιους του. Πολλοὶ γνήσιοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖτες, Ἑλλαδίτες καὶ Κύπριοι, κόντρα στὴν προδοσία, ὑπῆρξαν συνεπεῖς μὲ τὴν ἱστορικὴ διαταγή, ἀποδείχθηκαν ἄξιοι συνεχιστὲς τῆς μακραίωνης ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τὰ περιστατικὰ ἡρωισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀναστάσιμα μηνύματα τῆς σταυρωμένης Λευτεριᾶς τοῦ προδομένου μας στρατοῦ, εἶναι πάρα πολλά.

Ὁ λοχαγὸς Καταδρομῶν Νικόλαος Κατούντας τῆς 33ης Μοίρας Καταδρομῶν ἀπὸ τὴν Πάτρα, γνωστὸς ὡς «Τὸ Λιοντάρι τῆς Κερύνειας», ὅταν ἔσπευσε νὰ βοηθήσει τὸ 251 Τάγμα Πεζικοῦ, ρώτησε: «Ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι;». Στὴν προτροπὴ κάποιων ὅτι ἦταν καλύτερα νὰ ἐγκατέλειπαν τὶς θέσεις τους, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι ἦταν πάρα πολλοί, αὐτὸς ἀντέδρασε κραυγάζοντας: «Δὲν σᾶς ρώτησα πόσοι εἶναι, ἀλλὰ *ποῦ* εἶναι». Ὁ Κατούντας εἶναι ἀγνοούμενος ἀπὸ τὶς 22 Ἰουλίου 1974.

Ἡ Διμοιρία Μηχανικοῦ τῆς ΕΛΔΥΚ, μὲ τὸν λοχαγὸ Σωτήρη Σταυριανάκο ἀπὸ τὸ Σκουτάρι Λακωνίας, τοῦ ὁποίου πρὶν τὸν δεύτερο Ἀττίλα τοῦ εἶχε ἔλθει με-

τάθεση γιὰ Κοζάνη, ἀλλὰ τὴν ἀπέρριψε λέγοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀφήσει τὰ παιδιά του, τοὺς στρατιῶτές του δηλαδή, σήκωσε μεγάλο βάρος τῆς σύγκρουσης. Παραθέτουμε ἀπὸ ντοκυμαντέρ:

«Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιζήσαντες στρατιῶτες τοῦ Λόχου Διοικήσεως, ὁ Διονύσης Πλέσσας, μᾶς ἔχει μεταφέρει ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ τὸν Σταυριανάκο. Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα εἶχε πεῖ σὲ δημοσιογράφο γιὰ τὸ περιοδικὸ "Μάνη", οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν ἐφόδους ἀφύλακτοι, κι ἔτσι ὁ Σταυριανάκος τοὺς εἶχε δώσει ἐντολὴ νὰ τοὺς ἀφήνουν νὰ πλησιάζουν καὶ μετὰ νὰ τοὺς κτυποῦν, καθὼς οἱ Ἕλληνες διέθεταν κυρίως ἀτομικὸ ὁπλισμό. Ὅταν ὁ Πλέσσας ρώτησε τὸν Σταυριανάκο, "Κύριε λοχαγέ, τί θὰ κάνουμε;", καθὼς ἔβλεπε ὅτι ἡ ἄμυνα δὲν θὰ ἄντεχε γιὰ πολύ, ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: "Ἐμεῖς θὰ μείνουμε ἐδῶ. Εἴμαστε Ἕλληνες, ἀκόμη κι ἂν τὰ τὰνκς περάσουν ἀπὸ πάνω μας, ἐμεῖς θὰ χτυπήσουμε τὸ πεζικὸ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ πίσω". Ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν στρατιωτῶν μαθαίνουμε ὅτι μετὰ ἀπὸ κάθε βομβαρδισμὸ πήγαινε καὶ ρωτοῦσε ἕναν ἕναν τοὺς ἄνδρες του ἐὰν εἶναι καλὰ καὶ τοὺς ἔδινε κουράγιο. Στὶς 16 Αὐγούστου ὁ λοχαγὸς Σωτήρης Σταυριανάκος θὰ προσπαθήσει νὰ ἐπαναλάβει αὐτὸ ποὺ εἶχε πετύχει δύο μέρες πρίν, δηλαδὴ νὰ ἀκινητοποιήσει ἕνα ἅρμα μάχης. Ὅταν ὅμως ἀνέβηκε πάνω στὸ τάνκ, ἕνας Τοῦρκος ἀρχηγὸς πληρώματος τὸν εἶδε ἀπὸ ἕνα ἅρμα, καὶ στρέφοντας ἕνα 50άρι κατά πάνω του, τὸν πέτυχε στὸ κεφάλι, διαλύοντάς το. Μόλις ὁ λοχαγὸς ἔπεσε νεκρός, ἕνας Κρητικὸς στρατιώτης, ὁ Μάριος Βολακάκης, ἔτρεξε νὰ μαζέψει τὸ ἄψυχο σῶμα τοῦ λοχαγοῦ του, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ ζωή του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πέσει κι αὐτὸς νεκρὸς στὸ ἴδιο σημεῖο. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη μπορεῖ νὰ χάθηκε τὸ στρατόπεδο, ὅμως εὐτυχῶς σώθηκε μετὰ ἀπὸ θυσίες πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἡ Λευκωσία».

Ὁ διοικητὴς τῆς 33ης Μοίρας Καταδρομῶν ταγματάρχης Γεώργιος Κατσάνης ἀπὸ τὸ Σιδηρόκαστρο Σερρῶν, ἔχοντας ριζωμένο στὴν καρδιὰ τὸ ἔμβλημα *«Ὁ τολμῶν νικᾷ»* καὶ προτάσσοντας τὴν ψυχὴ καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἕλληνα, δὲν διανοήθηκε ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψει τὴ θέση του. Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν Πενταδάκτυλο, κοντὰ στὶς κορυφὲς τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα, θὰ τὸν βρεῖς. Γιατί *«τοὺς ἥρωες δὲν τοὺς βρίσκεις ποτὲ στὸ σκοτάδι»* (Ἀριστοφάνης). Βρίσκονται διάπλατα στὸ φῶς καὶ μετουσιώνονται σὲ ἰδανικὰ παραδείγματα γιὰ τοὺς νεώτερους. Παραθέτουμε ἀπὸ δελτίο εἰδήσεων ἑλληνικοῦ τηλεοπτικοῦ καναλιοῦ τὸ 2020, ὁπότε τὰ ὀστᾶ του ταυτοποιήθηκαν σὲ ὁμαδικὸ τάφο, μεταφέρθηκαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνταφιάσθηκαν στὴ γενέτειρά του, τὸ Σιδηρόκαστρο Σερρῶν:

«Ὁ ταγματάρχης Γεώργιος Κατσάνης, διοικητὴς τῆς 33ης Μοίρας Καταδρομῶν, βρέθηκε στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ μετώπου τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974, ὅταν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰσέβαλαν στὴν Κύπρο. Στὶς 20 Ἰουλίου διατάχθηκε νὰ καταλάβει τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Μὲ τὸν ἴδιο ἐπικεφαλῆς, οἱ Ἕλληνες καταδρομεῖς κατάφεραν νὰ τὸ καταλάβουν καὶ νὰ διώξουν τοὺς εἰσβολεῖς.

Ἐριφύλη Κατσάνη, σύζυγος Γεωργίου Κατσάνη: "Ἔριξε τὴ φωτοβολίδα ὅτι ἔχει καταλάβει τὸ φρούριο ἐπάνω, καὶ περίμενε νὰ τὸν βοηθήσουν. Οἱ ἐνισχύσεις δὲν ἦρθαν ποτέ".

Ἀγγελικὴ Κατσάνη, κόρη Γεωργίου Κατσάνη: "Ὁ πατέρας μου μὲ ὅλη του τὴ ζωή, ἀκόμα καὶ τὸν τρόπο ποὺ διάλεξε νὰ πεθάνει, ἦταν τὸ καλύτερο μάθημα ἱστορίας γιὰ ὅλα τὰ νέα παιδιά".

Οἱ εἰσβολεῖς ἀντεπιτέθηκαν, καὶ ὁ ταγματάρχης ἔπεσε νεκρὸς ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ πυρά. Οἱ ἄνδρες του ἔδωσαν μάχη, γιὰ νὰ πάρουν τὴ σορό του, χωρὶς ὅμως νὰ τὰ καταφέρουν. Ὁ Γεώργιος Κατσάνης ἔμεινε στὸν τόπο τῆς θυσίας του».

Τὰ ὀστᾶ τοῦ Γεωργίου Κατσάνη ταὐτοποιήθηκαν τὸ 2020 στὸ πλαίσιο τῶν ἐργασιῶν τῆς Διερευνητικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀγνοουμένων, βάζοντας τέλος στὴν προσμονὴ καὶ ἀγωνία τῆς οἰκογένειάς του.

«Νὰ πάρουμε μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὸ αἷμά σου νὰ καθαρίσουμε τὸ δικό μας, νὰ πάρουμε μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὸ αἷμά σου νὰ βάψουμε τὸ δικό μας, νὰ μὴ μπορέσει πιὰ ποτὲ νὰ τὸ ξεθωριάσει ὁ φόβος» (Κ. Μόντης).

Οἱ πυροβολητὲς τῆς 181 Μοίρας Πεδινοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τῆς 191 Πυροβολαρχίας Ὀρεινοῦ Πυροβολικοῦ, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν διοικητή τους ἀντισυνταγματάρχη Καλμπουρτζῆ Στυλιανὸ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, διεξήγαγαν ὅλοι ἕνα τιτάνιο ἀλλὰ ἄνισο ἀγῶνα, πολεμώντας μὲ ἀπαράμιλλο ἡρωισμὸ καὶ αὐτοθυσία, ἀρνούμενοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πυροβόλα τους μέχρι τὴν τελευταία τους πνοή. Στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ὑπάρχει παρόμοιο παράδειγμα αὐτοθυσίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Πυροβολαρχία τοῦ ὑπολοχαγοῦ Κοσκινᾶ στὴ μάχη τῆς Πτολεμαΐδας τὸ 1912. Οἱ πυροβολητές, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, ἀρνήθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πυροβόλα τους καὶ προτίμησαν νὰ πεθάνουν πάνω σ' αὐτά. Μεταφέρουμε ἀπὸ σχετικὸ ντοκυμαντέρ:

«Ἦρθε ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχηγὸς Πυροβολικοῦ καὶ ἀπέδωσε τὰ εὔσημα. Ἀναφέρει μάλιστα στὴ σχετικὴ ἡμερήσια διαταγὴ τῆς 5ης Αὐγούστου 1974 ὅτι προτίμησαν νὰ θυσιασθοῦν οἱ ἡρωικοὶ νεκροὶ τῆς 181 ΜΠΠ καὶ 191 ΠΟΠ: "Ὅσοι δὲ εὑρέθητε νὰ φυλάσσετε Θερμοπύλας ὡς νέοι Τριακόσιοι δὲν ἐγκαταλείψατε τὰς θέσεις σας, προτιμήσαντες τὸ ὁλοκαύτωμα καὶ τὴν ἐθελοθυσίαν, γινόμενοι παράδειγμα πρὸς μίμησιν. Ἐγράψατε τὴν πλέον ἔνδοξον ἱστορίαν ὡς Πυροβολικὸν τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς μὲ τὸ αἷμά σας, φλόγες καὶ ἐκρήξεις, γεγονὸς ὅπερ ἀναγνωρίζουν ἡ Κύπρος καὶ τὸ Ἔθνος, ἀποσπάσαντες τὸν θαυμασμὸν ἀκόμη καὶ τοῦ ἐχθροῦ"».

Μαρτυρίες ἀναφέρουν ὅτι ὁ ἀντισυνταγματάρχης Καλμπουρτζῆς ἐξέθεσε τὸν ἑαυτό του σὲ θανάσιμο κίνδυνο, γιὰ νὰ καλύψει τὴν ἀσφαλῆ ἀποχώρηση τῶν στρατιωτῶν του, ἐπιδεικνύοντας ἔτσι ἀπόλυτη πίστη στὸν προπατορικὸ ὅρκο: *«Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἱερά»*. Στρατιώτης ποὺ ὑπηρέτησε ὑπὸ τὶς διαταγές του θυμᾶται:

«Θυμᾶμαι τὶς τελευταῖες του κουβέντες ποὺ μᾶς εἶχεν πεῖ ἐκεῖ, ὅτι θὰ κάμομεν ἔξοδον θανάτου. Ἂν σκοτωθεῖ κάποιος, παιδιά, αὐτὸς θὰ εἶμαι ἐγώ. Δὲν εἶχε λιποψυχήσει, δὲν εἶχε λιποτακτήσει».

Τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα Καλμπουρτζῆ ἦταν γραμμένο γιὰ 47 χρόνια στὸν μακρὺ κατάλογο τῶν ἀγνοουμένων. Τὰ ὀστᾶ τοῦ

ἥρωα Καλμπουρτζῆ ἐπαναπατρίσθηκαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 2021 μετὰ τὴν ταὐτοποίησή τους.

Μορφὲς ἑλληνικές, ἀγέρωχες, ἐλεύθερες, θυσιάσθηκαν γι' αὐτὸ τὸ νησί. Κι ἦταν τόσο νέοι. Κι ἔτσι ἔμειναν γιὰ πάντα, νέοι καὶ ἀθάνατοι. Κι ἂς μὴν ἦταν ἀπὸ τοῦτο τὸ νησί. Πάλεψαν ὅμως σὰν νὰ ἦταν δικό τους. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὴ Ρωμιοσύνη. Ἄξιοι ἀπόγονοι ἄξιων προγόνων.

Ὁ Κύπριος ταγματάχης Τάσος Μάρκου, μὲ τὴ λεβεντιὰ τῆς ψυχῆς ποὺ τὸν διέκρινε, ἦταν ἤδη γνωστὸς γιὰ τὴ δράση του στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀπάντηση ποὺ ἔδωσε στὸν Διγενῆ, ὅταν τοῦ ζητήθηκε νὰ ἀποστείλει γραπτῶς ἔκθεση γιὰ τὴν προσωπική του δράση στὸν ἀγῶνα: *«Ὅ,τι ἔκανα, Ἀρχηγέ, ἦταν μιὰ ὑποχρέωσή μου πρὸς τὴν Πατρίδα. Ἑπομένως, δὲν ἔχω ὁτιδήποτε νὰ πῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου»*. Μὲ τὴν ἐκδήλωση τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, ὁ Τάσος Μάρκου τέθηκε ἐπικεφαλῆς τῶν δυνάμεων ἀναχαίτισης τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Πιστὸς στὸν ὅρκο τοῦ Ἕλληνα ἀξιωματικοῦ, παρέμεινε ἀμετακίνητος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἄμυνας τῆς πατρίδας του, ἐκεῖ στὸ νέο σκηνικὸ ποὺ στήθηκε στὴν περιοχὴ Μιᾶς Μηλιᾶς-Κουτσοβέντη, ὅμοιο μὲ ἐκεῖνο τῶν Θερμοπυλῶν. Ἡ τελευταία ἐπαφὴ μὲ τὸν Τάσο Μάρκου ἔγινε μέσῳ ἀσυρμάτου ἀπὸ τὸν διοικητὴ τοῦ τακτικοῦ συγκροτήματος Κυθρέας τὸ ἀπόγευμα τῆς 14ης Αὐγούστου 1974. Ἔκτοτε παραμένει ἀγνοούμενος. Παραθέτουμε ἀπὸ ντοκυμαντὲρ κυπριακοῦ τηλεοπτικοῦ καναλιοῦ:

«Τάσος Μάρκου. Ὁ ἥρωας, ὁ ἡγέτης, ὁ ἀγωνιστής. Σὰν σήμερα, 14 Αὐγούστου τοῦ 1974, ἔγινε ἕνα μὲ τὴν κυπριακὴ ἱστορία, ἔχοντας προλάβει νὰ γράψει χρυσὲς σελίδες, ὑπερασπιζόμενος τὴν πατρίδα σὲ ὅλα τὰ σημαντικὰ γεγονότα. Ἡ ἴδια του ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ κομμάτι τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου, ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ 1955-59 καὶ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἄγγλων ἀποικιοκρατῶν, τὴν ἡγετική του δράση στὴν ἄμυνα τῆς Λευκωσίας στὴν Τουρκανταρσία, μέχρι τὶς μάχες στὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ τὸ 1974. [...] Ἡ ἐντολὴ ποὺ δέχθηκε ἦταν σαφής: "Ἀποχωρῆστε".

Ἀνδρέας Στυλιανοῦ, στρατηγὸς ἐν ἀποστρατείᾳ: "Θύμωσε καὶ τοῦ λέει, 'Ἀπὸ πάνω μου θὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι, ἂν θὰ περάσουν. Ἐγὼ δὲν φεύγω'".

Χωρὶς ἐπαρκῆ ὅπλα καὶ ὑποστήριξη, ἀναμετριέται μὲ τὴν ἱστορία.

Ἀνδρέας Στυλιανοῦ, στρατηγὸς ἐν ἀποστρατείᾳ: "Ἐμεῖς οὔτε κἂν ἕνα ἀντιαρματικὸ δὲν εἴχαμε. Ἕνα ΠΑΟ, εἴχαμε ἕνα ΠΑΟ 106 χιλ., τίποτε ἄλλο. [...] Δηλαδὴ ἦταν... μόνο μὲ τὸ σῶμά μας".

Τάσσος Παπαδόπουλος, τέως Πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας: "Ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν θὰ παραδωνόταν ὁ Τάσος. Ἢ σκοτώθηκε, ἢ πληγώθηκε καὶ πέθανε, ἀλλὰ σίγουρα ποτέ, καὶ μόνος του, καὶ ἄοπλος, δὲν θὰ δεχόταν νὰ παραδοθεῖ".

Ὁ γιός του Πάρις ἔστειλε σήμερα τὸ δικό του μήνυμα στὸν ἑλληνισμό: "Γιὰ ὁρισμένους ὁ ἄνθρωπος, γιὰ ἄλλους ὁ θρῦλος, γιὰ ἐμᾶς ὁ ἀδελφὸς καὶ ὁ πατέρας, γιὰ τοὺς λίγους ἁπλᾶ ἕνας ἀριθμὸς στὸν κατάλογο τῶν ἀγνοουμένων, ποὺ τὸν θυμοῦνται αὐτὴ τὴν ἡμέρα. Ἀντιστράτηγος Τάσος Μάρκου. ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ. 14 Αὐγούστου 1974"».

Ἂν μᾶς βλέπατε, ὅταν ἦρθε τὸ κακό! Ἂν μᾶς βλέπατε πῶς περιμέναμε τὴν Ἑλλάδα! Εἴμαστε ἴσως ἀθεράπευτα Ἕλληνες. Τὴν περιμέναμε τὴν Ἑλλάδα

μας στὴ θάλασσα τῆς Κερύνειας. Συγκρατούσαμε τὸ ξεψύχισμά μας, νὰ μᾶς προφτάσει.

Καὶ ἦρθε ἡ Ἑλλάδα μας. Ἀλλὰ τὰ παιδιά της, οἱ ἐπίλεκτοι τῆς 1ης Μοίρας Καταδρομῶν τοῦ ταγματάρχη Γεώργιου Παπαμελετίου, λαβώθηκαν στὸν ἀέρα, πρὶν προλάβουν νὰ πολεμήσουν. Πενῆντα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε. Καὶ ὅμως, δὲν ἦταν ἀρκετά. Δὲν θὰ εἶναι ποτὲ ἀρκετὰ νὰ ἐπουλωθοῦν οἱ πληγὲς τοῦ τραγικοῦ λάθους τῆς «ἀποστολῆς τῆς αὐτοκτονίας».

Ἦταν Κυριακὴ βράδυ, 21 Ἰουλίου 1974. Στὸ ἀεροδρόμιο Λευκωσίας τὰ ἀεροσκάφη Noratlas βρέθηκαν, πρὶν ἀκόμη προσγειωθοῦν, στὸ στόχαστρο τῶν δυνάμεων τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, ποὺ θεώρησαν τὰ ἀεροσκάφη ὡς τουρκικά. Δυστυχῶς οἱ καταδρομεῖς καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ Noratlas «Νίκη 4» σκοτώθηκαν, πλὴν τοῦ Θανάση Ζαφειρίου, ὁ ὁποῖος ἔκανε ἅλμα στὸ κενό. Παραθέτουμε ἀπὸ σχετικὸ ντοκυμαντέρ:

«Οἱ μαρτυρικὲς καταθέσεις περιλαμβάνονται στὸν Φάκελο τῆς Κύπρου, ποὺ παραμένει ἕως σήμερα κλειστός.

Θανάσης Ζαφειρίου, ἀπόσπασμα συνέντευξης 1993: "Μὲ τὸ μπὰμ ποὺ ἔγινε, ἤτανε Bofors, ἀπ' ὅ,τι τό 'μαθα μετά, πῆρε φωτιὰ τὸ ἀεροπλάνο, καιγόνταν ὅλοι, καιγόμουν κι ἐγώ, ὅλοι φωνάζανε, οἱ πιὸ πολλοὶ σκοτώθηκαν μέσα στὸ ἀεροπλάνο".

Στὶς ἀτράκτους ποὺ γαζώνονται ἀπὸ τὰ ἄναρχα πυρὰ κάθε λογῆς διαμετρήματος, στελέχη καὶ καταδρομεῖς προσπαθοῦν ἐναγωνίως νὰ εὐθυγραμμίσουν τὰ κορμιά τους μὲ τὶς διαπεραστικὲς ἀντιαεροπορικὲς βολές. Γαντζωμένοι στὸ σκαρὶ ποὺ ἀναταράσσεται, στέκονται ὄρθιοι, γιὰ νὰ μειώσουν τὸ ὄγκο τῶν σωμάτων τους καὶ νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὶς φονικὲς ριπές. Δευτερόλεπτα πρὶν τὴν τροχοδρόμηση, μὲ τὸ ἄκουσμα τῆς ἐντολῆς κάθε κυβερνήτη, ποὺ φωνάζει γιὰ ἄμεση ἐγκατάλειψη τοῦ ἀεροσκάφους, ρίχνονται ἔξω, μὲ τὴν ὁρμὴ τῆς ταχύτητας, στὸν μικρὸ δίαυλο 27. [...] 29 καταδρομεῖς σκοτώθηκαν, ἀπὸ λάθη καὶ παραλείψεις, πρὶν προλάβουν νὰ πατήσουν τὸ πόδι τους στὴν Κύπρο, ὅταν κανένας ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τους στὴ Μοῖρα δὲν ἔπεσε στὰ πεδία τῶν μαχῶν».

Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα δήλωσε ὁ καταδρομέας Θανάσης Ζαφειρίου, ὁ μοναδικὸς ἐπιζῶν τῆς ἀποστολῆς, σὲ ἐκδήλωση πρὸς τιμήν του στὴν Κυπριακὴ Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων. Παραθέτουμε ἀπὸ σχετικὸ ρεπορτάζ:

Τὴν περιμέναμε τὴν Ἑλλάδα μας στὴ θάλασσα τῆς Κερύνειας. Συγκρατούσαμε τὸ ξεψύχισμά μας, νὰ μᾶς προφτάσει. Καὶ ἦρθε ἡ Ἑλλάδα μας. Ἀλλὰ τὰ παιδιά της, οἱ ἐπίλεκτοι τῆς 1ης Μοίρας Καταδρομῶν τοῦ ταγματάρχη Γεώργιου Παπαμελετίου, λαβώθηκαν στὸν ἀέρα, πρὶν προλάβουν νὰ πολεμήσουν. Πενῆντα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε. Καὶ ὅμως, δὲν ἦταν ἀρκετά. Δὲν θὰ εἶναι ποτὲ ἀρκετὰ νὰ ἐπουλωθοῦν οἱ πληγὲς τοῦ τραγικοῦ λάθους τῆς «ἀποστολῆς τῆς αὐτοκτονίας».

«“Ἀκόμα καὶ σήμερα μπορῶ νὰ ἔρθω, ἂν χρειαστεῖ βοήθεια ἡ Κύπρος”, τόνισε ὁ Θανάσης Βασιλείου, δείχνοντας μεγαλεῖο ψυχῆς καὶ ἀνεξάντλητη ἑλληνικὴ δύναμη:

“Εὐχαριστῶ πάρα πολὺ γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ μοῦ κάνει ὁ Πρόεδρος ἐδῶ. Ἐγὼ τότε εἶχα ἔρθει, ἐκείνη τὴ βραδιά, κι ἂν χρειαστεῖ, καὶ σήμερα πρωῒ μπορῶ νὰ ἔρθω. Γιατὶ μπορεῖ νὰ ἔχω μεγάλες ἀναπηρίες, ἀλλὰ ἔχω καὶ μεγάλη δύναμη καὶ πολὺ ἠθικό. Εὐχαριστῶ πάρα πολύ”».

Δέκα χιλιάδες μέλισσες ἔστειλε
ὁ Ὀνήσιλος
κι ὅλες ψοφήσανε ἀπάνω
στὸ παχύ μας δέρμα
χωρὶς τίποτα νὰ νιώσουμε».
(Παντελὴς Μηχανικός, «Ὀνήσιλος»)

Κι ἔτσι, ὁ Ἀττίλας ἀνενόχλητος ἀφέθηκε νὰ διαπράξει τὰ εἰδεχθῆ ἐγκλήματά του: τὶς ἐν ψυχρῷ ἐκτελέσεις αἰχμαλώτων καὶ ἀμάχων, τοὺς βιασμοὺς ἀνήλικων κοριτσιῶν καὶ ἡλικιωμένων γυναικῶν, τὰ βασανιστήρια τῶν αἰχμαλώτων, τὸ δρᾶμα τῆς ἐπιστροφῆς τους ἀπὸ τὰ μπουντρούμια τῶν Ἀδάνων, τὶς κακουχίες τῶν εἴκοσι ἀρχικὰ χιλιάδων Ἑλληνοκυπρίων ποὺ παρέμεναν ἐγκλωβισμένοι στὸν χῶρο καταγωγῆς τους.

Ὁ Ἀττίλας ἀνενόχλητος ἀφέθηκε νὰ διαπράξει τὰ εἰδεχθῆ ἐγκλήματά του: τὶς ἐν ψυχρῷ ἐκτελέσεις αἰχμαλώτων καὶ ἀμάχων, τοὺς βιασμοὺς ἀνήλικων κοριτσιῶν καὶ ἡλικιωμένων γυναικῶν, τὰ βασανιστήρια τῶν αἰχμαλώτων, τὸ δρᾶμα τῆς ἐπιστροφῆς τους ἀπὸ τὰ μπουντρούμια τῶν Ἀδάνων, τὶς κακουχίες τῶν εἴκοσι ἀρχικὰ χιλιάδων Ἑλληνοκυπρίων ποὺ παρέμεναν ἐγκλωβισμένοι στὸν χῶρο καταγωγῆς τους. Κι ὅμως, μέσα σ’ αὐτὴν τὴν κόλαση τοῦ πολέμου ἀναδείχθηκαν νεομάρτυρες πίστης, ποὺ ἐπαναλάμβαναν τὰ λόγια τοῦ Ἀθανασίου Διάκου: «Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὲ νὰ πεθάνω».

Ὁ Θανάσης μας ἀπεβίωσε στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 2016.

Στὴν Κύπρο δὲν ἡττηθήκαμε, ἀλλὰ προδοθήκαμε. Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια πολλῶν πολεμιστῶν τοῦ ’74, ποὺ δὲν λύγισαν οὔτε καὶ μπροστὰ στὴν προδοσία αὐτῶν ποὺ τοὺς ἔστελναν μὲ ἄνανδρο τρόπο νὰ σκοτωθοῦν.

«Δέκα χρόνια ἔστελλε τὶς μέλισσές
του ὁ Ὀνήσιλος
νὰ μᾶς κεντρίσουν
νὰ μᾶς ξυπνήσουν
νὰ μᾶς φέρουν ἕνα μήνυμα.

Κι ὅμως, μέσα σ’ αὐτὴν τὴν κόλαση τοῦ πολέμου ἀναδείχθηκαν νεομάρτυρες πίστης, ποὺ ἐπαναλάμβαναν τὰ λόγια τοῦ Ἀθανασίου Διάκου: *«Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὲ νὰ πεθάνω».*

Συγκλονιστικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο *Διαταγή: «Ἐκτελέστε τοὺς αἰχμαλώτους!»* τοῦ Ρόνι Ἀλασὸρ μὲ μαρτυρίες Τούρκων βετεράνων τοῦ 1974:

«Ὁ δικός μου ἦταν ἕνας ξανθός, σγουρομάλλης νεαρὸς μὲ γαλάζια μάτια. Ὁ ἀξιωματικὸς περίμενε νὰ μᾶς δεῖ νὰ γινόμαστε ἐκτελεστές. Δὲν μποροῦσα νὰ

κάνω ἀλλιῶς. Ἔψαχνα μιὰ δικαιολογία νὰ τὸν σκοτώσω. Τὸν κοίταξα στὰ μάτια καὶ τὸν ρώτησα:

– Γίνεσαι μουσουλμᾶνος;

Ἐκεῖνος στεκόταν ὄρθιος μὲ τὰ χέρια δεμένα καὶ μὲ κοίταξε στὰ μάτια. Ἔδειξε νὰ κατάλαβε, καὶ σχεδὸν χαμογελώντας κούνησε δεξιά-ἀριστερὰ τὸ κεφάλι του καὶ μοῦ εἶπε μιὰ λέξη ἄγνωστη σὲ μένα: "Ὄι, ὄι". Κατάλαβα τὴν ἄρνησή του, ἡ ὁποία ἦταν καὶ ἡ ἀφορμὴ ποὺ ζητοῦσα, γιὰ νὰ σηκώσω τὸ ὅπλο μου. Ἔτσι ἁπλᾶ, γιὰ νὰ μὴν πέσω στὰ μάτια τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τῶν συναδέλφων μου, ἄδειασα μιὰ ὁλόκληρη γεμιστῆρα πάνω του. Τώρα ὅμως μὲ τύπτει ἡ συνείδηση καὶ βασανίζομαι γι' αὐτὸ τὸ ἔγκλημα. Τὰ μάτια αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ χαμόγελό του δὲν φεύγουν ποτὲ ἀπὸ τὴ σκέψη μου. Γονατίζω μπροστά του!».

Ἡ Κυρὰ τῆς Λαπήθου, Εὐφροσύνη Προεστοῦ (1903-1993), ἐκεῖνο τὸν Αὔγουστο ἀπέκτησε ἄλλα δώδεκα παιδιά. Ἔγινε μάνα ἀψηφώντας τὴ ζωή της γιὰ δώδεκα στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκλωβιστεῖ πίσω ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς γραμμές. Τοὺς ἔκρυψε καὶ τοὺς φρόντισε. Τὴν κυρὰ Φροσύνη, πέρα ἀπὸ τοὺς ἄγριους ξυλοδαρμοὺς στὸ κάστρο τῆς Κερύνειας, τοὺς τεχνητοὺς πνιγμούς, τὰ βάναυσα κτυπήματα μὲ τὸ κομμένο σχοινὶ τῆς καμπάνας, τὸ ὁποῖο ἔκοψαν καὶ ἔδεσαν κόμπους, γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐπώδυνα τὰ πλήγματα, τὴν ὑπέβαλαν καὶ σὲ μιὰ ἄλλη, ἐξευτελιστικὴ δοκιμασία, μὲ τὴ διαπόμπευσή της στοὺς δρόμους τῆς Λαπήθου. Τὴν ἔγδυσαν, τὴν ἔδεσαν πίσω ἀπὸ ἕνα στρατιωτικὸ τζὶπ καὶ τὴν ἔσερναν στὴν ἄσφαλτο, μέχρι ποὺ τὸ δέρμα της ἀπὸ τὶς πληγὲς ἔγινε κατακόκκινο ἀπὸ τὰ αἵματα. Κι ὅμως, ἡ Κυρὰ τῆς Λαπήθου ἄντεξε. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τὴν ἀνέβασε ψηλά, δίπλα στ' ἅγια μας εἰκονίσματα, ἦταν τὸ μαρτύριο νὰ βλασφημήσει τὴν πίστη της. Τῆς ἔβγαλαν τὸν σταυρό. Ἡ κυρὰ Φροσύνη ὅμως δὲν λύγισε. Ἦταν μεγάλη ἡ δοκιμασία της. Ἴσως ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη δοκιμασία της, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μάρτυρες. Δὲν ἔσπασε καὶ δὲν ἀποκάλυψε ποτὲ ποῦ ἔκρυβε τὰ παιδιά της. Δὲν τῆς πῆραν οὔτε μία λέξη ἀπὸ τὸ στόμα της. Δὲν πρόδωσε. Ἔλεγε ἁπλᾶ ἡ κυρὰ Φροσύνη: «*Ἐγὼ ὅ,τι ἔκαμα τὸ ἔκαμα, γιὰ νὰ ἔχω ἕνα καλὸ ἀπέναντι στὸν Θεό*». Παραθέτουμε ἀπὸ σχετικὸ ντοκυμαντέρ:

«Τὴν εἶπαν "Ἡ Κυρὰ τῆς Λαπήθου". Ὄχι ἄδικα. Θὰ μποροῦσαν νὰ τὴν ποῦν ἀκόμα καί "Ἡ Κυρὰ τῆς Κύπρου", "Ἡ Μάνα τῶν στρατιωτῶν" ἤ "Ἡ ἡρωΐδα Μάνα". Κι ὅλα θὰ τῆς ἅρμοζαν. Τίποτε δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολή. Καμμιὰ ἀναφορὰ δὲν θὰ ἦταν παραπανίσια. Ἀντίθετα, αὐτοὶ ποὺ γνώρισαν τὴν Εὐφροσύνη Προεστοῦ λένε πὼς ἦταν κάτι ἀκόμη. Τὸν Αὔγουστο τοῦ '74 ἔκρυψε γιὰ ἕναν ὁλόκληρο μῆνα καὶ προστάτευσε ἀπὸ τοὺς Τούρκους δώδεκα στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴ μεγάλη μάχη τῆς Λαπήθου εἶχαν ἀποκοπεῖ καὶ βρέθηκαν ἐγκλωβισμένοι πίσω ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς γραμμές. Τοὺς φρόντισε μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς της. Πολὺ περισσότερο, ὅταν ἡ ἴδια συνελήφθη καὶ βασανίστηκε φρικτὰ ἀπὸ τοὺς κατακτητές, ἀψήφησε τὸν πόνο καὶ τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ κοίταξε τὸν θάνατο κατάματα, μὲ ὑπερηφάνεια, ἀξιοπρέπεια καὶ ἡρωισμό. Κράτησε τὸ στόμα της κλειστό, γιὰ νὰ προστατεύσει τὰ δώδεκα παιδιά, σὰν μάνα, σὰν Παναγιά, ὡς Ἑλληνίδα. Λένε πὼς δὲν ἔχει τίποτε νὰ ζηλέψει ἀπὸ τὶς ἡρωΐδες τοῦ 1821, τὶς ἀντάρτισσες τοῦ 1945, τὶς ἀγωνίστριες τοῦ 1955».

Καὶ πάλι:

«Οἱ δώδεκα στρατιῶτες τῆς Κυρᾶς τῆς Λαπήθου, ὕστερα ἀπὸ τριῶν ἑβδομάδων κράτηση στὰ μπουντρούμια τοῦ Ἀττίλα καὶ μετὰ ἀπὸ ἀνείπωτα βασανιστήρια καὶ κακοποιήσεις, ἐλευθερώθηκαν στὶς 25 Σεπτεμβρίου, ἡμέρα τῆς Ὁσίας Εὐφροσύνης. Συμβολικό; Ἴσως. Ἡ ἴδια ἡ κυρία Εὐφροσύνη ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ Πάσχα τοῦ 1993, λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα στὶς 17 τοῦ Ἀπρίλη, τὴν ὥρα ποὺ οἱ καλαντιστὲς στὰ χωριὰ τραγουδοῦν τό "Καλὸν λόγον ἀκούσετε καὶ τὸ Χριστὸς ἀνέστη". Σὰν νὰ τὴν πῆρε μαζί του ὁ ἀναστὰς Χριστός. Συμβολικό; Σίγουρα. Ὁ προορισμὸς τῆς κυρὰ Φροσύνης ἦταν ἤδη προδιαγεγραμμένος. Ἡ θέση της, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός».

«Νὰ νοσταλγεῖς τὸν τόπο σου ζώντας στὸν τόπο σου, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ πικρό» (Γ. Σεφέρης). Διακόσιες χιλιάδες πρόσφυγες στὴν ἴδια μας τὴ γῆ.

Ὁ Μάνος Χατζιδάκις, διευθυντὴς τότε τοῦ Μουσικοῦ Προγράμματος τῆς Ἑλληνικῆς Ραδιοφωνίας, τὸ 1975, σκέφθηκε ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ ἔπρεπε νὰ συμμετάσχει στὸν Διαγωνισμοῦ Τραγουδιοῦ τῆς Eurovision μὲ ἕνα τραγούδι-διαμαρτυρία γιὰ τὰ βάσανα τῆς Κύπρου. Ἡ ἑρμηνεύτρια τοῦ τραγουδιοῦ Μαρίζα Κώχ, παρ᾽ ὅλο ποὺ προειδοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς διοργανωτὲς τοῦ διαγωνισμοῦ νὰ μὴ βγεῖ στὴ σκηνή, καθὼς ὑπῆρχαν πληροφορίες ὅτι μέσα στὴν αἴθουσα ὑπῆρχε ἐλεύθερος σκοπευτὴς ποὺ θὰ τὴν πυροβολοῦσε, αὐτὴ τὸ ἔκανε, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπέγραψε ὅτι θὰ ἔβγαινε μὲ δική της εὐθύνη. Καὶ ἑρμήνευσε ἕνα τραγούδι-καταγγελία γιὰ τὶς θηριωδίες τοῦ Ἀττίλα, μὲ τίτλο: «Παναγιά μου, Παναγιά μου»:

«Κάμπος γεμᾶτος πορτοκάλια,
ὄι ὄι, μάνα μου!
ποὺ πέρα ὡς πέρα ἁπλώνεται
ἡ ἐλιά.
Γύρω χρυσίζουν τ᾽ ἀκρογιάλια,
ὄι ὄι, μάνα μου!
καὶ σὲ θαμπώνει, θαμπώνει
ἡ ἀντηλιά.

Στὸν τόπο αὐτὸ ὅταν θὰ πᾶτε,
ὄι ὄι, μάνα μου!
σκηνὲς ἂν δεῖτε, ἂν δεῖτε στὴ σειρά,
δὲ θά ᾽ναι κάμπινγκ γιὰ τουρίστες,
ὄι ὄι, μάνα μου!
θά ᾽ναι μονάχα, μονάχα προσφυγιά.

Παναγιά μου, Παναγιά μου,
παρηγόρα τὴν καρδιά μου!
Παναγιά μου, Παναγιά μου,
παρηγόρα τὴν καρδιά μου!»
(στίχοι: Μιχάλη Φωτιάδη, μουσική: Μαρίζα Κώχ)

Στερέψανε πιὰ τὰ δάκρυά μας. Ὅμως ἡ ψυχή μας αἱμορραγεῖ. Κι ἀκόμα αἱμορραγεῖ. Κανένας ἀκόμα πρόσφυγας δὲν γύρισε στὸ σπίτι του. Τὸ μόνο ποὺ ἔχει ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὸ 2003 εἶναι ἡ ἐπίσκεψή μας σὰν τουρίστες. Στὸ ὁδόφραγμα ἀπαιτεῖται νὰ ἐπιδείξεις ταὐτότητα, σὰν νὰ ταξιδεύεις σὲ ξένο τόπο. Ἐμεῖς, οἱ νόμιμοι ἰδιοκτῆτες, θὰ πρέπει νὰ κτυπήσουμε τὴν πόρτα στοὺς παράνομους ποὺ ζοῦν στὰ σπίτια μας, γιὰ νὰ μᾶς ἀνοίξουν. Καὶ τί νὰ τοὺς πεῖς; «Ἀνοῖξτε! Ἐδῶ εἶναι τὸ σπίτι μου! Ἐδῶ ἔχω ἀφήσει μέσα τὴν ψυχή μου! Τοὐλάχιστον, ἀφοῦ δὲν μὲ ἀφήνετε νὰ ζήσω ἐδῶ, ἀφῆστέ με νὰ ξεψυχήσω. Ἀνοῖξτε!».

Ἀπ᾽ ἐδῶ πέρασε ἕνας ἄλλος λαός, κι ἄφησε τὰ σημάδια του. Κύριε βοήθα μας, νὰ θυμόμαστε πῶς ἔγινε τοῦτο τὸ φονικό. Τὴν ἁρπαγή, τὸν δόλο, τὴν ἰδιοτέλεια. Κύριε, βοήθα νὰ τὰ ξεριζώσουμε.

«Ἡ γῆς δὲν ἔχει κρικέλια
γιὰ νὰ τὴν πάρουν στὸν ὦμο
καὶ νὰ φύγουν...

Καὶ τοῦτα τὰ κορμιὰ
πλασμένα ἀπὸ ἕνα χῶμα
ποὺ δὲν ξέρουν,
ἔχουν ψυχές.
Μαζεύουν σύνεργα
γιὰ νὰ τὶς ἀλλάξουν,
δὲ θὰ μπορέσουν· μόνο
θὰ τὶς ξεκάμουν
ἂν ξεγίνουνται οἱ ψυχές».
(Γ. Σεφέρης, «Σαλαμίνα τῆς Κύπρος»)

Ἡ κυπριακὴ ψυχή, ἀτόφια, γνήσια χριστιανική, ποὺ διδάχθηκε νὰ προσεύχεται, νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ λυπᾶται ὅλη τὴ Δημιουργία, καὶ πρὸ παντὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, δὲν ἀλλοιώθηκε μπροστὰ στὸ μῖσος, οὔτε καὶ σὲ αὐτὸν τὸν φόβο τοῦ θανάτου. Χαρακτηριστικὸ τὸ περιστατικὸ ποὺ μᾶς ἀφηγήθηκε ὁ δάσκαλος Στέλιος Κούρης, ἔφεδρος στρατιώτης καὶ ἀργότερα αἰχμάλωτος στὶς φυλακὲς τῆς Τουρκίας:

Ἡ κυπριακὴ ψυχή, ἀτόφια, γνήσια χριστιανική, ποὺ διδάχθηκε νὰ προσεύχεται, νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ λυπᾶται ὅλη τὴ Δημιουργία, καὶ πρὸ παντὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, δὲν ἀλλοιώθηκε μπροστὰ στὸ μῖσος, οὔτε καὶ σὲ αὐτὸν τὸν φόβο τοῦ θανάτου.

«23 Ἰουλίου 1974. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας, τὸ ραδιόφωνο ἀνακοίνωσε ἐκεχειρία. Ὅλοι ἀνακουφίστηκαν. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Τοῦρκοι δὲν τήρησαν οὔτε λεπτὸ τὴν ἐκεχειρία. Τὸ ἀπόγευμα πάνοπλοι Τοῦρκοι στρατιῶτες μπῆκαν στὸ σπίτι μου στὴν Κερύνεια. Μ' ἔπιασαν αἰχμάλωτο μαζὶ μὲ ἄλλους τριάντα. Ἐκεῖ ἕνας Τοῦρκος ἀξιωματικὸς ἐπιχείρησε νὰ κόψει σταφύλια ἀπὸ τὴν κληματαριά. Ὅμως ἕνας ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ φώναξε: "Μή, γιέ μου! Μὴ φάεις! Τσὲ νὰ πεθάνεις! Προχτὲς τὰ ἐψέκασα τὰ σταφύλια!"».

Τί μπορεῖ κάποιος νὰ πεῖ γιὰ τὸν παπποῦ αὐτόν, ποὺ προειδοποιοῦσε τὸν Τοῦρκο ἀξιωματικὸ πὼς θὰ πεθάνει, ἐκεῖνον ποὺ ἔσερνε τὸν ἴδιο ἤδη πρὸς τὸν θάνατο! Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ παππούς, γιὰ νὰ φθάσει σὲ τέτοιο μεγαλεῖο ψυχικῆς τελείωσης, εἶχε καταφέρει νὰ πεθάνει τὰ πάθη τῆς ψυχῆς του, πρὶν προλάβει νὰ πεθάνει ὁ ἴδιος σωματικά («*Ἂν πεθάνεις, πρὶν πεθάνεις, δὲν θὰ πεθάνεις, ὅταν πεθάνεις*»). Ὁ παπποῦς στὴ συνέχεια πῆρε τὸν δρόμο τῆς αἰχμαλωσίας, βαδίζοντας ὅμως συνάμα καὶ στὰ ἴχνη τοῦ ἀναμάρτητου Χριστοῦ, ὁ Ὁποῖος συγχώρεσε τοὺς σταυρωτές Του.

Πόσο τεράστια ψυχὴ πρέπει νἄχεις, γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ συγχωρέσεις! Γίνονται αὐτὰ τὰ πράγματα σήμερα; Αὐτὰ μοιάζουν μὲ ἱστορίες ποὺ μόνο στὰ Συναξάρια τῶν Ἁγίων μπορεῖς νὰ τὶς βρεῖς. Κι ὅμως ἐκεῖ, στὸν Γολγοθᾶ τῆς Κύπρου μας, ἔλαμψαν στ' ἀλήθεια μηνύματα Ἀνάστασης!

Ἡ Χαρίτα Μάντολες εἶναι ἡ γυναίκα μὲ τοὺς περισσότερους συγγενεῖς ἀγνοουμένους τὸ 1974. Ἔγινε σύμβολο τοῦ ἀγῶνά μας, γιατὶ στὸ πρόσωπό της ἀποτυπώνεται ὁλόκληρο τὸ δρᾶμα τῆς Κύπρου: ἡ προσφυγιὰ καὶ τὸ δρᾶμα τῶν ἀγνοουμένων. Εἶναι δυνατὸν αὐτὴ ἡ γυναίκα νὰ μπορεῖ νὰ συγχωρήσει τοὺς δολοφόνους τῶν ἀγαπημένων της καὶ τῆς ζωῆς της; Τὴν ἀπάντηση δίνει ἡ ἴδια σὲ πρόσφατη τηλεοπτικὴ συνέντευξη:

«Εὔκολα πράγματα αὐτά. Εἶναι ὅλον πόνος. Δόξα Σοι ὁ Θεός! Εὐχαριστῶ τὸν Θεό, νύχτα καὶ μέρα, τὸν Ἀρχάγγελό μου, τὸν Ἅγιο Νικόλα μου, τὸν Ἅγιο Γεώργιό μου, ποὺ μοῦ δίνουν τούτη τὴ δύναμη. Δίνουν μου πολλὴ δύναμη!

– Τί μήνυμα θέλετε νὰ δώσετε σὲ ὅλους, κυρία Μάντολες, ποὺ σᾶς βλέπουν αὐτὴ τὴ στιγμή;

– Νἄχουν πίστη, ὁ κόσμος πίστη καὶ ἀγάπη. Νὰ συγχωροῦμε, νὰ προσευχόμαστε, ἐξομολόγηση, Θεία Κοινωνία. Αὐτὸ θέλω νὰ δώσω. Ἡ Κύπρος εἶναι δική μας. Θὰ ἀπελευθερωθεῖ ἡ Κύπρος. Θὰ πᾶμε πίσω. Αὐτὸ εἶναι τὸ μήνυμα. Θέλω νὰ ζήσουμε εἰρηνικὰ μὲ τοὺς Τουρκοκύπριους. Κι αὐτοὶ εἶναι θύματα σὰν ἐμᾶς. Οἱ ἔποικοι νὰ φύγουν, νὰ πᾶνε ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἦρθαν. Οἱ Τουρκοκύπριοι νὰ πᾶνε στὰ σπίτια τους, κι ἐμεῖς στὰ δικά μας. Εἶμαι μιὰ γυναίκα τόσο πονεμένη, ποὺ εἶδα τόσα πράγματα. Ὅμως ἐγὼ συγχωρῶ. Αὐτὸ λέει ὁ Χριστός μας. Νὰ συγχωροῦμε καὶ νὰ συνεχίζουμε τὸν δρόμο μας. Ὑγεία στὸν κόσμο ὅλο καὶ ἀγάπη!».

Ἡ Μάντολες νεαρὴ κοπελίτσα τότε μὲ δυὸ μικρὰ παιδιὰ ἑνὸς καὶ δύο ἐτῶν, εἶδε μπροστὰ στὰ μάτια της νὰ σκοτώνουν τὸν σύζυγό της, τὸν πατέρα της, δύο γαμπρούς της κι ἀκόμα τρεῖς συγγενεῖς της. Τὸν μεγάλο της γιό, δύο χρονῶν, τὸν κρατοῦσε ὁ πατέρας. Χτυπήθηκε καὶ τὸ παιδὶ μὲ μιὰ σφαῖρα, ἀλλὰ ἕνας Τοῦρκος τὸ πῆρε, τὸ πέταξε μακριά, καὶ πῆγε καὶ τὸ πῆρε ἡ Μάντολες καὶ τὸ ἔσωσε.

Στὴ φετινὴ παρέλαση τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ἡ Χαρίτα Μάντολες παρήλασε, κρατώντας τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας μας.

«Ἄντε νὰ βρεῖς γυναῖκα
στὰ μέτρα της,
βλέμμα βαθύτερο ἀπ᾽ αὐτό,
πού ᾽ναι μόνη της τόσες γυναῖκες
μαζί...»

(στίχοι Ἑλένης Σιούφτα, μελοποιημένοι ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα Τσαγγαρίδη σὲ τραγούδι ἑρμηνευμένο ἀπὸ τὴ Μαρία Θεοδότου)

Πόσοι ἆραγε ἀπὸ μᾶς ξεκαθάρισαν μέσα τους τὸ πέμπτο αἴτημα τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, δείχνοντας προθυμία νὰ δεχθοῦμε τὴ Χάρη ποὺ ἐκδηλώθηκε στὸν Σταυρὸ τοῦ Γολγοθᾶ ἀπὸ τὰ ἄμετρο βάθος τῆς καλοσύνης τοῦ Θεοῦ, βρίσκοντας ἔτσι τὴ γαλήνη καὶ τὴν πολυπόθητη ἀνάπαυση ἐν Κυρίῳ!

«Ἐφ᾽ ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (*Ματθ.*, κε´ 40). Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεανθρώπου ἔγιναν ἔργα καὶ πράξεις

Πόσο τεράστια ψυχὴ πρέπει νἄχεις, γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ συγχωρέσεις! Γίνονται αὐτὰ τὰ πράγματα σήμερα; Αὐτὰ μοιάζουν μὲ ἱστορίες ποὺ μόνο στὰ Συναξάρια τῶν Ἁγίων μπορεῖς νὰ τὶς βρεῖς. Κι ὅμως ἐκεῖ, στὸν Γολγοθᾶ τῆς Κύπρου μας, ἔλαμψαν στ᾽ ἀλήθεια μηνύματα Ἀνάστασης!

τὸ 1974 ἀπὸ ἐλεήμονες καρδιὲς ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα. Πῶς ἦταν δυνατὸν νὰ μείνουν ἀσυγκίνητοι, ὅταν ὁ πλησίον αὐτὴ τὴ φορὰ ἦταν τ᾽ ἀδέλφια τους στὴν Κύπρο; Ἄνθρωποι ἁπλοῖ ἀνταποκρίθηκαν αὐθόρμητα στὸ κάλεσμα τοῦ ἀείμνηστου μητροπολίτου Ἠλείας καὶ Ὠλένης Ἀθανασίου, ἐμπνευστῆ τῆς ἰδέας γιὰ τὴ φιλοξενία παιδιῶν ἀπὸ τὴν αἱμάσσουσα Κύπρο τὸ φθινόπωρο τοῦ 1974. 415 ἀσυνόδευτα παιδιὰ μὲ τὸ πλοῖο «Πάτρα» ταξίδεψαν

ἀπὸ τὴ Λάρνακα μὲ προορισμὸ τὸν Πειραιᾶ, προκειμένου νὰ φιλοξενηθοῦν στὸ Οἰκοτροφεῖο «Φιλοθέη» στὴν περιοχὴ τοῦ Πύργου καὶ σὲ ἀνάδοχες οἰκογένειες. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 2023 τελέσθηκαν στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ τὰ ἀποκαλυπτήρια πλάκας γιὰ τὰ ἀσυνόδευτα προσφυγόπουλα τῆς Κύπρου τὸ 1974 στὴν Ἑλλάδα, ὡς ἕνας ἐλάχιστος φόρος τιμῆς πρὸς τοὺς ἀνώνυμους ἀνθρώπου ποὺ μὲ περίσσευμα καρδιᾶς θέλησαν νὰ παρηγορήσουν τὶς τρυφερὲς ψυχὲς τῶν παιδιῶν τοῦ 1974, ἀνοίγοντας τὰ σπίτια καὶ τὴν ἀγκαλιά τους. Παραθέτουμε ἀπὸ σχετικὸ ντοκυμαντέρ:

«Ἡ πλατεῖα τοῦ Πύργου Ἠλείας εἶχε γεμίσει μὲ παιδιά. Παιδιὰ ποὺ μὲ τὰ μάτια τους προσπαθοῦσαν νὰ ἐξερευνήσουν τὸ μέρος, τὸν κόσμο ποὺ εἶχε μαζευτεῖ, μὰ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Σ' εὐχαριστοῦμε Ἑλλάδα, ποὺ μᾶς φιλοξένησες. Λέω το καὶ νιώθω το».

Ὁ θερισμὸς πολύς, καὶ οἱ ἐργάτες λίγοι, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν στίχο τοῦ Βερίτη. Ὁ Κύριος ὅμως τοῦ θερισμοῦ μερίμνησε καὶ γι' αὐτό. Στὴ Λευκωσία τοῦ 1974, ὁ ἀκούραστος ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ θεολόγος καὶ ἱεροκήρυκας, λαϊκὸς τότε, π. Κυριακὸς Τσολάκης, τὸ μοναδικὸ στέλεχος τῆς Ἀδελφότητας «Ζωὴ» ποὺ εἶχε ἀπομείνει στὴν Κύπρο, φρόντιζε γιὰ τὴν παραλαβὴ καὶ τὴ διανομὴ τῶν ἑκατοντάδων πακέτων ἀγάπης τῶν Ἑλλαδιτῶν ἀδελφῶν. Τὶς περισσότερες φορές, ὅπως μᾶς ἔχει ἀναφέρει στενὸς συνεργάτης τοῦ π. Κυριακοῦ, ἡ ἀγάπη τῆς Ἀδελφότητας ἦταν τόση, ποὺ δὲν ἀρκοῦσαν δύο διαμερίσματα ἀποθηκευτικοῦ χώρου. Σὲ ἐκεῖνες τὶς δύσκολες ὧρες τοῦ πόνου καὶ τῆς εὐαισθησίας, ἡ πνευματικὴ διακονία καὶ στήριξη στοὺς πάσχοντες Κυπρίους ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο τῆς Ἀδελφότητας, καὶ λίγο ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἀκάματο Ἀπόστολο τοῦ Θεοῦ, ἀεί-

Πενῆντα χρόνια κατοχῆς. Πῶς διεκδίκησαν τὴν ἐλευθερία τους οἱ Κύπριοι τόσα χρόνια; Ἔχουμε καταφέρει νὰ ἀποσπάσουμε δυνατὰ ψηφίσματα καταδίκης τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ αὐτὰ ἔχουν μείνει στὰ συρτάρια. Βλέπετε, ὑπάρχει μιὰ ἐπιλεκτικὴ εὐαισθησία στὴ διεθνῆ κοινότητα, ὅπως γιὰ παράδειγμα μέσα σὲ λίγες μέρες νὰ ἔχει καταδικάσει τὴν εἰσβολὴ τῆς Ρωσίας στὴν Οὐκρανία, ἐπιβάλλοντας αὐστηρότατες κυρώσεις στοὺς θύτες, ἐνῷ γιὰ τὶς θηριωδίες τοῦ Τούρκου εἰσβολέα σφυρίζει ἀδιάφορα ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα. Ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι μέχρι στιγμῆς ὅλοι οἱ «Μεγάλοι» μείνανε μεγάλοι μόνο στὶς κουβέντες.

περισσότερο νὰ βροῦν φῶς στὸν σκοτεινὸ θάλαμο τοῦ φόβου τους.

Ἕνα ἀπὸ τὰ προσφυγόπουλα τοῦ 1974 θυμᾶται: "Ἦταν Τετάρτη, 29 τοῦ Σεπτέμβρη, τὴ μέρα τῶν γενεθλίων μου, ποὺ ἦρθα ἐδῶ, καὶ μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες, Κυριακή, ἐκεῖ ποὺ παίρναμε τὸ πρωινό μας, ἄνοιξαν οἱ πόρτες, καὶ μπῆκε μέσα ὁ κόσμος καὶ ξεχείλισε ἡ ἀγάπη".

Ἕνα ἄλλο ἀπὸ τὰ τότε προσφυγόπουλα, ὁ Λουκᾶς Ζυμαρᾶς: "Πέρασα ὄμορφα. Ἔνιωσα ἔντονη τὴν ἀγάπη τοῦ

μνηστο πιά, πολυαγαπημένο σὲ μᾶς Ἀπόστολο Κουτούγια, ὑπῆρξε πολύτιμη καὶ καθοριστική. Πατέρα Κυριακέ, Ἑλλαδίτες ἀδελφοί, ὁ πιστὸς λαὸς τῆς Κύπρου θὰ σᾶς εὐγνωμονεῖ γιὰ πάντα γιὰ τὴν προσφορά σας. Εὐχαριστοῦμε.

Πενῆντα χρόνια κατοχῆς. Πῶς διεκδίκησαν τὴν ἐλευθερία τους οἱ Κύπριοι τόσα χρόνια;

Ἔχουμε καταφέρει νὰ ἀποσπάσουμε δυνατὰ ψηφίσματα καταδίκης τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ αὐτὰ ἔχουν μείνει στὰ συρτάρια. Βλέπετε, ὑπάρχει μιὰ ἐπιλεκτικὴ εὐαισθησία στὴ διεθνῆ κοινότητα, ὅπως γιὰ παράδειγμα μέσα σὲ λίγες μέρες νὰ ἔχει καταδικάσει τὴν εἰσβολὴ τῆς Ρωσίας

Ἀπὸ τὸν θάνατο δὲν κατάφερε νὰ δραπετεύσει κανείς. Ὅμως ὁ θάνατος ἔρχεται μόνο μία φορά. Ἀλλὰ ὁ ἀγνοούμενος πεθαίνει κάθε φορὰ ποὺ τὸν σκέφτεσαι. Τὸν πιὸ δύσκολο Γολγοθᾶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἀνεβαίνουν ἀκόμα οἱ συγγενεῖς τῶν ἀγνοουμένων ποὺ δὲν ἔχουν λάβει καμμία ἀκόμα ἀπάντηση. Ζεῖ ὁ δικός μου ἄνθρωπος ἢ δὲν ζεῖ; Πενῆντα χρόνια, κι ἀκόμα περιμένουν μιὰ ἀπάντηση. Καρτεροῦμεν.

στὴν Οὐκρανία, ἐπιβάλλοντας αὐστηρότατες κυρώσεις στοὺς θύτες, ἐνῷ γιὰ τὶς θηριωδίες τοῦ Τούρκου εἰσβολέα σφυρίζει ἀδιάφορα ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα. Ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι μέχρι στιγμῆς ὅλοι οἱ «Μεγάλοι» μείνανε μεγάλοι μόνο στὶς κουβέντες.

Κι ἂν κάποιος θεωρεῖ ὅτι τώρα ἡ κατάσταση ἔχει ἠρεμήσει, θὰ ἦταν καλὸ νὰ κοιτάξει τὸν Πενταδάκτυλο. Τὸ περήφανο βουνό μας μᾶς θυμίζει ὅτι ἀκόμα ζοῦμε ἀκρωτηριασμένοι, σὲ μισὴ πατρίδα, σὲ ἀπόσταση ἀναπνοῆς ἀπὸ σαράντα χιλιάδες πάνοπλους «Ἀττίλες» καὶ διακόσιες χιλιάδες ἐποίκους. Ἡ ἀνάσταση τῆς Κύπρου δὲν ἦρθε ἀκόμα.

Οἱ γυναῖκες τῆς Κύπρου μὲ τὶς δυναμικές τους πορεῖες ἀπὸ τὸ 1975 μέχρι τὸ 1989 ἀψήφησαν ἀρκετὲς φορὲς τὸν κίνδυνο καὶ ὕψωσαν τὸ ἀνάστημά τους μπροστὰ στὸν Τοῦρκο εἰσβολέα. Τὸ 1989, στὴν τελευταία πορεία τῶν γυναικῶν, συνελήφθησαν 98 γυναῖκες[1] καὶ 10 ἄνδρες, ἀνάμεσά τους ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Γεώργιος. Φυλακίσθηκαν, χτυπήθηκαν ἀνηλεῶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ μετὰ ἀπὸ μία ἑβδομάδα καὶ ἀπεργία πείνας μέσα στὶς φυλακές του ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι μετὰ ἀπὸ τὴν κατακραυγὴ τοῦ κόσμου. Εἶδα γυναῖκες καὶ τὶς θαύμασα, βγαλμένες ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἱστορίας. Παραθέτουμε ἀπὸ πρόσφατο ντοκυμαντέρ:

«Στὶς 19 Ἰουλίου 1989, γυναῖκες ἀπὸ κάθε γωνιὰ τῆς Κύπρου, πρόσφυγες καὶ μή, ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις καὶ κάθε ἡλικίας, ἀπὸ ἔφηβες μέχρι καὶ ἡλικιωμένες, ἐπιβιβάσθηκαν σὲ πενῆντα λεωφορεῖα, ὑπὸ τὸ σύνθημα "Ἐπιστροφή". Κάποια λεωφορεῖα ξεκίνησαν μὲ κατεύθυνση τὸ παλιὸ ἀεροδρόμιο Λευκωσίας, κάποια πρὸς τὴν Ἀγλαντζιά, καὶ ἄλλα πρὸς τὸν Ἅγιο Κασσιανό, ὥστε νὰ παραπλανήσουν. Μαζί τους καὶ ὁ Ἀνδρέας Παναγιώτου, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσε πρόσφατα. Ὡς τομεάρχης τῆς ΕΟΚΑ, γνώριζε καλὰ τὴν περιοχή. Μαζὶ μὲ μιὰ ὁμάδα νεαρῶν, ἔκοψαν μὲ ψαλίδια τὰ συρματοπλέγματα τῆς ντροπῆς καὶ μπῆκαν στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖο

1 Μία ἀπὸ αὐτὲς ἦταν καὶ ἐκ τῶν εἰσηγητῶν Νίκη Παντελῆ-Πεττεμερίδου.

ἐφάπτεται στὸν τοῖχο τοῦ ἐρειπωμένου σχολείου τοῦ Ἁγίου Κασσιανοῦ. Ἀνέμισαν ἑλληνικὲς σημαῖες καὶ ἔψαλαν τὸν Ἀκάθιστο Ὕμνο. Μαζί τους καὶ ὁ τέως Μητροπολίτης Κιτίου Χρυσόστομος, μαζὶ μὲ τὸν νῦν Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου καὶ τότε Ἀρχιμανδρίτη Γεώργιο. [...] Οἱ συλληφθεῖσες, ἀλύγιστες, μὲ ἠθικὸ ἀκμαιότατο καὶ μὲ φάρο τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν πατρίδα, τήρησαν γενναία στάση καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς τους στὶς φυλακὲς τοῦ Ἀττίλα, τὶς ὁποῖες μάλιστα, ὅπως τοὺς ἀναφέρθηκε χαρακτηριστικά, "εἶχαν τὴν τύχη ν' ἀπαντήσουν". Σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ ἀσκήσουν ἀκόμα περισσότερη πίεση, ἔκαναν ἀπεργία πείνας. Τὸ πεῖσμα καὶ ὁ πόθος τους γιὰ ἐπιστροφὴ μεγάλωσαν ἀκόμη περισσότερο, ὅταν κατάφεραν νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν τηλεόραση τοῦ ΡΙΚ. Ὁλόκληρη λαοθάλασσα εἶχε βγεῖ στοὺς δρόμους τῆς ἐλεύθερης Κύπρου, ἀπαιτώντας τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν γυναικῶν ἔγινε σταδιακά. Πρῶτα ἄφησαν τὶς νεαρότερες καὶ μετὰ τὶς ἠλικιωμένες. Τελευταῖοι ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι ὁ τέως Κιτίου καὶ ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Γεώργιος».

Εἴμαστε Ἕλληνες καὶ χριστιανοὶ μαζί. Ὅπως νιώθουμε σιγουριὰ γιὰ τὴ νίκη τῆς ζωῆς ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ σταύρωση τοῦ καθενός μας, ἔτσι προσμένουμε ὅτι θὰ γευθοῦμε καὶ τὴν ἀνάσταση τῆς πολύπαθής μας πατρίδας, κατὰ τὸν ἀθάνατο λόγο τοῦ μακαριστοῦ π. Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου, μιᾶς μορφῆς-συμβόλου γιὰ τὴν Κύπρο:
«Νιάτα τῆς Κύπρου ἡρωικά,
κανεὶς ἂς μὴ λυγίσει,
κάστρο νὰ γίνει ἡ ψυχή,
ἡ Κύπρος θὰ νικήσει».

Κάθε χρόνο πραγματοποιοῦνται δυναμικὲς πορεῖες μοτοσυκλετιστῶν, στέλνοντας τὸ μήνυμα ἀπελευθέρωσης τῆς Κύπρου. Στὴν πρώτη πορεία, τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1996, Βερολῖνο-Κερύνεια, στὴν ὁποία συμμετεῖχαν μοτοσυκλετιστὲς ἀπὸ δώδεκα εὐρωπαϊκὲς χῶρες, κατακρεουργήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀττίλα ὁ 24χρονος Τάσος Ἰσαάκ, ἐνῷ ὁ ξάδελφός του Σολωμὸς Σολωμοῦ πυροβολήθηκε ἀπὸ ὑπουργὸ τοῦ Ψευδοκράτους. Παραθέτουμε ἀπὸ σχετικὸ ντοκυμαντέρ:

«Ὁ 24χρονος Τάσος Ἰσαὰκ σπεύδει νὰ βοηθήσει συμπατριώτη του ποὺ κινδυνεύει. Ἐγκλωβίστηκε καὶ ξυλοκοπήθηκε κτηνωδῶς ἀπὸ πολῖτες καὶ μέλη τῆς λεγόμενης Ἀστυνομίας τοῦ Ψευδοκράτους μέχρι θανάτου, 95 μέτρα ἀπὸ τὴν ἑλληνοκυπριακὴ πλευρὰ καὶ 35 ἀπὸ τὴν τουρκοκυπριακὴ πλευρά, σύμφωνα μὲ τὸν Ὀργανισμὸ Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Δολοφονήθηκε ἄνανδρα σὲ δημόσια θέα καὶ ζωντανὴ σύνδεση μὲ ὅλα τὰ διεθνῆ εἰδησεογραφικὰ πρακτορεῖα.

14 Αὐγούστου 1996. Ἡμέρα κηδείας τοῦ Τάσου Ἰσαάκ. Ὁμάδα διαδηλωτῶν κατευθύνθηκε καὶ πάλι στὸ ὁδόφραγμα Δερύνειας, γιὰ νὰ ἐναποθέσει στεφά-

νια στὸν χῶρο δολοφονίας τοῦ Τάσου Ἰσαάκ. Ἡ σκηνὴ μετατράπηκε σὲ πεδίο μάχης ἀπὸ τοὺς "Γκρίζους Λύκους". Ὁ Σολωμὸς Σολωμοῦ, ὀργισμένος γιὰ τὸν θάνατο τοῦ ξαδέλφου του Τάσου Ἰσαάκ, ξεφεύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Κυανόκρανων. Ἀνεβαίνει στὸν ἱστό, γιὰ νὰ κατεβάσει τὸ σύμβολο τῆς τουρκικῆς κατοχῆς στὴν Κύπρο καὶ δέχεται πυρά. Ὁ 26χρονος πέφτει νεκρὸς ἀπὸ πέντε σφαῖρες, λίγα μέτρα μακριὰ ἀπὸ κεῖ ποὺ ξεψύχησε ὁ ξάδελφός του, Τάσος Ἰσαάκ. Κανένας ἀπὸ τοὺς δράστες δὲν συνελήφθη καὶ κανένας δὲν ἔχει τιμωρηθεῖ γιὰ τὰ δύο στυγερὰ ἐγκλήματα τῶν ἡρώων.

24 Ἰουνίου 2008. Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων καταδικάζει τὴν Τουρκία γιὰ τὶς δολοφονίες τοῦ Τάσου Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Σολωμοῦ Σολωμοῦ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1996 στὴ Νεκρὴ Ζώνη. Ἐπιδικάζει 80.000 εὐρὼ ἀποζημίωση στὴ χήρα τοῦ Ἰσαὰκ καὶ 35.000 στὸν πατέρα τοῦ Σολωμοῦ. Ἐπίσης, ἡ Τουρκία θὰ πρέπει νὰ καταβάλει ἀπὸ 15.000 εὐρὼ στὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ στὸν ἀδελφὸ τοῦ Σολωμοῦ, ἐνῷ θὰ πληρώσει 12.000 εὐρὼ δικαστικὰ ἔξοδα».

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἀνάδοχος γονέας τοῦ ἀκόμη ἀγέννητου παιδιοῦ τοῦ ἥρωα Τάσου Ἰσαάκ. Ἡ μικρὴ Ἀναστασία, τό «χελιδονάκι τῆς Ἑλλάδας», ὅπως τραγουδήθηκε, βαπτίσθηκε ἀπὸ τὸν τότε Ἕλληνα ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν Θεόδωρο Πάγκαλο.

Ἀπὸ τὸν θάνατο δὲν κατάφερε νὰ δραπετεύσει κανείς. Ὅμως ὁ θάνατος ἔρχεται μόνο μία φορά. Ἀλλὰ ὁ ἀγνοούμενος πεθαίνει κάθε φορὰ ποὺ τὸν σκέφτεσαι. Τὸν πιὸ δύσκολο Γολγοθᾶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἀνεβαίνουν ἀκόμα οἱ συγγενεῖς τῶν ἀγνοουμένων ποὺ δὲν ἔχουν λάβει καμμία ἀκόμα ἀπάντηση. Ζεῖ ὁ δικός μου ἄνθρωπος ἢ δὲν ζεῖ; Πενῆντα χρόνια, κι ἀκόμα περιμένουν μιὰ ἀπάντηση. Καρτεροῦμεν.

«Καρτεροῦμεν μέραν νύχταν
νὰ φυσήσει ἕνας ἀέρας
στοὺν τὸν τόπον πὸν καμένος
τξι᾽ἐν θωρεῖ ποτὲ δροσιάν.

Γιὰ νὰ φέξει καρτεροῦμεν
τὸ φῶς τξιείνης τῆς μέρας,
πὸν νὰ φέρει στὸν καθέναν
τξιαὶ δροσιὰν τξαὶ ποσπασιάν».

(στίχοι τοῦ Δημήτρη Λιπέτρη, μελοποιημένοι ἀπὸ τὸν Δημήτρη Λάγιο σὲ ἕνα πασίγνωστο τραγούδι, τραγουδισμένο ἀπὸ τὸν Γιῶργο Νταλάρα)

Εἴμαστε Ἕλληνες καὶ χριστιανοὶ μαζί. Ὅπως νιώθουμε σιγουριὰ γιὰ τὴ νίκη τῆς ζωῆς ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ σταύρωση τοῦ καθενός μας, ἔτσι προσμένουμε ὅτι θὰ γευθοῦμε καὶ τὴν ἀνάσταση τῆς πολύπαθής μας πατρίδας, κατὰ τὸν ἀθάνατο λόγο τοῦ μακαριστοῦ π. Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου, μιᾶς μορφῆς-συμβόλου γιὰ τὴν Κύπρο:

«Νιάτα τῆς Κύπρου ἡρωικά,
κανεὶς ἂς μὴ λυγίσει,
κάστρο νὰ γίνει ἡ ψυχή,
ἡ Κύπρος θὰ νικήσει.
Ἕλληνες εἴσαστε, παιδιά,
κι ἡ Ἑλλάδα δὲν πεθαίνει,
τὴν πίστη κλεῖστε στὴν καρδιά,
κι ἡ Ἀνάσταση θὰ γένει!».

Καλοὺς ἀγῶνες λοιπὸν μέχρι τὴ δικαίωση. Καλὴ Ἀνάσταση!

ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΗΣ
Συνταγματάρχης ΠΖ

ΝΙΚΗ ΠΑΝΤΕΛΗ-ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΟΥ
Ἐκπαιδευτικός

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ-ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κκ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Εὐχαριστῶ θερμὰ τὴν Ἀδελφότητα Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ» γιὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ μοῦ δίνει, μέσῳ αὐτοῦ τοῦ χαιρετισμοῦ, νὰ ἐκθέσω τὶς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου στὸ ἐθνικό μας θέμα, μὲ τὴ θλιβερὴ ἐπέτειο τῶν 50 χρόνων ἀπὸ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο καὶ τὴ συνεχιζόμενη κατοχή.

Διαχρονικὴ ἡ προσφορὰ τῆς Ἀδελφότητας στοὺς ἀγῶνες τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πολλὰ τὰ στελέχη της ποὺ βοήθησαν ποικιλοτρόπως στὸν ἀπελευθερωτικό μας ἀγῶνα, πολλὲς καὶ οἱ ὑπηρεσίες της στὴν καθοδήγηση τοῦ λαοῦ μας. Δέχθηκα κι ἐγώ, προσωπικά, τὴν εὐεργετικὴ δράση της στὸ φοιτητικὸ οἰκοτροφεῖό της στὴν Ἀθήνα. Ἦταν ἀναμενόμενη, λοιπόν, καὶ ἡ σημερινὴ ἐκδήλωση.

Ἐξόχως θλιβερὴ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ἡ φετινὴ χρονιά. Πενῆντα χρόνια ἀπὸ τὴ βάρβαρη τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο καὶ τὴ συνεχιζόμενη κατοχὴ τοῦ 37% τοῦ ἐδάφους της. Μισὸς αἰώνας προσφυγιᾶς γιὰ τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀβεβαιότητας γιὰ τὸ σύνολο τῶν Κυπρίων. Μισὸς αἰῶνας συνεχοῦς καὶ ἔντονης προσπάθειας γιὰ ἀφανισμὸ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Χριστιανικῶν ἰχνῶν μας ἀπὸ τὴν κατεχόμενη γῆ μας.

Μακρὺς καὶ ἐπώδυνος ὁ δρόμος πού, ὡς λαός, διανύσαμε στὰ πενῆντα αὐτὰ χρόνια. Μεγάλα καὶ συνταρακτικὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν, τὶς συνέπειες τῶν ὁποίων ὑφίσταται ὁ Κυπριακὸς λαὸς μέχρι σήμερα: Νεκροὶ καὶ ἀγνοούμενοι, ξεριζωμὸς καὶ προσφυγιά, βίωση τῆς ἀδικίας καὶ τῆς λογικῆς τῶν συμφερόντων, ἡ ὑποκρισία των ἰσχυρῶν ποὺ διακηρύττουν ἀρχὲς καὶ πράττουν τὰ ἀντίθετα, ἡ συνεχὴς προσπάθεια τῆς Τουρκίας γιὰ ἐμπέδωση ἀρχικὰ τῶν τετελεσμένων τῆς εἰσβολῆς καὶ κατοχῆς καὶ ἡ προσπάθεια τουρκοποίησης ὁλόκληρης τῆς Κύπρου ἀργότερα.

> *Μισὸς αἰώνας κατοχῆς καὶ ἀτελέσφορων προσπαθειῶν πρὸς λύση τοῦ προβλήματός μας ἐπιβάλλουν ἀξιολόγηση, ἐκ μέρους μας, τῆς κατάστασης καὶ ἐπαναπροσδιορισμὸ πορείας.*

Μισὸς αἰώνας κατοχῆς καὶ ἀτελέσφορων προσπαθειῶν πρὸς λύση τοῦ προβλήματός μας ἐπιβάλλουν ἀξιολόγηση, ἐκ μέρους μας, τῆς κατάστασης καὶ ἐπαναπροσδιορισμὸ πορείας.

Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν γεγονότων καὶ τὴ δυστυχία τῶν προσφύγων, ἀλλὰ καὶ τὶς ὑποσχέσεις τῶν ξένων ὅτι θὰ πίεζαν τὴν Τουρκία γιὰ μιὰν ὑποφερτὴ διευθέτηση τοῦ προβλήματός μας, συγκατανεύσαμε στὶς διακοινοτικὲς συνομιλίες. Ἀπαλλάξαμε, ἔτσι, τὴν Τουρκία ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ τῆς εἰσβολῆς σ᾽ ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος καὶ τῆς κατοχῆς ἑνὸς μεγάλου τμήματός του, καὶ τῆς δώσαμε χρόνο, ὥστε κωλυσιεργώντας νὰ πετύχει νὰ ξεχασθεῖ ἀπὸ τὴ διεθνῆ κοινότητα ἡ οὐσία τοῦ προβλήματός μας καὶ νὰ ἐπέλθει κατάκτηση καὶ τουρκοποίηση ὁλόκληρης τῆς Κύπρου. Σήμερα ἡ κατοχικὴ δύναμη ἀπαιτεῖ νέες ὑποχωρήσεις τῆς πλευρᾶς μας, τὴν ἀποδοχὴ δύο κρατῶν, γιὰ νὰ συγκατανεύσει στὴν ἐπανέναρξη τῶν συνομιλιῶν. Οὔτε κι ἔτσι, βέβαια, θὰ ἱκανοποιηθεῖ. Θὰ θέτει διαρκῶς νέες διεκδικήσεις, μέχρι τὴν ἐπίτευξη τοῦ τελικοῦ στόχου της.

Αὐτὴ ἡ μακροχρόνια ἐμπλοκή μας στὸν ἀτελέσφορο, ἐξ αἰτίας τῆς Τουρκίας, διακοινοτικὸ διάλογο εἶχε καὶ δεύτερο κακὸ ἐπακόλουθο γιὰ μᾶς: Ἔδωσε τὸ τέλειο ἄλλοθι στοὺς τρίτους, τὸν διεθνῆ παράγοντα, τὶς Μεγάλες Δυνάμεις, γιὰ τὴν ἀποστασιοποίησή τους ἀπὸ τὸ θέμα. «Συμφωνῆστε μεταξύ σας», μᾶς λέγουν, «καὶ ὅ,τι συμφωνήσετε ἐμεῖς θὰ τὸ ἐπικυρώσουμε». Δὲν πιέζουν, δὲν ἐλέγχουν, δὲν διαμαρτύρονται πρὸς τὴν Τουρκία. Κι αὐτὰ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, ἀντὶ νὰ ὑπερασπίζονται ἀρχὲς καὶ ἀξίες, κρατοῦν πάντα μιὰν Ποντιοπιλατικὴ στάση, ἀναφέρονται σὲ γεφύρωση διαφορῶν, σὲ μέσες ἀποστάσεις.

Ἡ μακροχρόνια ἐμπλοκή μας στὸν ἀτελέσφορο, ἐξ αἰτίας τῆς Τουρκίας, διακοινοτικὸ διάλογο εἶχε καὶ δεύτερο κακὸ ἐπακόλουθο γιὰ μᾶς: Ἔδωσε τὸ τέλειο ἄλλοθι στοὺς τρίτους, τὸν διεθνῆ παράγοντα, τὶς Μεγάλες Δυνάμεις, γιὰ τὴν ἀποστασιοποίησή τους ἀπὸ τὸ θέμα. «Συμφωνῆστε μεταξύ σας», μᾶς λέγουν, «καὶ ὅ,τι συμφωνήσετε ἐμεῖς θὰ τὸ ἐπικυρώσουμε». Δὲν πιέζουν, δὲν ἐλέγχουν, δὲν διαμαρτύρονται πρὸς τὴν Τουρκία. Κι αὐτὰ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, ἀντὶ νὰ ὑπερασπίζονται ἀρχὲς καὶ ἀξίες, κρατοῦν πάντα μιὰν Ποντιοπιλατικὴ στάση, ἀναφέρονται σὲ γεφύρωση διαφορῶν, σὲ μέσες ἀποστάσεις.

Ἡ ἐμπλοκὴ τῆς πλευρᾶς μας στὶς διαπραγματεύσεις εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴ σταδιακὴ ἀποδοχὴ ὅλων τῶν κατὰ καιροὺς διεκδικήσεων τῶν Τούρκων, χωρὶς καμιὰ δική τους ὑποχώρηση. Ἀντίθετα, κάθε ἀποδοχὴ ἐκ μέρους μας μιᾶς διεκδίκησής τους, γιὰ νὰ συνεχίζονταν οἱ συνομιλίες καὶ νὰ ἀποφεύγονταν, τάχα, τὰ χειρότερα, ὁδηγοῦσε σὲ προβολὴ νέων διεκδικήσεων. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολο πιὰ σὲ κανένα νά διακρίνει τὸν τελικὸ καὶ ἀμετάθετο στόχο τῆς Τουρκίας: Τὴν κατάκτηση...

Πῶς θὰ ἀνατρέψουμε τὴν ἀπαράδεκτη αὐτὴ κατάσταση;

Θὰ πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε, πρωτίστως, ὅλοι τὸν σοβαρότατο κίνδυνο ποὺ ἐλλοχεύει, τὸν κίνδυνο ἐκτουρκισμοῦ, τῆς κατάληψης καὶ τουρκοποίησης ὁλό-

κληρης τῆς Κύπρου. Κι αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ὁδηγήσει σὲ συσπείρωση ὅλου τοῦ Ἔθνους γιὰ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν τουρκικῶν ἐπιδιώξεων. Ἡ κρισιμότητα τῶν καιρῶν δὲν ἐπιτρέπει πιὰ διχογνωμίες ἀνάμεσα σὲ Κύπρο καὶ Ἐθνικὸ Κέντρο. Οὔτε καὶ ξεχωριστὴ ἀντιμετώπιση τῆς τουρκικῆς βουλιμίας καὶ προκλητικότητας.

Χωρὶς νὰ ζητοῦμε λεπτομέρειες γιὰ τοὺς ἀμυντικοὺς χειρισμούς –κάτι τέτοιο ἴσως νὰ τοὺς ἐξουδετέρωνε– ζητοῦμε ἀναβίωση καὶ ἐπαναφορὰ τοῦ δόγματος τοῦ ἑνιαίου ἀμυντικοῦ χώρου Ἑλλάδος-Κύπρου καὶ ἀποτελεσματικὴ ἀμυντικὴ θωράκιση τῆς Κύπρου. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς διαμηνύει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὅτι οἱ κατακτητὲς δὲν σέβονται τὶς ἀνοχύρωτες πολιτεῖες.

Ζητοῦμε, ὕστερα, ἀπὸ τὴν ἡγεσία μας, καὶ τὸ θέτουμε ἐπιτακτικὰ ἐνώπιόν της, ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἐμμείνουμε στὴν ἀλλαγὴ πλεύσης τοῦ ἀγῶνά μας. Καταλαβαίνουμε καὶ τὸ διεθνὲς περιβάλλον καὶ τοὺς διπλωματικοὺς ἑλιγμοὺς ποὺ πρέπει νὰ κάμουμε. Δὲν ἔχουμε, ὅμως, ἄλλη ἐπιλογή. Οἱ συνομιλίες, ὅπως γίνονται, δὲν ὁδηγοῦν σὲ λύση. Ὁδηγοῦν στὴν τουρκοποίηση. Ὀφείλουμε νὰ διεκδικήσουμε καὶ γιὰ μᾶς, τὸν Κυπριακὸ Ἑλληνισμό, ὅ,τι ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι καὶ ὅλος ὁ ἐλεύθερος κόσμος. Νὰ ἐπιμείνουμε κι ἐμεῖς στὴν ἐλεύθερη διακίνηση, τὴν ἐλεύθερη ἀπόκτηση περιουσίας καὶ τὴν ἐλεύθερη ἐγκατάσταση σ᾽ ὅλη τὴν Κύπρο. Οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαθίστανται παντοῦ σ᾽ ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἐμεῖς νὰ μὴν μποροῦμε νὰ ἐπιστρέψουμε στὰ σπίτια καὶ τὶς περιουσίες μας; Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἀρνηθεῖ τὸ δικαίωμα αὐτό. Φτάνει ἐμεῖς νὰ τὸ ἐπιδιώξουμε ἀταλάντευτα καὶ νὰ ἐπιμείνουμε ἀνυποχώρητα σ᾽ αὐτό.

Στὴν Κύπρο διακυβεύεται σήμερα ἡ ἀκεραιότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἂν, μὴ γένοιτο, πέσει ἡ Κύπρος, θὰ ἀρχίσει ἡ ἀποδόμηση τῆς Ἑλλάδας. Θὰ ἀκολουθήσει τὸ Αἰγαῖο, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία. Δὲν βρισκόμαστε στὸ παρὰ πέντε τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς. Ψηλαφοῦμε, ἤδη, τὴν τουρκοποίηση τῆς Κύπρου. Ἂς τὸ καταλάβουμε Πλήρως. Τὸ χρέος τῆς γενιᾶς μας, ὅλων των Ἑλλήνων, εἶναι τεράστιο. Συναισθανόμαστε τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνη ποὺ ἡ Ἱστορία ἐναποθέτει στοὺς ὤμους μας;

Στὴν Κύπρο διακυβεύεται σήμερα ἡ ἀκεραιότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἂν, μὴ γένοιτο, πέσει ἡ Κύπρος, θὰ ἀρχίσει ἡ ἀποδόμηση τῆς Ἑλλάδας. Θὰ ἀκολουθήσει τὸ Αἰγαῖο, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία. Δὲν βρισκόμαστε στὸ παρὰ πέντε τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς. Ψηλαφοῦμε, ἤδη, τὴν τουρκοποίηση τῆς Κύπρου. Ἂς τὸ καταλάβουμε Πλήρως. Τὸ χρέος τῆς γενιᾶς μας, ὅλων των Ἑλλήνων, εἶναι τεράστιο. Συναισθανόμαστε τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνη ποὺ ἡ Ἱστορία ἐναποθέτει στοὺς ὤμους μας;

Στὶς δικές μας πανεθνικὲς προσπάθειες εἶναι σίγουρο ὅτι θὰ ἔλθει βοηθὸς κι ὁ Θεός. Ὁ Θεὸς βοηθᾷ ἐκείνους ποὺ πρῶτοι βοηθοῦν τὸν ἑαυτό τους. Ὄχι τοὺς ἀδρανεῖς καὶ μοιρολάτρες.

Μετ᾽ εὐχῶν

† Ὁ Κύπρου ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ: ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ...

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ τόσο κατατοπιστικὰ καὶ συγκινητικὰ ποὺ μᾶς παρουσίασαν οἱ ἀγαπητοί μας Σταῦρος καὶ Νίκη Πεττεμερίδη, δὲν ξέρω τί θὰ μποροῦσε νὰ προσφέρει ἡ δική μου ἀναφορά. Καὶ μάλιστα μετὰ ἀπὸ γιὰ μεγάλα διαστήματα ἀπουσία μου ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη μας Κύπρο. Μὲ πολλὴ δυσκολία, λοιπόν, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ καταθέσω λίγα λόγια, γιὰ πολὺ γνωστὰ πράγματα.

Στὴν Κύπρο πῆγα τὸ 1965 ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀδελφότητάς μας καὶ ἔμεινα ἐκεῖ μέχρι τὸ 1976. Ἀκριβῶς τὶς μέρες τῆς εἰσβολῆς, τὸ 1974, βρισκόμουν στὴν Ἑλλάδα, στὴν Κατασκήνωση τοῦ Παρνασσοῦ. Μὲ ἀπέραντη ἀγωνία καὶ ἀπερίγραπτη θλίψη ἀκούγαμε στὶς εἰδήσεις τὰ ὅσα διαδραματίζονταν στὴν Κύπρο. Προσευχόμασταν. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔκρινε διαφορετικά. Ἐπέτρεψε μία ἀκόμα φορὰ γιὰ τὸ Ἔθνος μας αὐτὴ τὴ συμφορά. Ἄλλωστε, εἶναι ἀλήθεια πὼς δὲν ἤμασταν ὅπως μᾶς ἤθελε. Βρισκόμασταν σίγουρα μακριὰ ἀπὸ τὸν δρόμο Του.

Αὐτὸ φυσικὰ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει λόγο γιὰ κάποια ἀδιαφορία μπροστὰ στὸ δρᾶμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, ὅπως διαμορφώθηκε ἡ ὅλη κατάσταση μετὰ τὴν εἰσβολή. Καὶ ἀσφαλῶς, παρὰ τὴν ἁμαρτωλότητά μας, ἔπρεπε νὰ θυμηθοῦμε τό: *«εἰ πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη»*. Καὶ βέβαια, ὅπως συμβαίνει σὲ δύσκολες περιστάσεις καὶ εὐαισθητοποιούμαστε, καὶ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση συμπάσχαμε κι ἐμεῖς μαζὶ μὲ ὅλο τὸν κυπριακὸ λαό.

Κάναμε ἀμέσως μιὰ προσπάθεια νὰ κινήσουμε σὲ προσευχὴ ὅλους ὅσους μπορούσαμε νὰ ἐπηρεάσουμε, ὥστε νὰ καταφύγουμε στὸν Μόνο Δυνατὸ νὰ μᾶς ἀκούσει καὶ νὰ μᾶς συμπαρασταθεῖ. Σ' Αὐτὸν ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ: *«Οὐ μὴ σὲ ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σὲ ἐγκαταλίπω»*.

Καὶ μετά, ἐδῶ ὡς Χριστιανικὴ Κίνηση, ὡς Ἀδελφότητα Θεολόγων ἡ «Ζωή», καὶ ὡς Σύλλογος Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος», μὲ πρωτεργάτη τὸν ἀείμνηστο π. Ἀνάργυρο, ἀρχίσαμε νὰ καταστρώνουμε ἕνα σχέδιο βοήθειας γιὰ τοὺς ἰδιαίτερα δοκιμαζόμενους ἀδελφούς μας. Ἐπικοινωνήσαμε μὲ ὅλες τὶς Χριστιανικὲς Κινήσεις μας καὶ τοὺς παρακαλέσαμε νὰ ὀργανώσουν μιὰ προσπάθεια συγκεντρώσεως πραγμάτων, γιὰ νὰ σταλοῦν στὴν Κύπρο. Θέλαμε ὄχι τρόφιμα, ἀλλὰ κυρίως ροῦχα, σεντόνια, κουβέρτες, σκεπάσματα...

Πολὺ γρήγορα ἄρχισαν νὰ καταφθάνουν στὸ κτήριό μας αὐτὸ ἐδῶ ἀπὸ τὶς διάφορες περιοχὲς τῆς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις, πράγματα. Κι ἐδῶ, κυρίως οἱ κυρίες τῆς Πρόνοιας, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες συνεργάτες, ὅλων τῶν ἡλικιῶν, προσπαθοῦσαν αὐτὰ τὰ πράγματα νὰ τὰ τακτοποιοῦν ὅσο ἦταν δυνατὸν καὶ νὰ τὰ προωθοῦν τὸ ταχύτερο στὴ δοκιμαζόμενη Κύπρο.

Στὴν Κύπρο κατέβηκα τὸν Σεπτέμβριο. Αὐτὸ ποὺ ἀντίκρισα ἦταν πιὸ ὀδυνηρὸ ἀπ' ὅ,τι φανταζόμουν. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀδελφοί μας, βρίσκονταν σὲ ἀπελπι-

στικὴ κατάσταση. Κυριολεκτικὰ σὲ ἀπόγνωση. Ἀπὸ ἄρχοντες ποὺ ἦσαν στὰ σπίτια τους, στὶς περιοχὲς τῆς Κερύνειας, τῆς Μόρφου ἢ τῆς Ἀμμοχώστου, βρέθηκαν ξεριζωμένοι ἀπὸ τὶς ἑστίες τους καὶ σκορπισμένοι ὄχι μόνο σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Τὸν πρῶτο καιρό, κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς μπόρεσαν νὰ φιλοξενηθοῦν σὲ ὀρεινὲς περιοχές, σὲ μοναστήρια, σὲ κάποια ξενοδοχεῖα ἢ σὲ χώρους ὅπου ὑπῆρχε κάποια δυνατότητα, ἀκόμα καὶ στὸν χῶρο τῆς διεθνοῦς Ἔκθεσης. Καὶ κάποιοι ἄλλοι, ἰδίως δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ ἐκπαιδευτικοί, σὲ πόλεις ποὺ πρόχειρα τοποθετήθηκαν καὶ μπόρεσαν νὰ βροῦν κάποιο σπίτι, ὅπως στὴ Λεμεσό, τὴν Πάφο καὶ τὴ Λάρνακα. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι, σὲ καταυλισμούς. Αὐτοὺς ποὺ δημιουργήθηκαν σὲ διάφορες περιοχές, κυρίως σὲ περίχωρα τῆς Λευκωσίας καὶ σὲ χωριὰ τῆς Λάρνακας, κοντὰ στὶς ἀγγλικὲς βάσεις, ὅπου αἰσθάνονταν περισσότερο ἀσφαλισμένοι. Ἡ κατάστασή τους ἦταν τραγική, ἀπελπιστική. Ἔμεναν σὲ σκηνὲς ἢ σὲ πολὺ πρόχειρα καταλύματα... Δὲν ἦταν λίγοι αὐτοὶ ποὺ εἶχαν φτάσει σὲ ἀπόγνωση, σὲ κατάσταση τρέλας. Τὸ ψυχιατρεῖο τῆς Κύπρου, κοντὰ στὴ Λευκωσία, ἀλλὰ καὶ ὅλες οἱ ψυχιατρικὲς κλινικές, εἶχαν γεμίσει...

Καὶ ἔβλεπες ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν προηγουμένως ὅλα τὰ καλά τους νὰ περιμένουν στὴ οὐρά, γιὰ νὰ πάρουν τὸ καθημερινό τους συσσίτιο. Ἄκουσα γιὰ πολλὲς τέτοιες περιπτώσεις. Καὶ γιὰ κάποιον βιομήχανο ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο, ποὺ τὸν εἶδαν κι αὐτὸν στὴν οὐρὰ γιὰ συσσίτιο... Καὶ φυσικὰ δὲν ἦταν ὁ μόνος...

Κάποτε, πρὶν τὴν εἰσβολή, στὴν Ἀμμόχωστο, συζητοῦσα μὲ κάποια κυρία, καθηγήτρια στὸ Γυμνάσιο Θηλέων τῆς Ἀμμοχώστου, ποὺ μάλιστα καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, καὶ ἦταν παντρεμένη στὴν Κύπρο. Καὶ αὐτὴ εἶχε ἕνα ὡραιότατο σπίτι, μονοκατοικία, στὴν πιὸ ὄμορφη συνοικία τῆς Ἀμμοχώστου. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴ συζήτηση ἦταν πὼς κάποια κορίτσια εἶχαν φορέσει μπουφάν, καὶ μάλιστα ἀρκετὰ ἀκριβά, ἐπάνω ἀπὸ τὴ μαθητικὴ μπλούζα, γιὰ νὰ κάνουν μιὰ διαφορετικὴ ἐντύπωση καὶ φιγούρα. Ὁ Γυμνασιάρχης τὰ κάλεσε καὶ τοὺς ἔκανε παρατήρηση, καὶ βέβαια τοὺς εἶπε πὼς αὐτὸ δὲν ἦταν δεκτὸ γιὰ τὸ Σχολεῖο... Καὶ καθὼς μιλούσαμε μὲ τὴν κυρία αὐτή, εἶπε: «Δὲν θὰ ἐπέτρεπα στὰ κορίτσια μου κάτι τέτοιο». Καὶ πρόσθεσε: «Ξέρω αὔριο τί μπορεῖ νὰ γίνει; Σὲ τί συνθῆκες θὰ βρεθοῦν;».

Τὴν καθηγήτρια αὐτὴ τὴ βρῆκα μετὰ τὴν εἰσβολὴ στὴ Λεμεσό... Τὰ λόγια της ἦταν προφητικά...

Στὴν Κύπρο κατέβηκα τὸν Σεπτέμβριο. Αὐτὸ ποὺ ἀντίκρισα ἦταν πιὸ ὀδυνηρὸ ἀπ᾽ ὅ,τι φανταζόμουν. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀδελφοί μας, βρίσκονταν σὲ ἀπελπιστικὴ κατάσταση. Κυριολεκτικὰ σὲ ἀπόγνωση. Ἀπὸ ἄρχοντες ποὺ ἦσαν στὰ σπίτια τους, στὶς περιοχὲς τῆς Κερύνειας, τῆς Μόρφου ἢ τῆς Ἀμμοχώστου, βρέθηκαν ξεριζωμένοι ἀπὸ τὶς ἑστίες τους καὶ σκορπισμένοι ὄχι μόνο σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου.

Ἂς ἀφήσω ὅμως τὶς συγκινητικὲς ἱστορίες καὶ ἂς ἔρθω στὶς προσπάθειες γιὰ ἀνακούφιση τῶν ἀδελφῶν μας.

Τὰ πράγματα ποὺ ἔρχονταν στὴν Κύπρο ἔφθαναν στοὺς δικούς μας Κύκλους, καὶ ἐπιστρατεύθηκαν διάφοροι χῶροι, γιὰ νὰ ἀποθηκεύονται. Ἀκόμη καὶ σπίτια. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν καὶ τὸ σπίτι τῆς οἰκογένειας τοῦ κ. Πεττεμερίδη, στὸ ὁποῖο φιλοξενοῦσαν κι ἐμένα, ἀφοῦ τὸ σπίτι ποὺ ἔμενα εἶχε πάθει ζημιὲς καὶ βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὴν πράσινη γραμμή. Ἐκεῖ, μὲ ἀνθρώπους τῆς χριστιανικῆς μας ἐργασίας, γινόταν μιὰ τακτοποίηση κατὰ εἴδη καὶ ἔμπαιναν σὲ σακοῦλες. Καὶ κατόπιν κάποιοι ἀπὸ ἐμᾶς τὰ φορτώναμε στὰ αὐτοκίνητά μας, στὰ ὁποῖα εἴχαμε βάλει καὶ σχάρες, καὶ κάθε δυό-τρεῖς μέρες πηγαίναμε καὶ τὰ δίναμε στοὺς καταυλισμούς. Κυρίως εἴχαμε ἐπικεντρώσει τὴ δραστηριότητά μας σὲ ἕνα καταυλισμὸ στὸ χωριὸ Ὀρμήδεια, στὴν ἐπαρχία Λάρνακας. Πράγματα δίναμε καὶ στὴ Λευκωσία, ὅπου ἔρχονταν γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι καὶ μᾶς ζητοῦσαν. Καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ γινόταν καὶ μέχρι τὸν χειμῶνα.

Μαζὶ τοὺς δίναμε καὶ μερικὰ ἔντυπα. Τοὺς λέγαμε λίγα λόγια ἐλπίδας καὶ ἐπιστροφῆς στὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ προσπαθούσαμε νὰ τοὺς παρηγορήσουμε... Τί νὰ λέγαμε ὅμως σ' αὐτοὺς τοὺς ἀπελπισμένους, τοὺς ξεριζωμένους, τοὺς πρόσφυγες στὸν ἴδιο τους τὸν τόπο;

Φυσικά, δὲν ἤμασταν οἱ μοναδικοί. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι φορεῖς, ὅπως ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρός, καὶ διάφορες ἀνθρωπιστικὲς ὀργανώσεις ἔκαναν πολλά, γιὰ νὰ ἀνακουφίσουν τοὺς ἀδελφούς μας αὐτούς. Στὴν Κύπρο, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ὅπως φροντίδα γιὰ βοήθεια καὶ τακτοποίηση γιὰ ξεριζωμένους ἀδελφούς μας ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴν Ἀθήνα, ἢ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κρατικοὺς φορεῖς ποὺ ἔστελναν σκηνὲς καὶ ἄλλα διάφορα ἐφόδια, μερικὲς μητροπόλεις ἔδειξαν χαρακτηριστικὸ ἐνδιαφέρον. Δέχθηκαν νὰ πάρουν παιδιὰ καὶ νὰ τὰ φιλοξενήσουν στὰ Μαθητικὰ Οἰκοτροφεῖα ποὺ λειτουργοῦσαν τότε, καὶ νὰ τὰ βοηθήσουν ἔτσι, ὄχι μόνο ὑλικά, ἀλλὰ καὶ πνευματικά.

Πέρασαν ἀπὸ τότε 50 χρόνια. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν ὅλο αὐτὸ τὸ δρᾶμα τῆς καταστροφῆς, σιγὰ σιγὰ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωή. Ἡ Κύπρος ξαναδημιουργήθηκε, ξαναβρῆκε τὸν ρυθμό της. Προχώρησε στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν εὐημερία.

Σιγὰ σιγά, κτίσθηκαν στὴν Κύπρο, καὶ μάλιστα στὴν περιοχὴ τῆς Λευκωσίας, οἰκισμοὶ γιὰ τοὺς πρόσφυγες. Ἄρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ δουλειές τους, καὶ νὰ ἀποκαθίστανται οἱ ξεριζωμένοι. Οἱ Κύπριοι εἶναι δημιουργικοί. Ἔχουν ἕνα δυναμισμό. Μέσα σὲ λίγα χρόνια, μόλις σὲ πέντε χρόνια, σχεδὸν εἶχαν φτάσει στὸ ἐπίπεδο ποὺ βρίσκονταν πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολή. Δημιουργήθηκαν καὶ πάλι, καὶ μάλιστα πολὺ καλύτερα ἀπὸ μᾶς. Ἡ ἀνάπτυξη στὸ νησὶ εἶναι χαρακτηριστική.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔγραψε ὁ Βασίλης Μιχαηλίδης στὸ ὑπέροχο ποίημά του «9η Ἰουλίου 1821» γιὰ μία ἀκόμα φορὰ ὑλοποιήθηκε μετὰ τὸ 1974:

«Ἡ Ρωμιοσύνη ἔν' φυλὴ
συνότζιαιρη τοῦ κόσμου,
κανένας δὲν εὑρέθηκεν
γιὰ νὰ τὴν ἰξηλείψει,
κανένας γιατί σιέπει την
ποὺ τ' ἄψη ὁ Θεός μου.
Ἡ Ρωμιοσύνη ἐν νὰ χαθεῖ,
ὄντας ὁ κόσμος λείψει»...

Μιὰ ἐπίσκεψη στὸ νησὶ τῆς Κύπρου, στὸ νησὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἡρώων, μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνει.

Πέρασαν ἀπὸ τότε 50 χρόνια. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν ὅλο αὐτὸ τὸ δρᾶμα τῆς καταστροφῆς, σιγὰ σιγὰ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωή. Ἡ Κύπρος ξαναδημιουργήθηκε, ξαναβρῆκε τὸν ρυθμό της. Προχώρησε στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν εὐημερία. Οἰκονομικὰ εἶναι σὲ πολὺ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ μᾶς. Τουριστικὰ ὅλο καὶ περισσότερο προχωρεῖ. Τουριστικοὶ χῶροι, πεντάστερα ξενοδοχεῖα, πρότυπες ἐγκαταστάσεις, ὅλο καὶ περισσότερο ξεπηδοῦν. Πολιτιστικὰ δὲν τὴν φτάνουμε. Πολλὰ συνέδρια διεθνῆ καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὀργανώνονται στὴν Κύπρο.

Παράλληλα, τὸ Πανεπιστήμιό της κατέχει μιὰ πολὺ καλὴ θέση στὴν παγκόσμια κατάταξη. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδιωτικά της πανεπιστήμια δὲν πᾶνε πίσω. Πολλοὶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ κάνουν μεταπτυχιακὰ στὴν Κύπρο ἢ παρακολουθοῦν ἄλλες εἰδικεύσεις...

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἔχει ἀναδιαρθρωθεῖ. Δημιουργήθηκαν καινούργιες Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπές, κτίσθηκαν ἑκατοντάδες Ναοί, καὶ μάλιστα περίλαμπροι, ἀνακαινίσθηκαν καὶ κτίσθηκαν καινούργια μοναστήρια, ἡ πνευματικὴ ἐργασία προοδεύει καὶ προχωρεῖ. Πνευματικὰ Κέντρα ἀκόμη καὶ Κατασκηνώσεις θὰ δεῖ κανεὶς σήμερα πολλὰ στὴν Κύπρο. Τὰ ἐπισκεπτόμαστε καὶ τὰ θαυμάζουμε.

Τὰ καρφιὰ ποὺ μπήχτηκαν στὸ σῶμα τῆς Κύπρου δὲν φαίνονται πιά! Ὅμως οἱ τρύπες τους παραμένουν...

Δὲ μποροῦν νὰ ξεχαστοῦν αὐτοὶ ποὺ ἔφυγαν μὲ τὸ βουβὸ παράπονο στὰ χείλη καὶ τὸν πόνο στὴν καρδιά. Μὲ τὰ συγκλονιστικὰ βιώματα τῆς προσφυγιᾶς καὶ τὸν πόνο τῆς ἀνεκπλήρωτης ἐλπίδας τοῦ ξαναγυρισμοῦ...

Τὰ καρφιὰ ποὺ μπήχτηκαν στὸ σῶμα τῆς Κύπρου δὲν φαίνονται πιά! Ὅμως οἱ τρύπες τους παραμένουν... Δὲ μποροῦν νὰ ξεχαστοῦν αὐτοὶ ποὺ ἔφυγαν μὲ τὸ βουβὸ παράπονο στὰ χείλη καὶ τὸν πόνο στὴν καρδιά. Μὲ τὰ συγκλονιστικὰ βιώματα τῆς προσφυγιᾶς καὶ τὸν πόνο τῆς ἀνεκπλήρωτης ἐλπίδας τοῦ ξαναγυρισμοῦ...

Μετὰ ἀπὸ κάποιες διευθετήσεις, πρὶν ἀπὸ κάπου εἴκοσι χρόνια, μπόρεσαν κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς νὰ πᾶνε στὰ Κατεχόμενα, στὶς πόλεις τους καὶ στὰ χωριά τους, καὶ νὰ δοῦν τὰ σπίτια τους... Γιὰ νὰ γυρίσουν πίσω μὲ περισσότερα δάκρυα στὰ μάτια, καὶ μὲ περισσότερο θρῆνο στὴν καρδιά... Στοὺς τόπους τους δὲν πιστεύουν πιὰ ὅτι μποροῦν νὰ ξαναγυρίσουν... Ἡ νοσταλγία τῆς ἐπιστροφῆς σιγὰ σιγὰ ἔσβησε...

Ὅμως, πῶς νὰ ξεχαστεῖ ὅλη αὐτὴ ἡ τραγῳδία ποῦ ἔζησε τὸ νησί;

Πῶς νὰ ἀντέξει κανεὶς στὴν ἀνάμνηση τῶν τόσων ἀνοσιουργημάτων;

Πῶς νὰ μὴν εἶναι συνέχεια στὴ θύμηση τῶν ἴδιων, ἢ μᾶλλον τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἐγγονιῶν τους, τὰ χαριτωμένα χωριά τους, τὰ ὄμορφα σπίτια τους, οἱ πηγὲς καὶ οἱ πλατεῖές τους, οἱ ἐκκλησίες τους καὶ τὰ σχολεῖά τους, ὅ,τι σχετίζεται μ᾽ αὐτά;

Δὲν μποροῦν νὰ σκεφθοῦν πὼς οἱ τόσες θυσίες πῆγαν χαμένες. Οἱ νεκροὶ ἀπὸ τοὺς τάφους, τὸ αἷμα ποὺ χύθηκε, οἱ ἀγνοούμενοι ποὺ δὲν ξεχνιοῦνται, ἀπαιτοῦν κάποια δικαίωση...

Δυστυχῶς οἱ μεγάλοι τῆς γῆς, οἱ ὑπέρμαχοι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, σὲ ἕνα μόνο συμφωνοῦν μεταξύ τους: Στὸ πῶς νὰ ξεφορτωθοῦν τὸ θέμα τῆς Κύπρου. Περιορίζονται μόνο σὲ κάποια ἀνεφάρμοστα «ψηφίσματα», στὴ διατύπωση ὄμορφων εὐχολογίων, καὶ στὴ σύσταση γιὰ συνέχιση τῶν «συνομιλιῶν». Καὶ φυσικά, ἀπ᾽ αὐτοὺς δὲν ἀπουσιάζουν καὶ οἱ δικοί μας...

Λοιπόν, τί μᾶς ἀπομένει; Πενῆντα χρόνια μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Κύπρου, στοὺς χρόνους ποὺ ζοῦμε, στοὺς καιροὺς τῆς ὑλικῆς εὐμάρειας ποὺ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ μᾶς σπρώχνει ὅλο καὶ πιὸ πολὺ πρὸς τὴν ἀποστασία ἀπ᾽ Αὐτόν, ἂς δοκιμάσουμε μιὰ ἐπιστροφή. Μιὰ ἐπιστροφὴ στὸν Θεό. Στὸ θέλημά Του. Σ᾽ αὐτὴ ποὺ ὁπωσδήποτε ὑπάρχει μιὰ διαφορετικὴ Παρουσία. Αὐτός, ποὺ ποτὲ δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει.

Πῶς νὰ παραβλέψει τὸ ἀντίκρισμα τῶν ρημαγμένων τάφων, τῶν βεβηλωμένων θυσιαστηρίων, τῶν κατεστραμμένων ἱερῶν καὶ ὁσίων;

Πῶς νὰ μὴ θρηνήσει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἀγνοουμένους;

Πῶς νὰ λησμονήσει τοὺς ξεριζωμένους καὶ τοὺς ἐγκλωβισμένους;

Ἡ μνήμη δὲν σταματᾷ. Ἕνας τραυματικὸς πόνος δὲν φεύγει ἀπὸ τὴ σχισμένη καρδιά τους, γιὰ τοὺς τόπους τους ποὺ ἔζησαν, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τους ποὺ ἔχασαν, γιὰ τοὺς ἀγνοουμένους ποὺ δὲν ἔμαθαν τίποτα γι᾽ αὐτούς, καὶ καμιὰ ἐλπίδα πιὰ δὲν ἀπομένει ὅτι θὰ τοὺς ξαναδοῦν...

Καὶ ἀπόμειναν, ἰδίως ὅσοι ἀκόμα βρίσκονται στὴ ζωή, νὰ ζοῦν μὲ μιὰ ἀνεκπλήρωτη ἐλπίδα κάποιας δικαιώσεως. Μὲ κάποιο ὄνειρο πὼς ἴσως κάποτε τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια τους δοῦν μιὰ Κύπρο διαφορετική. Μιὰ Κύπρο ἐλεύθερη.

Λοιπόν, τί μᾶς ἀπομένει; Πενῆντα χρόνια μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Κύπρου, στοὺς χρόνους ποὺ ζοῦμε, στοὺς καιροὺς τῆς ὑλικῆς εὐμάρειας ποὺ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ μᾶς σπρώχνει ὅλο καὶ πιὸ πολὺ πρὸς τὴν ἀποστασία ἀπ᾽ Αὐτόν, ἂς δοκιμάσουμε μιὰ ἐπιστροφή. Μιὰ ἐπιστροφὴ στὸν Θεό. Στὸ θέλημά Του. Σ᾽ αὐτὴ ποὺ ὁπωσδήποτε ὑπάρχει μιὰ διαφορετικὴ Παρουσία. Αὐτός, ποὺ ποτὲ δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει.

Ἀρχιμανδρίτης π. ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ
Μέλος Ἀδελφότητας Θεολόγων
ἡ «ΖΩΗ»

ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΣ

Ἔχοντας τὴν τιμὴ νὰ κλείσω τὴν ἀποψινὴ βραδιά, μὲ τὸ ἰδιαίτερο χρῶμά της, μὲ τὸν σταυροαναστάσιμο χαρακτῆρά της, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη ἐκ μέρους ὅλων μας νὰ εὐχαριστήσουμε κατ᾽ ἀρχὰς τοὺς ἀγαπητούς μας Σταῦρο καὶ Νίκη Πεττεμερίδου, τοὺς πιστοὺς καὶ ζηλωτὲς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀγάπη καὶ θυσία ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων στὴ μαρτυρικὴ Κύπρο μας, τὸν σεβαστὸ π. Κυριακό, γιὰ τὰ ὅσα εἶπε, τὰ μέλη τῆς χορῳδίας καὶ ὅλους ὅσοι συνετέλεσαν, γιὰ νὰ ζήσουμε ἀπόψε αὐτὸ ποὺ ζήσαμε.

Μέσα στὸν κόσμο, μέσα στὴ Δημιουργία, λειτουργοῦν νόμοι. Ὁ Δημιουργὸς Θεὸς ἔχει θεσπίσει νόμους: φυσικούς, βιολογικοὺς καὶ πνευματικούς. Ἡ παράβαση τῶν οἱωνδήποτε νόμων ἔχει συνέπειες. Ἡ δραματικὴ κατάσταση στὴν Κύπρο ἐπὶ πενῆντα χρόνια δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν παραβίαση τῶν πνευματικῶν νόμων, τὴν ἀποστασία δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Θεό.

Ἀδελφοί μου, μέσα στὸν κόσμο, μέσα στὴ Δημιουργία, λειτουργοῦν νόμοι. Ὁ Δημιουργὸς Θεὸς ἔχει θεσπίσει νόμους: φυσικούς, βιολογικοὺς καὶ πνευματικούς. Ἡ παράβαση τῶν οἱωνδήποτε νόμων ἔχει συνέπειες.

Ἡ δραματικὴ κατάσταση στὴν Κύπρο ἐπὶ πενῆντα χρόνια δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν παραβίαση τῶν πνευματικῶν νόμων, τὴν ἀποστασία δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Θεό. Παρὰ τὶς προσπάθειες, ἡ Κύπρος εἶναι διχοτομημένη. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἑτοιμάζονται, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσουν τὰ σχέδιά τους. Ἀνθρωπίνως τὰ πράγματα εἶναι πολὺ δύσκολα καὶ κρίσιμα. Τὸν πρῶτον καὶ τελευταῖον λόγον ὅμως τὸν ἔχει ὁ Θεός. Γι᾽ αὐτὸ μὲ ταπείνωση, μὲ συναίσθηση εὐθύνης, μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, ἀπευθυνόμεθα πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου κκ. Γεώργιον καὶ τὰ μέλη τῆς Ἁγίας καὶ ἱερᾶς Συνόδου, υἱικῶς καὶ προσκυνητῶς, παρακαλοῦντες: Τολμήσατε, ἅγιοι Πατέρες!

– Προτρέψατε πατρικῶς κλῆρον καὶ λαὸν εἰς προσευχήν. Κάθε Κύπριος καὶ κάθε Ἕλληνας, ὅπου βρίσκεται, νὰ προσεύχεται.

– Δώσατε ἐντολὴν εἰς Ἱεροὺς Ναοὺς καὶ Μονὲς νὰ τελοῦνται ἐκτενεῖς δεήσεις πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν, τὴν θεοτόκον, τὸν Ἅγιον Ἀπόστολος Βαρνάβαν κ.λπ.

– Προτρέψατε καὶ εἰς νηστείαν κατὰ δύναμιν, εἰς ἔνδειξιν κατὰ Θεὸν πένθους καὶ μετανοίας.

Ἐὰν αὐτὰ γίνουν, καὶ μὲ κάθε ἄλλη νόμιμη, ὀργανωμένη καὶ δυναμικὴ προσπάθεια, τότε μπορεῖ νὰ γίνει τὸ θαῦμα. Ἡ ἀγαπημένη μας καὶ μαρτυρικὴ Κύπρος, Ἡ Νῆσος Ἁγίων καὶ Ἡρώων, νὰ εἶναι καὶ νὰ μείνει ὅλη ἑλληνικὴ καὶ χριστιανική.

Ἀρχιμανδρίτης
π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ

Προϊστάμενος Ἀδελφότητας
Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ»

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ...

ΤΟ «ΛΕΥΚΟ ΡΟΔΟ» ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Στὸ προηγούμενο, Α΄ μέρος τῆς μελέτης μας, εἴδαμε τὴν ἱστορία τῆς ἀντιστασιακῆς ὀργάνωσης τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» καὶ τὴν τύχη τῶν μελῶν του, καὶ παράλληλα, εἴδαμε τὴ σφραγῖδα τῆς χριστιανικῆς πίστης στὶς προκηρύξεις ποὺ κυκλοφόρησε τό «Λευκὸ Ρόδο» κατὰ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος στὴ Γερμανία. Εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε τὴ σφραγῖδα αὐτὴ τῆς χριστιανικῆς πίστης στὸν βίο, τοὺς λόγους καὶ τὰ πεπραγμένα τῶν μελῶν τῆς ἡγετικῆς του ὁμάδας.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ἡ χριστιανικὴ πίστη τῶν μελῶν τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου»

Ἂν πάρει κανεὶς ἕνα πρὸς ἕνα ξεχωριστὰ τὰ μέλη τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνα τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», δὲν θὰ δυσκολευθεῖ νὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ κινητήρια δύναμη ποὺ ἐξήγειρε τὶς ψυχές τους ἐνάντια στὸ ναζιστικὸ καθεστὼς ἦταν ἀκριβῶς ἡ βαθιὰ χριστιανική τους πίστη, ὥστε τό «Λευκὸ Ρόδο» νὰ μπορεῖ δικαίως νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ *χριστιανικὴ* ἀντιστασιακὴ ὀργάνωση. Ἀκολούθως θὰ ἀναφερθοῦμε στὰ μέλη τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνα τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», μὲ τὴν ἑξῆς βεβαίως διευκρίνισιν: ὅτι στόχος μας δὲν εἶναι νὰ συγκεντρώσουμε βιογραφικὰ στοιχεῖα (ἄλλωστε, ἀναλυτικὰ βιογραφικὰ σημειώματα μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς εὔκολα ἀκόμα καὶ στὸ διαδίκτυο), ἀλλὰ νὰ συγκεντρώσουμε καὶ νὰ ἀναδείξουμε στοιχεῖα γιὰ τὴ βαθιὰ χριστιανική τους πίστη καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ ἀποτέλεσε τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἀντιστασιακή τους δράση.

Alexander Schmorell

Ὁ Alexander Schmorell (1917-1943) ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα περίπτωση, διότι, πέραν τοῦ ὅτι ὑπῆρξε μιὰ ἐντελῶς κεντρικὴ μορφὴ στὴ σύσταση καὶ δράση τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ἦταν καί... χριστιανὸς ὀρθόδοξος – πρᾶγμα βεβαίως ἐξαιρετικὰ ἀσυνήθιστο στὴ Γερμανία.

Βεβαίως, ὑπάρχει ἡ ἐξήγηση: Ὁ Alexander Schmorell ἦταν γερμανορῶσος, γεννημένος στὴ ρωσικὴ πόλη Orenburg, στὰ νότια Οὐράλια. Ὁ πατέρας του Hugo Schmorell ἦταν γερμανικῆς καταγωγῆς ἰατρός, μεγαλωμένος καὶ ὁ ἴδιος στὴ Ρωσία, γόνος τῆς οἰκογένειας τοῦ καταγόμενου ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Πρωσσία Γερμανοῦ ἐμπόρου γούνας Karl-August Schmorell, ποὺ εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὸ Orenburg ἀπὸ

τὸ 1856. Ζώντας ἐκεῖ, στὸ ρωσικὸ Orenburg, ὁ Hugo Schmorell νυμφεύθηκε μὲ ὀρθόδοξο γάμο τὴ Natalia Vedenskaya, Ρωσίδα καὶ κόρη ὀρθόδοξου ἱερέα, καὶ ἀπέκτησαν τὸν Alexander τὸ 1917. Ἡ μητέρα του τὸν βάπτισε χριστιανὸ ὀρθόδοξο καὶ τοῦ ἔδωσε τὰ πρῶτα νάματα τῆς πίστης.

Ὁ Alexander γεννήθηκε σὲ μιὰ ταραγμένη περίοδο. Ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος εἶχε φέρει τὴ Γερμανία καὶ τὴ Ρωσία σὲ ἀντίπαλα στρατόπεδα, καὶ ἡ γερμανικὴ κοινότητα στὴ Ρωσία ἀντιμετωπίσθηκε μὲ ἀνοικτὴ ἐχθρότητα. Τὸ τέλος τοῦ 1917, λίγο μετὰ τὴ γέννηση τοῦ Alexander (3/16 Σεπτεμβρίου), σημαδεύθηκε ἀπὸ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία συγκλόνισε ὅλο τὸν κόσμο. Ἀκολούθησε ἕνας σφοδρὸς ἐμφύλιος πόλεμος στὴ Ρωσία.

Τὰ χρόνια δὲν ἦταν λιγώτερο ταραγμένα γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Alexander. Διαρκοῦντος τοῦ ρωσικοῦ ἐμφυλίου, ἡ μητέρα τοῦ Alexander πέθανε ἀπὸ τύφο, ὅταν αὐτὸς ἦταν μόλις δύο χρονῶν – καὶ ὅμως, ἡ εὐσεβὴς μορφή της θὰ σημάδευε ὅλη τὴ ζωή του. Τὴν ἀνατροφὴ τοῦ μικροῦ Alexander ἀνέλαβε μιὰ Ρωσίδα τροφός, ἡ Feodosiya Lapschina. Τὸ 1920 ὁ χῆρος πατέρας του νυμφεύθηκε σὲ δεύτερο γάμο τὴ Γερμανίδα Elisabeth Hoffmann, ἡ ὁποία εἶχε μεγαλώσει καὶ αὐτὴ στὴ Ρωσία. Τὸν ἑπόμενο χρόνο, τὸ 1921, καὶ ἐνῷ ὁ Alexander ἦταν μόλις τεσσάρων ἐτῶν, ἡ οἰκογένειά του ἐγκατέλειψε τὸ Orenburg καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Μόναχο. Ἡ Ρωσίδα τροφὸς ἀκολούθησε τὴν οἰκογένεια στὸ Μόναχο, ἀποτελώντας καὶ ἡ ἴδια οἱονεὶ μέλος τῆς οἰκογένειας. Δὲν ἔμαθε ποτὲ νὰ μιλάει γερμανικά, καὶ ἔτσι ὁ Alexander μεγάλωσε δίγλωσσος – καὶ παράλληλα, σὲ ἀδιάλειπτη ἐπαφὴ μὲ τὴν Ὀρθοδοξία.

Ὁ Alexander Schmorell ἦταν βαθιὰ θρησκευόμενος, καὶ ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα ἦταν πάντα ἡ πυξίδα τῆς ζωῆς του. Ἡ φίλη του Lilo (Lieselotte) Fürst-Ramdohr θυμόταν ὅτι ὁ Alexander εἶχε πάντα μαζί του ἕνα μικρὸ θρησκευτικὸ βιβλίο στὰ ρωσικά, ἀλλά, ἐπειδὴ δὲν γνώριζε ἡ ἴδια ρωσικά, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ προσδιορίσει τί βιβλίο ἦταν. Ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Alexander, ὁ Erich, κάνει λόγο γιὰ ἕνα ὀρθόδοξο βιβλίο προσευχῶν. Μετὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Alexander Schmorell, αὐτὸ τὸ βιβλίο προσευχῶν ἐπεστράφη μαζὶ μὲ ἄλλα ἀντικείμενα στοὺς γονεῖς του. Ἡ θετὴ μητέρα του Elisabeth τὸ κράτησε, καὶ ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ἄνδρας της καὶ πατέρας του Alexander καὶ ἐπρόκειτο νὰ ταφεῖ στὸν ἴδιο τάφο μὲ αὐτόν, ἀποφάσισε νὰ τὸ θάψει μαζί του. Ἔτσι, τὸ βιβλίο προσευχῶν ἐπέστρεψε στὸν Alexander.

Ἡ βαθιὰ χριστιανικὴ πίστη ἔκανε Schmorell νὰ βλέπει μὲ ἀνοικτὴ δυσπιστία τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμό, ἀκόμη καὶ ὅταν ὅλοι γύρω του τὸν ἀγκάλιαζαν μὲ ἐνθουσιασμό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Μέση

Ἂν πάρει κανεὶς ἕνα πρὸς ἕνα ξεχωριστὰ τὰ μέλη τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνα τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», δὲν θὰ δυσκολευθεῖ νὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ κινητήρια δύναμη ποὺ ἐξήγειρε τὶς ψυχές τους ἐνάντια στὸ ναζιστικὸ καθεστὼς ἦταν ἀκριβῶς ἡ βαθιὰ χριστιανική τους πίστη, ὥστε τό «Λευκὸ Ρόδο» νὰ μπορεῖ δικαίως νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ χριστιανικὴ ἀντιστασιακὴ ὀργάνωση.

Ἐκπαίδευση μὲ τὴ λήψη τοῦ Abitur (ἀντίστοιχου μὲ τὸ ἀπολυτήριο Λυκείου) καὶ τὴν κλήση του στὴν Ὑπηρεσία Ἐργασίας τοῦ Ράιχ (Reichsarbeitsdienst), βρέθηκε στὶς τάξεις τῆς Wehrmacht, πλὴν ὅμως ἀρνήθηκε νὰ ὁρκισθεῖ πίστη στὸν Χίτλερ, ὅπως προβλεπόταν (ἀπὸ τὸ 1934 καὶ τὸν θάνατο τοῦ Προέδρου τοῦ Ράιχ Paul von Hindenburg, οἱ στρατεύσιμοι καλοῦνταν μὲ τὸν ἐπίσημο στρατιωτικὸ ὅρκο νὰ ὁρκίζονται πίστη στὸν Ἀδόλφο Χίτλερ). Εὐτυχῶς, ὁ ἀξιωματικός του ἐπέλεξε νὰ παραβλέψει αὐτή του τὴν ἄρνηση, ἡ ὁποία διαφορετικά, καὶ μάλιστα ἀργότερα, στὴν πορεία τοῦ πολέμου, θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ εἶχε ὁδηγήσει τὸν Schmorell στὸ στρατοδικεῖο καὶ τὴ θανατικὴ ποινή, ὅπως εἴδαμε ὅτι συνέβη μὲ τὸν π. Franz Reinisch στὴ μελέτη μας γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία[1].

Σημαντικὴ ἐπίδραση ἄσκησε πάνω στὸν Alexander Schmorell ἡ ρωσικὴ κλασικὴ λογοτεχνία, τὴν ὁποία ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα. Ὅταν ὑπηρετοῦσε στὶς τάξεις τῆς Wehrmacht στὴ Γαλλία, ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του νὰ τοῦ στέλνουν βιβλία, πάντα Ρώσους συγγραφεῖς: Dostoyevsky, Turgenev, Chekhov. Περισσότερο ἀπ' ὅλα ἴσως ἀγάπησε τὸ μνημειῶδες μυθιστόρημα τοῦ Dostoyevsky, *Ἀδελφοὶ Καραμαζώφ*, καὶ εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ ὅτι συχνὰ ὑπέγραφε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγνοῦ καὶ ὀνειροπόλου ἥρωα τοῦ μυθιστορήματος, ἀλλάζοντας τὸ γερμανικὸ Alexander στὸ ἀντίστοιχο ρωσικό: Alexei ἢ Alyosha.

Ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικὲς γιὰ τὴ θέση τῆς πίστης στὴ ζωὴ τοῦ Alexander Schmorell εἶναι οἱ ἐπιστολὲς ποὺ ἀπηύθυνε στοὺς δικούς του, ἰδιαίτερα μετὰ τὴ σύλληψη καὶ θανατικὴ καταδίκη του (ὁπότε μποροῦσε νὰ ἐκφράζεται μὲ περισσότερη ἐλευθερία). Αὐτὲς σῴζονται καὶ ἔχουν δημοσιευθεῖ[2], καὶ ἀπὸ αὐτὲς παραθέτουμε παρακάτω.

Ὁ Alexander ἐπισκεπτόταν τακτικὰ τὸν ναὸ τῆς Ρωσικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ Μόναχο. Ἡ ὀρθόδοξη Ρωσία ἦταν κομμάτι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς του. Τὸ ἐκκλησίασμα τοῦ ναοῦ τῆς Ρωσικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ Μόναχο αὐξήθηκε σημαντικὰ μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸ πόλεμο. Τότε, μετὰ τὴν πτώση τῆς Γαλλίας, Γάλλοι δήμαρχοι ἔλαβαν ἐντολὴ ἀπὸ τὶς γερμανικὲς δυνάμεις κατοχῆς νὰ στείλουν ἐργάτες στὴ Γαλλία, καὶ βρῆκαν ἀνώδυνο καὶ βολικὸ νὰ στείλουν Ρώσους μετανάστες, ποὺ πρὶν κάποια χρόνια, μέσα στὴ δίνη τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὴν πατρίδα τους, εἶχαν καταφύγει στὴ Γαλλία. Ὁ Alexander εἶδε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους νὰ προσεύχονται στὸν ναὸ Ρωσικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ Μόναχο, καὶ ἡ εἰκόνα τῶν προσευχόμενων Ρώσων τοῦ προξένησε βαθιὰ ἐντύπωση. Ἔγραψε ὁ ἴδιος στὶς 14 Ἀπριλίου 1941:

«Εἶναι ὅλοι τους ἄνθρωποι ποὺ κάποτε, προκειμένου νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἀνελευθερία, ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα τους, ἄνθρωποι ποὺ πέτυχαν τεράστια ἐπιτεύγματα, μόνο γιὰ νὰ μὴν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν μιὰ μισητὴ ἰδέα. Καὶ ἀκριβῶς ὁ ἁπλὸς λαὸς ποὺ εἶδα σήμερα, ἀκριβῶς αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ πολύτιμος. Δὲν τράπηκαν σὲ φυγή, γιὰ νὰ περισώσουν χρήματα ἢ κοσμήματα, ὄχι· ἔφυγαν, γιὰ νὰ περισώσουν τὴν ἐλευθερία τὴ δική τους καὶ τῶν παιδιῶν τους. Ποῦ ἔχει ὑπάρξει ποτὲ ἕνα παρόμοιο παράδειγμα, ποὺ ἕνα τόσο τεράστιο κομμάτι ἑνὸς λαοῦ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐγκαταλείψει ὅ,τι ἀποκαλοῦσε δικό του καὶ νὰ φύ-

1 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία», *Ἀκτῖνες* 806 (Ιούλιος-Αὔγουστος 2024), σελ. 146-147.

2 Christiane Moll [ἐκδ.], *Alexander Schmorell, Christoph Probst. Gesammelte Briefe*, Lukas-Verlag, Berlin 2011.

γει, νὰ φύγει ἀπὸ μιὰ ὑποδούλωση; Μὲ πολὺ κόπο, οἱ περισσότεροι θεμελίωσαν τότε στὴ Γαλλία ἕνα σπιτικό, ἁπλό, φτωχικό, ἀλλὰ παρ᾽ ὅλα αὐτὰ σπιτικό. Καὶ ξανὰ μιὰ ἀπίστευτα σκληρὴ μοῖρα τοὺς ὁδήγησε σὲ μιὰ ξένη χώρα»[3].

Ὅπως γίνεται εὔκολα ἀντιληπτό, ἡ εἰσβολὴ στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση προκάλεσε μιὰ ὑπαρξιακὴ σύγκρουση στὸν Alexander Schmorell, ποὺ ἔνιωθε καὶ ἦταν Γερμανὸς καὶ Ρῶσος. Τὸ νέο τῆς ἔναρξης τῆς Ἐπιχείρησης «Μπαρμπαρόσα» τὸν βρῆκε νὰ κάνει πεζοπορία μὲ τοὺς φίλους του στὶς Ἄλπεις καὶ ἀποτέλεσε τεράστιο πλῆγμα γι᾽ αὐτόν. Πολὺ πιὸ ἔντονα βυθίσθηκε στὴν ὑπαρξιακὴ σύγκρουση ὁ Alexander, ὅταν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1942, ἔχοντας ἤδη ἀναπτύξει ἀντιστασιακὴ δράση μὲ τὰ τέσσερα πρῶτα φυλλάδια τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», κλήθηκε νὰ ὑπηρετήσει στὸ πλαίσιο τῶν σπουδῶν του ὡς στρατιωτικὸς ἰατρὸς στὸ Ἀνατολικὸ μέτωπο. Βρέθηκε λοιπὸν στὴν ἀγαπημένη του Ρωσία ἐπὶ μῆνες, ὣς τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ 1942, μαζὶ μὲ τοὺς συμφοιτητὲς καὶ συναγωνιστές του στὶς τάξεις τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» Hans Scholl, Willi Graf καὶ Jürgen Wittenstein.

Στὶς 18 Φεβρουαρίου 1943, ὁ Alexander Schmorell ἦταν καθ᾽ ὁδὸν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο, ὅταν πληροφορήθηκε τὴ σύλληψη τοῦ Hans Scholl καὶ τῆς ἀδελφῆς του Sophie. Προσπάθησε νὰ διαφύγει πρὸς τὴν Ἑλβετία, περνώντας τὶς Ἄλπεις, ἀλλά, καθὼς αὐτὸ ἀποδείχθηκε ἀδύνατον, λίγες μέρες ἀργότερα, στὶς 24 Φεβρουαρίου, ἐπέστρεψε στὸ Μόναχο, χωρὶς νὰ γνωρίζει ὅτι οἱ συναγωνιστές του εἶχαν καταδικασθεῖ σὲ θάνατο στὶς 22 Φεβρουαρίου καὶ εἶχαν ἐκτελεσθεῖ τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, καὶ ἦταν πιὰ καὶ ὁ ἴδιος καταζητούμενος, μὲ ἀφίσες μὲ τὴ φωτογραφία του νὰ βρίσκονται σὲ διάφορα σημεῖα τῆς πόλης. Στὶς 10 μ.μ. τῆς 24ης Φεβρουαρίου, κινούμενος πρὸς ἕνα καταφύγιο κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συμμαχικῆς ἀεροπορικῆς ἐπιδρομῆς, εἶδε μιὰ γνωστή του, ὀνόματι Marie-Luise. Αὐτή, φοβούμενη γιὰ τὴν ἀσφάλεια τὴ δική της καὶ τοῦ μωροῦ ποὺ κυοφοροῦσε, ἂν ἔκανε τὰ στραβὰ μάτια, τὸν κατέδωσε στὴ Γκεστάπο. Ὁ Alexander Schmorell συνελήφθη τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας τῶν συναγωνιστῶν του, τοῦ Hans καὶ τῆς Sophie Scholl καὶ τοῦ ἐπιστήθιου φίλου του Christoph Probst.

Μετὰ ἀπὸ ἐντατικὲς ἀνακρίσεις, ὁ Schmorell σύρθηκε ἐνώπιον τοῦ Λαϊκοῦ Δικαστηρίου στὴ δεύτερη δίκη ἐνάντια σὲ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», στὶς 19 Ἀπριλίου 1943, ὅπου καὶ καταδικάσθηκε σὲ θάνατο μαζὶ μὲ τοὺς Willi Graf καὶ Kurt Huber. Ἐνῷ οἱ καταδικασμένοι σὲ θάνατο στὴν πρώτη δίκη εἶχαν ἐκτελεσθεῖ τὴν ἴδια κιόλας ἡμέρα, ἡ ἐκτέλεση τοῦ Alexander καθυστέρησε, μεταξὺ ἄλλων ἐπειδὴ τὰ τρία ἀδέλφια τῆς θετῆς του μητέρας, ποὺ ἦταν μέλη τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος, ὑπέβαλαν αἴτηση χάριτος στὸν Himmler, ἡ ὁποία ὅμως τελικὰ ἀπορρίφθηκε.

Στὴ φυλακὴ ὁ Alexander διετύπωσε ρητῶς σὲ χειρόγραφό του μὲ τὴν ἡμερομηνία 8 Μαρτίου 1943 τὶς σκέψεις του, ποὺ ὁ ἴδιος ὀνόμασε «πολιτικὴ ὁμολο-

3 *»Es sind doch alles Menschen, die einst, um der Unfreiheit zu entgehen, ihre Heimat verlassen haben, die ungeheueres gewagt und geleistet haben, nur um einer verhassten Idee nicht dienen zu müssen. Und gerade das einfache Volk, das ich heute sah, gerade das war das kostbarste. Sie flohen ja nicht, um Geld, Juwelen zu retten, wie viele Reiche, nein, sie flohen, um ihre und ihrer Kinder Freiheit zu retten. Wo fand sich jemals ein ähnliches Beispiel, daß ein solch ungeheuerer Teil eines Volkes den Mut aufbrachte, alles aufzugeben, was sie das ihre nannten und zu fliehen, zu fliehen vor einer Versklavung? Mit vieler Mühe gründeten dann die meisten von ihnen in Frankreich ein schlichtes, ärmliches, aber doch ein Heim. Und wieder trieb sie ein ungeheuer grausames Schicksal in ein fremdes Land«.*

γία» *(»Politisches Bekenntnis«)*, γιὰ μιὰ μελλοντικὴ ἀδελφοσύνη ὅλων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, θεμελιωμένη πάνω σε πνευματικὰ θεμέλια, καὶ συγκεκριμένα πάνω στὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὴ διασῴζει ἡ Ὀρθοδοξία:

«Ἕνας λαὸς δικαιοῦται ἀσφαλῶς νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσει σὲ μιὰ τελικὴ ἀδελφοποίηση ὅλων τῶν λαῶν – ἀλλὰ σὲ καμμία περίπτωση διὰ τῆς βίας. Ἀλλὰ μόνο τότε, ὅταν γνωρίσει, ὅταν ἀρθρώσει τὸν Λόγο ποὺ σῴζει, καὶ κατόπιν ὅλοι οἱ λαοὶ ἀκολουθήσουν οἰκειοθελῶς, βλέποντας τὴν ἀλήθεια καὶ πιστεύοντας σὲ αὐτήν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶμαι βέβαιος γι' αὐτό, θὰ ἔλθει τελικὰ μιὰ ἀδελφοποίηση ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου, μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀδελφοσύνης, τῆς οἰκειοθελοῦς συστοίχησης»[4].

Ἀσφαλῶς, βέβαια, τὸ ὅραμα αὐτὸ τοῦ Schmorell γιὰ μιὰ παγκόσμια ἀδελφοσύνη θεμελιωμένη πάνω σε πνευματικὰ θεμέλια, πάνω στὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια, δὲν ἔχει πολλὴ σχέση μὲ τὴν κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία κινήθηκαν τὰ πράγματα μεταπολεμικὰ καὶ μέχρι τὴν ἐποχή μας...

Μέσα στὴ φυλακὴ Stadelheim τοῦ Μονάχου, καταδικασμένος καὶ μελλοθάνατος, ὁ Alexander ἔφθασε σὲ δυσθεώρητα ὕψη χριστιανικῆς αὐτοσυνειδησίας. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ λεχθεῖ ὅτι, ὅταν οἱ σιδερένιες πόρτες τῆς φυλακῆς ἔκλεισαν ὁριστικὰ πίσω του καὶ κάθε προοπτικὴ νὰ ζήσει ἔσβησε, τότε ἄνοιξαν πραγματικὰ μπροστά του οἱ θύρες τῆς Ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ καὶ μπόρεσε νὰ διακρίνει, περισσότερο παρὰ ποτέ, τὸ φῶς τῆς αἰώνιας ζωῆς. Καὶ ὅταν ἔβλεπε νὰ χάνονται καὶ νὰ ἀποδεικνύονται μάταια ὅλα αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα τὸν εἶχε προικίσει ὁ Θεός (καὶ ἦταν ἀληθινὰ προικισμένος, καὶ στὴν ἐμφάνιση καὶ στὸ πνεῦμα καὶ στὸν ἀθλητισμὸ καὶ στὴν τέχνη καὶ στὰ γράμματα καὶ στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴν ἐπικοινωνία), τότε περισσότερο ἀπὸ ὁποτεδήποτε ἄλλοτε εὐχαριστοῦσε τὸν Θεό, *«πάντων ἕνεκεν»*.

Στὶς 5 Ἰουνίου ἔγραφε στοὺς γονεῖς του:

«Ὁ Θεὸς κατευθύνει ὅλα τὰ πράγματα ὅπως πρέπει καὶ ὅπως εἶναι γιὰ τὸ καλό μας, ἐμεῖς πρέπει μόνο νὰ παραδιδόμαστε ὅλο ἐμπιστοσύνη στὰ χέρια Του – καὶ Αὐτὸς τότε δὲν θὰ μᾶς ἐγκαταλείψει ποτέ, θὰ μᾶς βοηθάει καὶ θὰ μᾶς παρηγορεῖ πάντα»[5].

Καὶ ὄχι, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι θὰ μποροῦσε νὰ πιστεύσει κανείς, δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴ ρηχὴ ἐκείνη πίστη τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι πεπεισμένος ὅτι ὁ Θεὸς θὰ παρέμβει καὶ ὡς ἐκ θαύματος θὰ δώσει τέρμα σὲ ὅλα τὰ προβλήματά του. Ὄχι! Ἡ πίστη τοῦ Alexander ἀποδεικνύεται πολὺ πιὸ βαθιά. Σὲ ἐπιστολή του τῆς 18ης Ἰουνίου 1943 παραθέτει ἀπὸ τὸν Ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη καὶ ἀναφέρεται στὸ δίδαγμα ποὺ ἀποκόμισε ἀπὸ ἕνα *«πολὺ καλὸ καὶ σημαντικὸ βιβλίο»* (ἄγνωστο σὲ ποιὸ ἀναφέρεται, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι κατὰ τὴν κράτησή του ἐπιδιδόταν ἰδιαίτερα στὴ μελέτη θρησκευτικῶν βιβλίων):

«Ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ τραγικότητα τῆς ζωῆς, τόσο ἰσχυρότερη πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστη· ὅσο μεγαλύτερη φαίνεται

4 *»Ein Volk ist wohl berechtigt, sich an die Spitze aller anderen Völker zu stellen und sie anzuführen zu einer schließlichen Verbrüderung aller Völker – aber auf keinen Fall mit Gewalt. Nur dann, wenn es das erlösende Wort kennt, es ausspricht, und dann alle Völker freiwillig folgen, indem sie die Wahrheit einsehen und an sie glauben. Auf diesem Wege wird, dessen bin ich sicher, schließlich eine Verbrüderung ganz Europas und der Welt kommen, auf dem Wege der Brüderlichkeit, des freiwilligen Folgens«.*

5 *»Gott lenkt alle Dinge so, wie er es will, und wie es zu unserem Besten ist, wir müssen uns immer nur voller Vertrauen in seine Arme geben – er wird uns dann niemals verlassen, immer helfen und trösten«.*

νὰ εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Θεοῦ, μὲ τόσο μεγαλύτερη σιγουριὰ πρέπει νὰ ἐναποθέτουμε τὶς ψυχές μας στὰ πατρικὰ χέρια τοῦ Θεοῦ»[6].

Στὶς 2 Ἰουλίου 1943, λίγες μόλις ἡμέρες πρὶν τὴν ἐκτέλεση τῆς θανατικῆς ποινῆς ποὺ τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ, ὁ Alexander Schmorell ἔγραψε στὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφή του Natascha:

«Θὰ ἐκπλαγεῖς ἴσως, ποὺ σοῦ γράφω ὅτι γίνομαι μέσα μου ὅλο καὶ πιὸ ἤρεμος μέρα μὲ τὴ μέρα, ἀκόμα καὶ τόσο χαρούμενος καὶ εὔθυμος, ποὺ ἡ διάθεσή μου εἶναι συνήθως καλύτερη ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρωτύτερα, στὴν ἐλευθερία! Ἀπὸ ποῦ πηγάζει αὐτό; Θὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσω ἀμέσως: Ὅλη αὐτὴ ἡ σκληρή "ἀτυχία" ἦταν ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ μὲ φέρει στὸν ἀληθινὸ δρόμο – γι' αὐτὸ δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητα καθόλου ἀτυχία. Πάνω ἀπ' ὅλα, εἶμαι χαρούμενος καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεό, ποὺ ἀξιώθηκα νὰ καταλάβω αὐτὸ τὸ σημάδι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι νὰ μπῶ στὸν σωστὸ δρόμο. Γιατὶ τί ἤξερα μέχρι τώρα γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὴν ἀληθινή, βαθιὰ πίστη, γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἔσχατη καὶ μοναδική, γιὰ τὸν Θεό; Πολὺ λίγο! – Ἀλλὰ τώρα βρίσκομαι στὸ σημεῖο πού, καὶ στὴν τωρινή μου κατάσταση, εἶμαι χαρούμενος καὶ ἤρεμος, σίγουρος – ὅ,τι καὶ νὰ γίνει. Ἐλπίζω νὰ ἔχετε καὶ σεῖς μιὰ πα-

Στὶς 2 Ἰουλίου 1943, λίγες μόλις ἡμέρες πρὶν τὴν ἐκτέλεση τῆς θανατικῆς ποινῆς ποὺ τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ, ὁ Alexander Schmorell ἔγραψε στὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφή του Natascha: «Θὰ ἐκπλαγεῖς ἴσως, ποὺ σοῦ γράφω ὅτι γίνομαι μέσα μου ὅλο καὶ πιὸ ἤρεμος μέρα μὲ τὴ μέρα, ἀκόμα καὶ τόσο χαρούμενος καὶ εὔθυμος, ποὺ ἡ διάθεσή μου εἶναι συνήθως καλύτερη ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρωτύτερα, στὴν ἐλευθερία! Ἀπὸ ποῦ πηγάζει αὐτό; Θὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσω ἀμέσως: Ὅλη αὐτὴ ἡ σκληρή "ἀτυχία" ἦταν ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ μὲ φέρει στὸν ἀληθινὸ δρόμο – γι' αὐτὸ δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητα καθόλου ἀτυχία. Πάνω ἀπ' ὅλα, εἶμαι χαρούμενος καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεό, ποὺ ἀξιώθηκα νὰ καταλάβω αὐτὸ τὸ σημάδι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι νὰ μπῶ στὸν σωστὸ δρόμο. Γιατὶ τί ἤξερα μέχρι τώρα γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὴν ἀληθινή, βαθιὰ πίστη, γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἔσχατη καὶ μοναδική, γιὰ τὸν Θεό; Πολὺ λίγο! – Ἀλλὰ τώρα βρίσκομαι στὸ σημεῖο πού, καὶ στὴν τωρινή μου κατάσταση, εἶμαι χαρούμενος καὶ ἤρεμος, σίγουρος – ὅ,τι καὶ νὰ γίνει. Ἐλπίζω νὰ ἔχετε καὶ σεῖς μιὰ παρόμοια ἐξέλιξη [ἐνν. πνευματικὴ πορεία] καί, μετὰ τὸν βαθὺ πόνο τοῦ χωρισμοῦ, νὰ ἔχετε φθάσει μαζί μου στὸ σημεῖο νὰ εὐχαριστεῖτε τὸν Θεὸ γιὰ ὅλα» (οἱ δύο τελευταῖες λέξεις εἶναι ὑπογραμμισμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο).

6 *»Je größer die Tragik des Lebens, desto stärker muß der Glaube sein, je größer die Gottverlassenheit zu sein scheint, desto zuversichtlicher müssen wir unsere Seele in Gottes Vaterhände befehlen«.*

ρόμοια ἐξέλιξη [ἐνν. πνευματικὴ πορεία] *καί, μετὰ τὸν βαθὺ πόνο τοῦ χωρισμοῦ, νὰ ἔχετε φθάσει μαζί μου στὸ σημεῖο νὰ εὐχαριστεῖτε τὸν Θεὸ για̲̲̲ὰ̲ ̲ὅ̲λ̲α̲»*[7] (οἱ δύο τελευταῖες λέξεις εἶναι ὑπογραμμισμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο).

Τὰ ξημερώματα τῆς 13ης Ἰουλίου ὁ Schmorell εἰδοποιήθηκε ὅτι θὰ ἐκτελεῖτο στὶς 5 τὸ ἀπόγευμα. Ἀφοῦ ἔλαβε τὴ Θεία Κοινωνία ἀπὸ ὀρθόδοξο ἱερέα (τὸν κατοπινὸ Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ρωσικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Γερμανίας Alexander Lowtschy), τοῦ ἐπετράπη νὰ γράψει ἕνα τελευταῖο γράμμα στοὺς δικούς του, τὸ ὁποῖο ὑπέγραψε μὲ τὸ χαϊδευτικὸ ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο τὸν ἀποκαλοῦσαν ἀπὸ μικρὸ οἱ δικοί του καὶ οἱ στενώτεροι φίλοι του: Schurik. Σὲ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ἀποχαιρετιστήριο γράμμα, ἔγραψε:

«Ἀγαπημένοι μου πατέρα καὶ μητέρα!Λοιπόν, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι διαφορετικά, καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πρέπει σήμερα νὰ τελειώσω τὴν ἐπίγεια ζωή μου, γιὰ νὰ εἰσέλθω σὲ μιὰ ἄλλη ζωή, ποὺ δὲν θὰ τελειώσει ποτὲ καὶ στὴν ὁποία ὅλοι μας θὰ ξαναβρεθοῦμε. Εἴθε αὐτὴ ἡ ἐπανένωση νὰ εἶναι ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ ἐλπίδα σας. Γιὰ σᾶς εἶναι δυστυχῶς αὐτὸ τὸ κτύπημα πιὸ σκληρὸ ἀπ᾽ ὅ,τι γιὰ μένα, γιατὶ ἐγὼ φεύγω μὲ τὴν ἐπίγνωση ὅτι ἀκολούθησα τὶς βαθύτερες πεποιθήσεις μου καὶ τὴν ἀλήθεια. Αὐτὸ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀντιμετωπίσω τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μου μὲ ἥσυχη τὴ συνείδηση. Σκεφθεῖτε τὰ ἑκατομμύρια τῶν νέων ποὺ χάνουν τὴ ζωή τους στὸ πεδίο τῆς μάχης – ἡ μοῖρά τους εἶναι ἴδια μὲ τὴ δική μου. Ἐγκάρδιους χαιρετισμοὺς σὲ ὅλους τοὺς ἀγαπημένους μου. [...]

Σὲ λίγες ὧρες θὰ βρίσκομαι σὲ μιὰ καλύτερη ζωή, μὲ τὴ μητέρα μου, καὶ δὲν θὰ σᾶς ξεχάσω, θὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ σᾶς δώσει παρηγοριὰ καὶ εἰρήνη. Καὶ θὰ σᾶς περιμένω! Ἕνα πρᾶγμα, πάνω ἀπ᾽ ὅλα, σᾶς ἐξορκίζω: Μὴν ξεχνᾶτε τὸν Θεό!!!

Ὁ Schurik σας»[8].

Ὁ δικηγόρος του Siegfried Diesinger

7 *»Du wirst Dich vielleicht wundern, wenn ich Dir schreibe, daß ich innerlich von Tag zu Tag ruhiger werde, ja sogar froh und fröhlich, daß meine Stimmung meistens besser ist, als sie es früher in der Freiheit war! Woher das kommt? Das will ich Dir gleich erzählen: Dieses ganze harte "Unglück" war notwendig, um mich auf den wahren Weg zu bringen – deshalb war es eigentlich gar kein Unglück. Vor allem bin ich froh und danke Gott dafür, daß es mir gegeben war, diesen Fingerzeig Gottes zu verstehen und dadurch auf den rechten Weg zu gelangen. Denn was wußte ich bisher vom Glauben, vom wahren tiefen Glauben, von der Wahrheit, der letzten und einzigen, von Gott? Sehr wenig! – Jetzt aber bin ich soweit, daß ich auch in meiner jetzigen Lage, froh und ruhig, zuversichtlich bin – mag, was da wolle. Ich hoffe, daß auch Ihr eine ähnliche Entwicklung durchgemacht habt und daß Ihr mit mir zusammen nach den tiefen Schmerzen der Trennung auf dem Standpunkt angelangt seid, wo Ihr für alles Gott dankt«.*

8 *»Meine lieben Vater und Mutter! Nun hat es doch nicht anders sein sollen und nach dem Willen Gottes soll ich heute mein irdisches Leben abschließen, um in ein anderes einzugehen, das niemals enden wird und in dem wir uns alle wieder treffen werden. Dies Wiedersehen sei Euer Trost und Eure Hoffnung. Für Euch ist dieser Schlag leider schwerer als für mich, denn ich gehe hinüber in dem Bewusstsein, meiner tiefen Überzeugung und der Wahrheit gedient zu haben. Dies alles läßt mich mit ruhigem Gewissen der nahen Todesstunde entgegensehen. Denkt an die Millionen von jungen Menschen, die draußen im Felde ihr Leben lassen – ihr Los ist auch das meinige. Grüßt alle meine lieben Bekannten herzlichst! Besonders aber Natascha, Erich, Njanja, Tante Toni, Maria, Aljonuschka und Andrey. In wenigen Stunden werde ich im besseren Leben sein, bei meiner Mutter und ich werde Euch nicht vergessen, werde bei Gott um Trost und Ruhe für Euch bitten. Und werde auf Euch warten! Eins vor allem lege ich Euch ans Herz: Vergeßt Gott nicht!!! Euer Schurik«.*

τὸν εἶδε λίγο πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του, καὶ συγκλονίσθηκε ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶδε καὶ ἄκουσε ἀπὸ τὸ στόμα του. Διηγεῖτο:

«Συνάντησα ἕνα θανατοποινίτη ποὺ μόλις εἶχε λάβει τὶς τελευταῖες παρηγοριὲς τῆς θρησκείας του καὶ εἶχε ἤδη ἀποτινάξει μακριά του ὅλα τὰ γήινα. Δὲν θὰ ξεχάσω ποτὲ τὰ λόγια του, ποὺ μοῦ εἶπε σχεδὸν εὔθυμα: "Θὰ ἐκπλήσσεσθε ποὺ μὲ βλέπετε τόσο ἤρεμο αὐτὴ τὴν ὥρα. Ἀλλὰ μπορῶ νὰ σᾶς πῶ ὅτι, ἀκόμα καὶ ἂν μοῦ φέρνατε τώρα τὸ μήνυμα ὅτι κάποιος ἄλλος, γιὰ παράδειγμα ὁ φρουρὸς ἐδῶ ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένος νὰ μὲ φυλάει, ἤθελε νὰ πεθάνει γιὰ μένα, ἐγὼ καὶ πάλι θὰ ἐπέλεγα τὸν θάνατο. Γιατὶ εἶμαι τώρα πεπεισμένος ὅτι ἡ ζωή μου, ὅσο πρόωρο καὶ ἂν φαίνεται, πρέπει νὰ τελειώσει αὐτὴ τὴν ὥρα, γιατὶ μὲ τὶς πράξεις μου ἔχω ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολὴ τῆς ζωῆς μου. Δὲν θὰ ἤξερα τί ἄλλο θὰ εἶχα νὰ κάνω σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο, ἀκόμα καὶ ἂν μὲ ἄφηναν ἐλεύθερο τώρα"»[9].

Τὸ 2007 ἡ Ρωσικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐκτὸς Ρωσίας ἀποφάσισε τὴν ἁγιοποίηση τοῦ Alexander Schmorell. Ἡ τελετὴ ἁγιοποίησης ἔλαβε χώρα στὶς 5 Φεβρουαρίου 2012 στὸν Καθεδρικὸ τοῦ Μονάχου. Ἡ μνήμη του τιμᾶται στὶς 13 Ἰουλίου. Ἡ ἐπίσημη εἰκόνα του τὸν δείχνει νὰ φοράει, ὡς ἰατρός, λευκὴ ἰατρικὴ στολή, μὲ τὸ λευκὸ περιβραχιόνιο μὲ τὸν ἐρυθρὸ σταυρὸ στὸ ἀριστερό του χέρι, ἐνῷ μὲ τὸ δεξί του χέρι κρατάει κόκκινο σταυρὸ καὶ λευκὸ τριαντάφυλλο.

Ἐνδεικτικὸ τοῦ ψυχικοῦ μεγαλείου τοῦ Alexander Schmorell εἶναι, ἐξάλλου, καὶ αὐτὸ ποὺ ζήτησε ἀπὸ τὸν δικηγόρο του ἐκείνη τὴ στιγμή, ὡς τελευταία ἐπιθυμία: Τοῦ ζήτησε νὰ μεταφέρει στὴ γνωστή του ποὺ τὸν εἶχε παραδώσει στὴ Γκεστάπο, τὴ Marie-Luise, ὅτι τὴ συγχωροῦσε, καὶ νὰ διασφαλίσει ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τῆς ἔκανε κακό, ἂν θεωρεῖτο ὑπεύθυνη γιὰ τὸν θάνατό του μετὰ τὴν πτώση τοῦ ναζιστικοῦ καθεστῶτος.

Τὸ 2007 ἡ Ρωσικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἐκτὸς Ρωσίας ἀποφάσισε τὴν ἁγιοποίηση τοῦ Alexander Schmorell. Ἡ τελετὴ ἁγιοποίησης ἔλαβε χώρα στὶς 5 Φεβρουαρίου 2012 στὸν Καθεδρικὸ τοῦ Μονάχου. Ἡ μνήμη του τιμᾶται στὶς 13 Ἰουλίου. Ἡ ἐπίσημη εἰκόνα του τὸν δείχνει νὰ φοράει, ὡς ἰατρός, λευκὴ ἰατρικὴ στολή, μὲ τὸ λευκὸ περιβραχιόνιο μὲ τὸν ἐρυθρὸ σταυρὸ στὸ ἀριστερό του χέρι, ἐνῷ μὲ τὸ δεξί του χέρι κρατάει κόκκινο σταυρὸ καὶ λευκὸ τριαντάφυλλο.

Τὸ ὄνομα τοῦ Alexander Schmorell φέρουν σήμερα δύο σχολεῖα καὶ ἀρκετοὶ δρόμοι στὴ Γερμανία. Στὴν πόλη ὅπου γεννήθηκε, στὸ Orenburg τῆς Ρωσίας,

9 *»Da traf ich in der Todeszelle einen Menschen an, der eben vorher die letzten Tröstungen seiner Religion empfangen und alles Irdische schon weit von sich geworfen hatte. Unvergeßlich sind mir seine Worte, die er fast heiter zu mir sprach: "Sie werden erstaunt sein, mich in dieser Stunde so ruhig anzutreffen. Aber ich kann Ihnen sagen, daß selbst dann, wenn Sie mir jetzt die Botschaft brächten, ein anderer, zum Beispiel der Wachtmeister hier, der mich zu bewachen hat, wolle für mich sterben, ich trotzdem den Tod wählen würde. Denn ich bin jetzt überzeugt, daß mein Leben, so früh es auch erscheinen mag, in dieser Stunde beendet sein muß, da ich durch meine Tat meine Lebensaufgabe erfüllt habe. Ich wüßte nicht, was ich noch auf dieser Welt zu tun hätte, auch wenn ich jetzt entlassen würde"«.*

ἀπονέμονται ὑποτροφίες μὲ τὸ ὄνομά του, ἕνα πάρκο σὲ κεντρικὴ τοποθεσία φέρει ἐπίσης τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ 2013, ἐνῷ τὸ 2020 μνημεῖο πρὸς τιμὴν του ἀνεγέρθη μπροστὰ ἀπὸ τὸ κτήριο τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Orenburg.

Hans Scholl

Ὁ Hanz Fritz Scholl (1918-1943), ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Alexander Schmorell, ἦταν αὐτοὶ ποὺ κρύβονταν πίσω ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν προκηρύξεων τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου».

Ὁ Hans Scholl μεγάλωσε σὲ ἕνα λουθηρανικὸ περιβάλλον, σὲ μιὰ οἰκογένεια μὲ ἔντονη τὴν παρουσία τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν, κυρίως χάρη στὴ μητέρα του Magdalena. Ὁ πατέρας του Robert Scholl ἦταν φιλελεύθερος. Μέσα σὲ ἕνα τέτοιο πλαίσιο, δὲν εἶναι παράξενο ποὺ ὁ Hans Scholl ἔγινε μέλος τῆς ΧΑΝ, τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητας Νέων (YMCA), στὴν ἡλικία τῶν 12 ἐτῶν.

Καὶ ὅμως, μέσα στὸ κῦμα ἐνθουσιασμοῦ ποὺ ἐπικράτησε μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ στὴ Γερμανία, ὁ Hans Scholl, μαζὶ μὲ τὰ ἀδέλφια του, ἐντάχθηκαν στὴ Χιτλερικὴ Νεολαία (Hitlerjugend), τῆς ὁποίας ἔγιναν ἐνθουσιώδη μέλη, παρὰ τὴ δεδηλωμένη δυσαρέσκεια τῶν γονιῶν τους. Ὁ Hans ἐντάχθηκε στὴ Χιτλερικὴ Νεολαία στὶς 15 Ἀπριλίου 1935, σὲ ἡλικία 15 ἐτῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ μαρτυρία τῆς ἀδελφῆς τοῦ Hans, Inge:

«Ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ μᾶς τράβηξε μὲ μυστηριώδη δύναμη καὶ μᾶς συνεπῆρε: οἱ κλειστὲς τάξεις τῆς νεολαίας ποὺ παρήλαυναν, μὲ τὰ λάβαρα νὰ ἀνεμίζουν, τὰ μάτια καρφωμένα εὐθεῖα μπροστά, κρατώντας τὸν ρυθμὸ μὲ τὶς τυμπανοκρουσίες καὶ τὸ τραγούδι. Δὲν ἦταν αὐτὴ ἡ αἴσθηση συντροφικότητας καταλυτική; Δὲν εἶναι περίεργο ποὺ ὅλοι μας, ὁ Hans καὶ ἡ Sophie καὶ οἱ ἄλλοι, ἐνταχθήκαμε στὴ Χιτλερικὴ Νεολαία. Μπήκαμε σὲ αὐτὴν ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ καταλάβουμε γιατί ὁ πατέρας μας δὲν τὸ ἐνέκρινε, γιατί δὲν ἦταν χαρούμενος καὶ περήφανος. Ἀπεναντίας, ἦταν πολὺ δυσαρεστημένος μαζί μας»[10].

Ὁ Hans Scholl προωθήθηκε ἀρχικὰ στὴν ἱεραρχία τῆς Χιτλερικῆς Νεολαίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ πανηγυρικὸ Συνέδριο τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος στὴ Νυρεμβέργη στὶς 10-16 Σεπτεμβρίου 1935, τὸ ἕβδομο συνέδριο τοῦ κόμματος, ὁ Hans Scholl συμμετεῖχε ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς σημαιοφόρους ἀπὸ τὴν πόλη Ulm[11]. Ἤδη ὅμως ἀπὸ αὐτὴ

---

10 Inge Scholl, *The White Rose. Munich, 1942-1943*, μτφ. ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἔκδοση Arthur R. Schulz, Wesleyan University Press 1983², σελ. 6: *"But there was something else that drew us with mysterious power and swept us along: the closed ranks of marching youth with banners waving, eyes fixed straight ahead, keeping time to drumbeat and song. Was not this sense of fellowship overpowering? It is not surprising that all of us, Hans and Sophie and the others, joined the Hitler Youth? We entered into it with body and soul, and we could not understand why our father did not approve, why he was not happy and proud. On the contrary, he was quite displeased with us"*.

11 Τὰ ἐτήσια συνέδρια στὴ Νυρεμβέργη, ποὺ διοργανώθηκαν ἀπὸ τὸ 1923 ἕως τὸ 1938, ἦταν τὸ κορυφαῖο προπαγανδιστικὸ γεγονὸς τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος. Τὸ Συνέδριο τοῦ προηγούμενου ἔτους, τοῦ 1934, τὸ ἕκτο συνέδριο τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος, εἶναι αὐτὸ ποὺ κινηματογραφήθηκε ἀπὸ τὴν πρωτοποριακὴ σκηνοθέτιδα Leni Riefenstahl καὶ παρουσιάσθηκε στὸ κοινὸ τὸ 1936 σὲ ταινία μὲ τὸν τίτλο «Ὁ θριάμβος τῆς Θέλησης» (»Triumph des Willens«), τὸ κορυφαῖο ἴσως

τὴν ἐποχή, ὁ ἀρχικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ Hans Scholl μὲ τὴ Χιτλερικὴ Νεολαία εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ δίνει τὴ θέση του σὲ ἕναν ἔντονο σκεπτικισμό.

Παράλληλα, ὁ Hans Scholl συμμετεῖχε καὶ σὲ μιὰ ἄλλη πολὺ γνωστὴ ὀργάνωση νεολαίας, τὴ Γερμανικὴ Ἕνωση Νέων τῆς 1ης Νοεμβρίου 1929 (Deutsche Jugendschaft vom 1.11.1929), γνωστὴ μὲ τὴ συντομογραφία d.j.1.11, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ στὴν παγκόσμια κίνηση τοῦ Προσκοπισμοῦ. Μάλιστα, σὲ μιὰ κίνηση πολὺ χαρακτηριστικὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστὼς προσπάθησε νὰ θέσει ἐκποδὼν ὅλες τὶς ἄλλες ὀργανώσεις νεολαίας πέραν τῆς Χιτλερικῆς Νεολαίας (οἱ ὁποῖες, ἄλλωστε, εἶχαν ἀπαγορευθεῖ), ὁ Hans Scholl συνελήφθη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1937 γιὰ τὴ συμμετοχή του στὴ d.j.1.11, κατηγορούμενος γιὰ φατριαστικὴ δράση, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ ἐνεργοποίηση τοῦ ἄρθρου 175a τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα, περί... ὁμοφυλοφιλικῆς δραστηριότητας. Καὶ μπορεῖ οἱ κατηγορίες νὰ μὴν προχώρησαν, καὶ ὁ Hans Scholl νὰ ἐξῆλθε ἀπὸ αὐτὴ τὴ δοκιμασία μὲ καθαρὸ ποινικὸ μητρῷο, ἀλλὰ τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε πιὰ σαφῆ πεῖρα τῶν ὁλοκληρωτικῶν πρακτικῶν τοῦ καθεστῶτος.

Τὸ πραγματικὸ σημεῖο καμπῆς ὅμως ἦλθε ἀργότερα, ὅταν τὸ 1939 ἄρχισε τὶς πανεπιστημιακὲς σπουδές του στὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ

Ὁ Hans Scholl γράφει, λίγο πρὶν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1941: «Εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ νὰ ἑορτάζω γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου πραγματικὰ τὰ Χριστούγεννα, ξεκάθαρα συνειδητοποιημένος, χριστιανικά. Τὰ ἴχνη τῆς παιδικῆς ἡλικίας μᾶλλον δὲν ἔχουν σβήσει, ὅταν κοιτάζει κανεὶς ἀμέριμνα τὰ φωτάκια καὶ τὸ λαμπερὸ πρόσωπο τῆς μητέρας του. Ἀλλὰ σκιὲς ἔχουν πέσει πάνω τους. Βασανίσθηκα σὲ ἕναν ἄσκοπο χρόνο μὲ ἀνωφελεῖς τρόπους, ποὺ τὸ τέλος τους ἦταν πάντα τὸ ἴδιο αἴσθημα ἐγκατάλειψης καὶ πάντα τὸ ἴδιο κενό. Δύο βαθιὲς ἐμπειρίες, γιὰ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ σᾶς μιλήσω. Καὶ τέλος, ὁ τρομερὸς πόλεμος, αὐτὸς ὁ Μολὼχ ποὺ εἰσέδυσε στὶς ψυχὲς ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ προσπάθησε νὰ τὶς φονεύσει, μὲ ἔκανε ἀκόμα πιὸ μοναχικό. Μιὰ μέρα ἦρθε ἀπὸ κάπου ἡ λύση. Ἄκουσα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ ἀφουγκράσθηκα. Αὐτὴ ἦταν ἡ στιγμὴ ποὺ σᾶς γνώρισα γιὰ πρώτη φορά. Μετὰ γίνεται ὅλο καὶ πιὸ φωτεινό, μέρα μὲ τὴ μέρα. Τότε ἔπεσε τὸ πέπλο ἀπὸ τὰ μάτια μου. Προσεύχομαι. Νιώθω ἕνα ἀσφαλὲς ὑπόβαθρο καὶ βλέπω ἕνα σίγουρο στόχο. Ὁ Χριστὸς γεννήθηκε ξανὰ γιὰ μένα αὐτὴ τὴ χρονιά».

μνημεῖο τῆς ἐθνικοσιαλιστικῆς προπαγάνδας. Τὸ ἕβδομο συνέδριο, στὸ ὁποῖο συμμετεῖχε ὁ Hans Scholl, εἶχε τὸν τίτλο «Συνέδριο τῆς Ἐλευθερίας» (Reichsparteitag der Freiheit), λόγῳ τῆς ἀποδέσμευσης ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν.

Μονάχου (Ludwig-Maximilians-Universität-München), ὁπότε ἦλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ χριστιανικοὺς κύκλους. Ἀκριβῶς στὶς μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις του πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ θεμέλια τῆς ἡρωικῆς του ἀπόφασης νὰ ὑψώσει τὸ ἀνάστημά του ἐνάντια στὸ ἀπάνθρωπο ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστώς. Στὶς 22 Μαΐου 1941 ἔγραφε στὴ φίλη του Rose Nägele: «*Λαχταρῶ μιὰ συγκροτημένη, ὁλοκληρωμένη κοσμοθεωρία*»[12]. Τὴν κοσμοθεωρία αὐτὴ τὴ βρῆκε στὸν Χριστιανισμό. Παράλληλα, οἱ πρῶτές του ἐμπειρίες στὸ μέτωπο, ὅπου καλεῖτο κατὰ διαστήματα νὰ ὑπηρετήσει στὸ πλαίσιο τῶν ἰατρικῶν του σπουδῶν, ἔδιναν στὸν Hans Scholl μιὰ ἐναργῆ εἰκόνα τοῦ ποῦ ὁδηγοῦσε ἡ παράνοια τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ.

Τίποτα δὲν μαρτυρεῖ ἀψευδέστερα τὴ συνειδητὴ στροφὴ τοῦ Hans Scholl στὸν Χριστό, μετὰ τὶς ὅποιες προηγούμενες νεανικές του περιπλανήσεις, ἀπὸ τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔγραψε στὶς 22 Δεκεμβρίου 1941 στὸν ἐκδότη καὶ συγγραφέα Carl Muth, ὁ ὁποῖος εἶναι περισσότερο γνωστὸς ὡς ἱδρυτὴς καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Hochland*, ποὺ ἑστίαζε σὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴ θρησκεία καὶ τὸν πολιτισμό. Σημειωτέον ὅτι τόσο ὁ Hans ὅσο καὶ ἡ ἀδελφή του Sophie περιγράφουν τὸν Carl Muth ὡς βαθιὰ θρησκευόμενο καὶ ἀντιεθνικοσοσιαλιστή, ἐνῷ ὁ Carl Muth ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τῶν ἀδελφῶν Scholl στὶς διώξεις κατὰ τῶν Ἑβραίων, τὶς ὁποῖες θεωροῦσε ἁμαρτωλὲς καὶ ἀντιχριστιανικές[13]. Σὲ αὐτὸν ὁ Hans Scholl γράφει, λίγο πρὶν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1941:

«*Εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ νὰ ἑορτάζω γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου πραγματικὰ τὰ Χριστούγεννα, ξεκάθαρα συνειδητοποιημένος, χριστιανικά. Τὰ ἴχνη τῆς παιδικῆς ἡλικίας μᾶλλον δὲν ἔχουν σβήσει, ὅταν κοιτάζει κανεὶς ἀμέριμνα τὰ φωτάκια καὶ τὸ λαμπερὸ πρόσωπο τῆς μητέρας του. Ἀλλὰ σκιὲς ἔχουν πέσει πάνω τους. Βασανίσθηκα σὲ ἕναν ἄσκοπο χρόνο μὲ ἀνωφελεῖς τρόπους, ποὺ τὸ τέλος τους ἦταν πάντα τὸ ἴδιο αἴσθημα ἐγκατάλειψης καὶ πάντα τὸ ἴδιο κενό. Δύο βαθιὲς ἐμπειρίες, γιὰ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ σᾶς μιλήσω. Καὶ τέλος, ὁ τρομερὸς πόλεμος, αὐτὸς ὁ Μολὼχ ποὺ εἰσέδυσε στὶς ψυχὲς ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ προσπάθησε νὰ τὶς φονεύσει, μὲ ἔκανε ἀκόμα πιὸ μοναχικό. Μιὰ μέρα ἦρθε ἀπὸ κάπου ἡ λύση. Ἄκουσα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ ἀφουγκράσθηκα. Αὐτὴ ἦταν ἡ στιγμὴ ποὺ σᾶς γνώρισα γιὰ πρώτη φορά. Μετὰ γίνεται ὅλο καὶ πιὸ φωτεινό, μέρα μὲ τὴ μέρα. Τότε ἔπεσε τὸ πέπλο ἀπὸ τὰ μάτια μου. Προσεύχομαι. Νιώθω ἕνα ἀσφαλὲς ὑπόβαθρο καὶ βλέπω ἕνα σίγουρο στόχο. Ὁ Χριστὸς γεννήθηκε ξανὰ γιὰ μένα αὐτὴ τὴ χρονιά*»[14].

---

12 Robert M. Zoske, *Flamme sein! Hans Scholl und die Weiße Rose – Eine Biografie*, C. H. Beck, München 2018, σελ. 129: »*Ich sehne mich nach einem geschlossenen Weltbild*«.

13 Inge Jens (ἐκδ.), *At the Heart of the White Rose. Letters and Diaries of Hans and Sophie Scholl*, μτφ. Maxwell Brownjohn, Harper & Row, New York 1987, σελ. 87.

14 Inge Jens (ἐκδ.), ὅ.π., σελ. 88: »*Ich bin erfüllt von der Freude, zum ersten Mal in meinem Leben Weihnachten eigentlich und in klarer Überzeugung christlich zu feiern. Wohl sind die Spuren der Kindheit nicht verweht gewesen, als man unbekümmert in die Lichter und das strahlende Antlitz der Mutter blickte. Aber Schatten sind darüber gefallen; ich quälte mich in einer gehaltlosen Zeit in nutzlosen Bahnen, deren Ende immer dasselbe verlassene Gefühl war und immer dieselbe Leere. Zwei tiefe Erlebnisse, von denen ich Ihnen noch erzählen muß. Und schließlich der grauenhafte Krieg, dieser Moloch, der von unten herauf in die Seelen aller Männer schlich und sie zu töten versuchte, machten mich noch einsamer. Eines Tages ist dann von irgendwoher die Lösung gefallen. Ich hörte den Namen des Herrn und vernahm ihn. In diese Zeit fällt meine erste Begegnung mit Ihnen. Dann ist*

Ὁ Hans Scholl εἶναι περισσότερο ἀπὸ βέβαιο ὅτι ἔνιωθε νὰ τὸν ἐκφράζει ἀπόλυτα ἡ θέση τοῦ Berdjaev ὅτι τὸ κράτος εἶναι «εἴδωλο ποὺ καταβροχθίζει τὰ πάντα», καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ ἕνα κρίσιμο «σταυροδρόμι» ὅπου πρέπει νὰ ἐπιλέξει ἀνάμεσα στὸν Θεὸ ἀφ᾽ ἑνός, καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἢ «Ἀρχηγό» (»Führer«) ἀφ᾽ ἑτέρου, προκειμένου δὲ νὰ μὴ χάσει τήν «πνευματική του ἐλευθερία», πρέπει νὰ δράσει – ὁ Hans Scholl ἔχει τονίσει αὐτὴ τὴν τελευταία φράση μὲ διπλῆ ὑπογράμμιση. Φανερά, στὴν περίπτωση τοῦ Hans Scholl, ὅπως ἄλλωστε εἴδαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Alexander Schmorell, εἶναι περισσότερο ἀπὸ φανερὴ ἡ πνευματικὴ θεμελίωση τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸν Ναζισμό.

Ὁ Hans Scholl ἔπαιξε πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴ συγκρότηση ἑνὸς καθαρὰ χριστιανικοῦ κύκλου. Στὸν κύκλο αὐτὸ συζητοῦνταν ἔργα χριστιανῶν συγγραφέων καὶ μεγάλων μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ συγχρόνων θρησκευτικῶν συγγραφέων, ὅπως ὁ Theodor Haecker καὶ ὁ Carl Muth, τὸν ἀπόηχο τῶν ὁποίων μπορεῖ νὰ διακρίνει κανεὶς στὰ φυλλάδια τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου». Πέρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους διανοητὲς ποὺ τὰ ἔργα καὶ οἱ ἀπόψεις τους συζητοῦνταν στὸν κύκλο καὶ εἴδαμε στὸ προηγούμενο, πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας[15], εἰδικὰ γιὰ τὸν Hans Scholl πρέπει νὰ ἀναφέρουμε τὴν ἐπίδραση τοῦ Ρώσου φιλοσόφου τῆς θρησκείας Nikolai Berdjaev, καὶ κυρίως τῶν ἔργων του *Τὸ νόημα τῆς Ἱστορίας* καὶ *Ὁ νέος Μεσαίωνας*, ποὺ ξέρουμε ὅτι εἶχε μελετήσει ὁ Scholl[16]. Ὁ Hans Scholl εἶναι περισσότερο ἀπὸ βέβαιο ὅτι ἔνιωθε νὰ τὸν ἐκφράζει ἀπόλυτα ἡ θέση τοῦ Berdjaev ὅτι τὸ κράτος εἶναι *«εἴδωλο ποὺ καταβροχθίζει τὰ πάντα»*, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ ἕνα κρίσιμο *«σταυροδρόμι»* ὅπου πρέπει νὰ ἐπιλέξει ἀνάμεσα στὸν Θεὸ ἀφ᾽ ἑνός, καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἢ *«Ἀρχηγό» (»Führer«)* ἀφ᾽ ἑτέρου, προκειμένου δὲ νὰ μὴ χάσει τήν *«πνευματική του ἐλευθερία», πρέπει νὰ δράσει* – ὁ Hans Scholl ἔχει τονίσει αὐτὴ τὴν τελευταία φράση μὲ διπλῆ ὑπογράμμιση. Φανερά, στὴν περίπτωση τοῦ Hans Scholl, ὅπως ἄλλωστε εἴδαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Alexander Schmorell, εἶναι περισσότερο ἀπὸ φανερὴ ἡ πνευματικὴ θεμελίωση τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸν Ναζισμό.

es von Tag zu Tag heller geworden. Dann ist es wie Schuppen von meinen Augen gefallen. Ich bete. Ich spüre einen sicheren Hintergrund und ich sehe ein sicheres Ziel. Mir ist in diesem Jahr Christus neu geboren«.

15 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τό “Λευκὸ Ρόδο” στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Α΄», *Ἀκτῖνες* 807 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2024), σελ. 180-181.

16 Sönke Zankel, *Mit Flugblättern gegen Hitler. Der Widerstandskreis um Hans Scholl und Alexander Schmorell*, Köln 2007, σελ. 236-240. Οἱ ἐκδόσεις ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του ὁ Hans Scholl ἦταν: *Der Sinn der Geschichte. Versuch einer Philosophie des Menschengeschickes*, Darmstadt 1925 καὶ *Das neue Mittelalter. Betrachtungen über das Schicksal Russlands und Europas*, Darmstadt 1927. Γιὰ μιὰ ἑλληνικὴ μετάφραση βλ. *Νέος Μεσαίωνας*, μτφ. Π. Ἀντωνιάδη, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1987.

Ὁ κίνδυνος ποὺ ἀνέλαβε μὲ τὴ δραστηριοποίησή του στὴν ἀντίσταση ἦταν ἀσφαλῶς μεγάλος, καὶ γινόταν ὅλο καὶ μεγαλύτερος, καθὼς ἡ Γκεστάπο ἐρευνοῦσε ὅλο καὶ πιὸ ἐντατικὰ τὰ φυλλάδια τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ποὺ εἶχαν σημάνει συναγερμὸ στὸ καθεστώς. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὸ τὸ σχόλιο τῆς Sara Barratt:

«Ἀλλὰ γιὰ τὰ ἀδέλφια Scholl ἦταν ἕνα ρίσκο ποὺ ἄξιζε νὰ πάρει κανείς. Μεγαλωμένοι ὡς Λουθηρανοί, εἶχαν ἰσχυρὲς πεποιθήσεις γιὰ τὴ στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ κρατᾶνε οἱ Χριστιανοὶ ἀπέναντι στὴν ἀδικία»[17].

Ὅταν ὁ Hans Scholl συνελήφθη τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1943 μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφή του Sophie, ὅπως εἴδαμε στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας[18], οἱ ἴδιοι οἱ ἀνακριτὲς τῆς Γκεστάπο συνέδεσαν εὐθέως τὴν ἀντικαθεστωτική του δράση μὲ τὶς χριστιανικές του πεποιθήσεις. Συγκεκριμένα, ἐνῷ ὁ Scholl ἀρνεῖτο ἀκόμη κάθε ἔκνομη δραστηριότητα, ἐρωτήθηκε κατὰ λέξη:

«Εἶναι πολὺ γνωστὸ ὅτι πρόσφατα ἐκφράσατε σὲ πολλὰ διαφορετικὰ πρόσωπα τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς πρέπει νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ μιὰ Χριστιανικὴ Δημοκρατία. Εἶναι ἀλήθεια;»[19].

Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς ἀνάκρισης, ὁ Scholl ἀρνήθηκε νὰ ἀπαντήσει στὸ συγκεκριμένο ἐρώτημα, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἦταν ἄσχετο μὲ τὸ θέμα, χωρὶς ὅμως νὰ ἀρνηθεῖ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ βαθιά του πεποίθηση[20]. Ὅταν στὴν πορεία τῆς ἀνάκρισης ἔγινε φανερὸ ὅτι ἡ ἀντικαθεστωτική του δράση εἶχε ἀποκαλυφθεῖ, δὲν δίστασε νὰ ἀναλάβει ἀκέραια τὴν εὐθύνη, δηλώνοντας μάλιστα πολὺ χαρακτηριστικὰ στὴν καταληκτήρια πρότασή του:

«Ὅταν ἀποφάσισα γιὰ πρώτη φορὰ νὰ παραγάγω καὶ νὰ διανείμω φυλλάδια, ἦταν φανερὸ σὲ μένα ὅτι μιὰ τέτοια ἐνέργεια ἦταν ἀντίθετη στὸ σημερινὸ καθεστώς. Ἤμουν πεπεισμένος ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσω μὲ βάση τὶς βαθύτερες πεποιθήσεις μου. Πίστευα ὅτι αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸ καθῆκον ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ὅρκο ποὺ εἶχα δώσει ὡς στρατιώτης. Ἤξερα τί ἀναλάμβανα νὰ κάνω καὶ ἤμουν προετοιμασμένος νὰ χάσω τὴ ζωή μου κάνοντάς το»[21].

Ὁ ἀνακριτὴς ποὺ ἀνέλαβε τὴν ἀνάκριση τῆς Sophie Scholl, ὁ Robert Mohr, θυμόταν ἀργότερα τὴν ἐντύπωση ποὺ εἶχε κάνει στὸν συνάδελφό του, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴν ἀνάκριση τοῦ Hans Scholl, ἡ προσωπικότητα τοῦ νέου ἀνθρώπου ποὺ εἶχε ἀπέναντί του:

«Ὁ συνάδελφός μου μοῦ εἶπε ἐκεῖνες τὶς μέρες περίπου τὰ ἑξῆς: "Μὲ τὸν Hans Scholl ἀντιμετώπισα μιὰ νοημοσύνη ποὺ μοῦ ἦταν σχεδὸν ξένη σὲ αὐτὴ τὴ συνο-

17 Sara Barratt, "Christian Living. 75 Years Ago Today: The Incredible Story of Hans and Sophie Scholl", ἐν: https://www.thegospelcoalition.org/article/75-years-ago-hans-sophie-scholl/.

18 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τό "Λευκὸ Ρόδο" στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Α΄», *Ἀκτῖνες* 807 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2024), σελ. 184.

19 Βλ. https://whiterosehistory.com/1943/02/18/second-interrogation-of-hans-scholl/, ὅπου παρουσιάζονται τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνάκρισης τοῦ Hans Scholl ἀπὸ τὴ Γκεστάπο. Σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση: "*It is well-known that you have recently expressed the opinion to several different people that National Socialism must be replaced by a Christian Democracy. Is this true?*".

20 ὅ.π.: "*Whether or not this is my deeply-held view, I refuse to discuss it, because such discussions are not currently matters of interest*".

21 ὅ.π.: "*When I first decided to produce and distribute leaflets, it was obvious to me that such conduct was in opposition to the current regime. I was convinced that I must act on my inner convictions. I believed that this inner duty was greater than the oath that I had sworn as a soldier. I knew what I took upon myself and I was prepared to lose my life by so doing*".

πτικὴ μορφὴ μέχρι αὐτὸ τὸ σημεῖο". Νομίζω μάλιστα ὅτι θυμᾶμαι νὰ μοῦ μίλησε (ὁ συνάδελφος) ἐμπιστευτικὰ γιὰ ἕνα "λαϊκὸ ἡγέτη" ποὺ μπορεῖ νὰ χρειαστοῦμε στὸ μέλλον. Τέλος, προσέθεσε τὴν παρατήρηση ὅτι ἦταν τρομερὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ πεθάνουν τέτοιοι ἄνθρωποι...»[22].

Ὅπως εἶναι φανερὸ στὰ τελευταῖα λόγια ποὺ εἴδαμε ὅτι εἶπε μὲ παρρησία στὴν ἀνάκρισή του, ὁ Hans Scholl βάδισε στὸν θάνατο ἀπολύτως συνειδητοποιημένος. Ὁ λουθηρανὸς πάστορας Karl Alt, ποὺ κλήθηκε νὰ τὸν κοινωνήσει λίγο πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του στὴ λαιμητόμο τῆς φυλακῆς Stadelheim στὸ Μόναχο, στὸ βιβλίο του *Οἱ μελλοθάνατοι*[23], ποὺ κυκλοφόρησε ἕνα χρόνο μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, καταθέτει τὴ δική του μαρτυρία γιὰ τὴν πίστη τοῦ Hans Scholl, ὁ ὁποῖος τοῦ ζήτησε νὰ τοῦ διαβάσει τὸν ὕμνο τῆς ἀγάπης ἀπὸ τὴ *Β΄ Πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὸν 90ὸ Ψαλμό.

Ὅταν οἱ γονεῖς του Robert καὶ Magdalena πῆγαν στὴ φυλακὴ τὸ ἀπόγευμα τῆς 22ας Φεβρουαρίου καὶ τοὺς ἐπετράπη νὰ δοῦν γιὰ τελευταία φορὰ τὰ παιδιά τους, ὁ Hans Scholl τοὺς ἀποχαιρέτησε μὲ τὰ λόγια: «Δὲν ἔχω μῖσος. Τὰ ἔχω ἀφήσει ὅλα πίσω μου».

Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Hans Scholl στὴ λαιμητόμο ἦταν: «Ζήτω ἡ ἐλευθερία!» (»Es lebe die Freiheit!«). Ἦταν 25 χρονῶν.

Christoph Probst

Ὁ Christoph Probst (1919-1943), τὸν ὁποῖο οἱ φίλοι του ἀποκαλοῦσαν χαϊδευτικά «Christl», ὑπῆρξε γόνος μιᾶς ἀρκετὰ πλούσιας οἰκογένειας. Ὁ πατέρας του Hermann Probst ἦταν μελετητὴς τῆς σανσκριτικῆς γλώσσας καὶ τῆς ἀνατολικῆς φιλοσοφίας καὶ διατηροῦσε ἐπαφὴ μὲ ἀρκετοὺς καλλιτέχνες ποὺ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστὼς ἀπαξίωνε ὡς περιθωριακοὺς καί «ἐκφυλισμένους». Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Christoph Probst, ὁ πατέρας του Hermann καὶ ἡ μητέρα του Katharina τὸ γένος von der Bank, πῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ μὴ βαπτίσουν τὸ παιδί τους στὴ νηπιακή του ἡλικία, ὥστε αὐτὸ νὰ κάνει μόνο του τὴ δική του ἐπιλογή, ὅταν θὰ μεγάλωνε.

Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Christoph Probst χώρισαν τὸ 1925, καὶ ὁ πατέρας του μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια, τὸ 1928, νυμφεύθηκε ἐκ νέου, καὶ μάλιστα μιὰ γυναῖκα ἑβραϊκῆς καταγωγῆς, τὴν Elise Jaffée (θεία τοῦ σημαντικοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ διανοητῆ Joseph Rovan, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου συμμετεῖχε στὴ γαλλικὴ ἀντίσταση καὶ τὸ 1944 προσῆλθε στὸν Καθολικισμό). Ὁ δεύτερος γάμος

22 *»Mein Kollege sagte mir in jenen Tagen dem Sinne nach folgendes: "Bei Hans Scholl bin ich einer Intelligenz begegnet, wie sie mir in dieser prägnanten Form bis dahin fast fremd war. Ich bedauere, daß ich nach der Sachlage nichts für ihn tun kann." Ich glaube mich sogar zu erinnern, daß er (Kollege) mir im Vertrauen zu mir, von einem "Volksführer" sprach, wie wir ihn vielleicht in Zukunft notwendig brauchen könnten. Daran knüpfte er schließlich noch die Bemerkung, es sei furchtbar, daß solche Menschen sterben müßten...«* (Βλ. »Sie erkanne sofort, worauf ich hinauswollte«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: https://www.mythoselser.de/texts/scholl-protokoll.htm καὶ Inge Scholl, *Die weiße Rose*, Fischer Bücherei, Frankfurt/Main 1952).

23 Karl Alt, *Todeskandidaten. Erlebnisse eines Seelsorgers im Gefängnis München-Stadelheim mit zahlreichen im Hitlerreich zum Tode verurteilten Männern und Frauen*, München 1946.

τοῦ πατέρα του μὲ γυναῖκα ἑβραϊκῆς καταγωγῆς ἐπέτρεψε στὸν Christoph Probst νὰ ζήσει ἀπὸ κοντά, μέσα στὴν ἴδια του τὴν οἰκογένεια, τὶς ἐπιπτώσεις τῶν ρατσιστικῶν νόμων τῆς Νυρεμβέργης. Ἡ ἀδελφή του Angelika Probst θυμόταν ὅτι ὁ Christoph ἀπὸ πολὺ νεαρὴ ἡλικία ἐπέκρινε ἀνοικτὰ τὶς ἀπάνθρωπες ἰδέες τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ.

Ἀπὸ τὰ σχολικά του χρόνια ὁ Christoph Probst ὑπῆρξε στενὸς φίλος τοῦ Alexander Schmorell, μὲ τὸν ὁποῖο ἦταν ἀπὸ τὸ 1935 συμμαθητὲς στὸ Γυμνάσιο (στὸ Neue Realgymnasium) στὸ Μόναχο. Ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν στενό του φίλο, ὁ ὁποῖος εἴδαμε ὅτι ἦταν χριστιανὸς Ὀρθόδοξος καὶ βαθιὰ θρησκευόμενος, ὁ Christoph Probst ἄρχισε νὰ ἀνακαλύπτει ὅλο καὶ περισσότερο τοὺς μυστικοὺς θησαυροὺς τῆς πίστης. Κεντρικὴ θέση στὴν κοσμοθεωρία του κατεῖχε ἡ ἔννοια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα βλέπουμε νὰ γράφει σὲ ἡλικία μόλις 16 ἐτῶν, σὲ παρηγορητική του ἐπιστολὴ μὲ ἡμερομηνία 13 Ἰουνίου 1936 πρὸς τὴ δεύτερη σύζυγο του πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἔπασχε ἀπὸ κατάθλιψη καὶ αὐτοκτόνησε τὸ 1936:

«Ὅταν τὰ πράγματα σοῦ πηγαίνουν ἄσχημα, νὰ σκέπτεσαι μόνο πάντα τὸ πιὸ ὑπέροχο πρᾶγμα ποὺ ἔχει δοθεῖ σὲ μᾶς τοὺς φτωχοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Παράδεισο, τὴν ἀγάπη. Συχνά, στὶς δύσκολες στιγμές, ἔχω λαχταρήσει κάτι ἀπόλυτο, ἕνα βράχο ποὺ νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ ὅλη τὴν ὁμίχλη τῆς ἀπάτης, ἀπὸ τὸν ὁποῖο νὰ μπορῶ νὰ κρατηθῶ, γιατὶ ὅλα γύρω μου ἦταν ρευστὰ καὶ ὀλισθηρά. Μόλις πρόσφατα βρῆκα τὸν βράχο. Εἶναι ἡ ἀγάπη. Μετὰ ἀπόρησα ποὺ πρέπει νὰ ψάξει κανεὶς γιὰ κάτι τέτοιο, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸ εἶναι τόσο προφανές. Ὅλες οἱ ἄλλες ἔννοιες εἶναι δεμένες μὲ τὸν κόσμο, μὲ τὸν μικρό μας ἐγκέφαλο. Ἡ ἀγάπη βασιλεύει παντοῦ»[24].

Μέσα στὴ χριστιανικὴ συντροφιὰ στὴν ὁποία εἶχε βρεθεῖ, ὁ Christoph Probst ἄρχισε νὰ στρέφει τὸ βλέμμα του ὅλο καὶ περισσότερο πρὸς τὸν Οὐρανό. Σὲ ἐπιστολή του τῆς 27ης Ἰουλίου 1941 πρὸς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφό του Dieter Sasse γράφει:

«Ἀκόμη καὶ στὴ χειρότερη σύγχυση, εἶναι σημαντικὸ τὸ ἄτομο νὰ φθάσει στὸν δικό του στόχο ζωῆς, ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ ἀφιερωθεῖ σὲ ἕνα ἐξωτερικὸ ἐπίτευγμα, ἀλλὰ στὴν ἐσωτερικὴ τελείωση τοῦ προσώπου του. Γιατὶ ἡ ζωὴ δὲν ξεκινᾷ βέβαια μὲ τὴ γέννηση καὶ δὲν τελειώνει μὲ τὸν θάνατο. Ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ βέβαια, ὡς τὸ μεγάλο καθῆκον τοῦ νὰ γίνεις Ἄνθρωπος, εἶναι μιὰ προετοιμασία γιὰ μιὰ ὕπαρξη σὲ μιὰ διαφορετική, νέα μορφή. Καὶ σὲ τελικὴ ἀνάλυση ὅλα τὰ μεγαλύτερα καὶ μικρότερα καθήκοντα καὶ γεγονότα στὴ ζωὴ ἐξυπηρετοῦν αὐτὸ τὸ καθῆκον. Δὲν ἀναγνωρίζουμε βέβαια ἀκόμα τὴν ἐσωτερική τους συνοχή, ξέρουμε ὅμως ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν νόημα. Μόνο ἀργότερα θὰ πέσει ἕνα φῶς πάνω σὲ ὅλα τὰ πράγματα στὴ ζωή μας, ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ τὰ δοῦμε πιὸ καθαρά»[25].

24 *»Wenn es Dir schlecht geht, so denke nur immer an das Herrlichste, was uns armen Menschen vom Himmel gegeben ist, die Liebe. Oft habe ich mich in schweren Stunden nach etwas Absolutem, nach einem Fels, der aus all dem Nebel der Täuschungen herausragt, gesehnt, an dem ich mich festhalten kann, weil alles um mich herum wandelbar und glitschig war. Erst neulich habe ich den Fels gefunden, es ist die Liebe. Nachher habe ich mich gewundert, daß man so etwas suchen muß, wo es so naheliegt. Alle anderen Begriffe sind an die Welt, an unser kleines Gehirn gebunden. Liebe herrscht überall«* (»Die letzten Gebete der "Weißen Rose"« ἐν https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/).

25 *»Auch im schlimmsten Wirrwarr kommt es darauf an, daß der Einzelne zu seinem Lebensziele kommt, welches nicht in einem äußeren Erreichen gegeben sein kann, sondern in der inneren Vollendung seiner Person. Denn*

Πέντε μῆνες ἀργότερα θὰ γράψει:

«Προσπάθησε νὰ ἀντέξεις τὸν πόνο μὲ ζωντάνια, ἀποδέξου τον ἤρεμα καὶ χωρὶς φόβο, συνέχισε νὰ λὲς στὸν ἑαυτό σου ὅτι τὰ βάσανα δὲν εἶναι μάταια, ὅτι στέλνονται ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ χαρά, ὅτι σὲ προετοιμάζουν ὄχι μόνο γιὰ τὴ μετέπειτα ζωή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν θάνατο»[26].

Περιττὸ νὰ ποῦμε πόσο νόημα ἔχουν ὅλα τὰ παραπάνω γιὰ ὅποιον γνωρίζει τὸ μονοπάτι τῆς ζωῆς τοῦ Christoph Probst καὶ τῶν φίλων του μελῶν τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου». Ὅλα τὰ παραπάνω μαρτυροῦν ἀψευδῶς τὰ πνευματικὰ θεμέλια πάνω στὰ ὁποῖα στηρίχθηκε ἡ ἀντίστασή τους στὴ φρίκη τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ ἡ μαρτυρική τους θυσία.

Τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ στενοῦ πυρῆνα τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», δηλαδὴ τὰ ἀδέλφια Scholl, ὁ Alexander Schmorell καὶ ὁ Willi Graf, προσπαθοῦσαν νὰ προστατεύσουν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο τὸν Christoph Probst, καὶ αὐτὸ γιὰ ἕναν πολὺ καλὸ λόγο: Τὴ στιγμὴ τῆς ἀποκάλυψης τῆς δράσης τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» καὶ τῆς ἐξάρθρωσής του, ὁ Christoph Probst ἦταν ὁ μόνος ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ στενοῦ πυρῆνα τῆς ὁμάδας ποὺ ἦταν νυμφευμένος (μὲ τὴ Herta Dohrn), καὶ μάλιστα εἶχε ἤδη τρία παιδιά, τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχε γεννηθεῖ μόλις ἕνα μῆνα πρὶν ἀπὸ τὴ δίκη καὶ καταδίκη του. Ἔτσι, καταλαβαίνουμε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ στενοῦ πυρῆνα τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ἔκαναν τὰ ἀδύνατα δυνατά, γιὰ νὰ τὸν προστατεύσουν, τόσο κατὰ τὴ δράση τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» (γιὰ παράδειγμα, ὁ Probst δὲν συμμετεῖχε στὴν ἀναγραφὴ συνθημάτων στοὺς τοίχους κτηρίων τοῦ Μονάχου στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου), ὅσο καὶ κατόπιν, στὶς καταθέσεις τους κατὰ τὴ διαδικασία τῆς ἀνάκρισης.

Ὅταν ὅμως ὁ Hans Scholl μὲ τὴν ἀδελφή του Sophie συνελήφθησαν στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου στὶς 18 Φεβρουαρίου 1943, τὸ χειρόγραφο προσχέδιο ἑνὸς ἕβδομου φυλλαδίου, γραμμένο ἀπὸ τὸν Christoph Probst, βρέθηκε στὴν κατοχή του, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸς προσπάθησε νὰ τὸ καταστρέψει. Τὸ κείμενο τοῦ φυλλαδίου κινεῖτο στὴ λογικὴ τῶν τελευταίων φυλλαδίων τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου»:

«Σήμερα ὁλόκληρη ἡ Γερμανία εἶναι περικυκλωμένη, ὅπως ἦταν τὸ Στάλινγκραντ. Πρέπει ὅλοι οἱ Γερμανοὶ νὰ θυσιασθοῦν γιὰ τὸν ἀγγελιοφόρο τοῦ μίσους καὶ τῆς θέλησης γιὰ καταστροφή; Γι᾽ αὐτὸν ποὺ βασάνισε τοὺς Ἑβραίους μέχρι θανάτου, ἐξολόθρευσε τοὺς μισοὺς Πολωνούς, θέλησε νὰ καταστρέψει τὴ Ρωσία, γι᾽ αὐτὸν ποὺ σᾶς ἀφαίρεσε τὴν ἐλευθερία, τὴν εἰρήνη, τὴν οἰκογενειακὴ εὐτυχία, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν εὐτυχία; Αὐτὸ δὲν πρέπει, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συμβεῖ! Ὁ Χίτλερ καὶ τὸ καθεστώς του πρέπει νὰ πέσουν, γιὰ νὰ συνεχίσει ἡ Γερμανία νὰ ζεῖ»[27].

das Leben fängt ja nicht mit der Geburt an und endigt im Tod. So ist ja auch das Leben, als die große Aufgabe der Menschwerdung, eine Vorbereitung für ein Dasein in anderer, neuer Form. Und dieser Aufgabe dienen letzthin alle größeren und kleineren Aufgaben und Ereignisse des Lebens. Wir erkennen zwar ihren inneren Zusammenhang noch nicht, wissen aber, daß sie sinnvoll sein müssen. Später einmal wird erst ein Licht auf alle Dinge unseres Lebens fallen, das sie uns klarer erkennen läßt« (»Die letzten Gebete der "Weißen Rose"« ἐν https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/).

26 *»Versuche, auch das Leid lebendig zu tragen, nimm es ohne Angst gelassen hin, sage Dir immer wieder, daß es nicht umsonst gelitten wird, daß es genauso von Gott gesandt ist wie die Freude, daß es Dich nicht nur auf das spätere Leben vorbereitet, sondern auch auf den Tod«* (»Die letzten Gebete der "Weißen Rose"« ἐν https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/).

27 Michael Probst, »Probst, Christoph«, ἐν *Neue*

Λίγο πρὶν βαπτισθεῖ, ὅταν ἐνημερώθηκε γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐκτέλεσή του μία μόλις ὥρα πρὶν ἀπὸ αὐτήν, ὁ Christoph Probst ἔγραψε ἕνα ἀποχαιρετιστήριο γράμμα στὴ μητέρα του, τὸ ὁποῖο, πέρα ἀπὸ βαθιὰ συγκινητικό, εἶναι γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἐξόχως ἐνδεικτικὸ τῶν γερῶν πνευματικῶν θεμελίων του: Σ' εὐχαριστῶ, ποὺ μοῦ ἔδωσες τὴ ζωή. Ἂν τὸ βλέπω σωστά, ἦταν ἕνας μοναδικὸς δρόμος πρὸς τὸν Θεό. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ πάω μακριά, παραλείπω τὸ τελευταῖο μέρος. Ἡ μόνη μου λύπη εἶναι ὅτι πρέπει νὰ σοῦ προκαλέσω πόνο. Μὴ στενοχωριέσαι τόσο πολὺ γιὰ μένα, αὐτὸ θὰ μοῦ προκαλοῦσε πόνο γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Ἀλλὰ τώρα εἶμαι βέβαια στὸν Οὐρανό, καὶ μπορῶ νὰ σᾶς καλωσορίσω ἐκεῖ θερμά. Μόλις πρὸ ὀλίγου ἔμαθα ὅτι ἔχω ἀκόμα μία ὥρα. Τώρα θὰ λάβω τὸ Ἅγιο Βάπτισμα καὶ τὴ Θεία Κοινωνία. Ὅταν δὲν θὰ μπορῶ πιὰ νὰ γράψω γράμμα, στεῖλε τοὺς χαιρετισμούς μου σὲ ὅλους τοὺς ἀγαπημένους μου. [...] Πές τους ὅτι ὁ θάνατός μου ἦταν εὔκολος καὶ χαρούμενος. Σκέπτομαι τὰ ὑπέροχα παιδικά μου χρόνια, τὰ ὑπέροχα χρόνια τοῦ γάμου μου. Μέσα σὲ ὅλα λάμπει τὸ ἀγαπημένο σου πρόσωπο. Πόσο μὲ φρόντιζες καὶ μὲ ἀγαποῦσες! Μὴν ἀφήσεις νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Μὴν ἀρρωστήσεις. Συνέχισε τὸν δρόμο σου πρὸς τὸν Θεό!»

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ σημείωμα σφράγισε τὴ μοῖρα τοῦ Christoph Probst. Κατὰ τὴ δίκη στὸ Λαϊκὸ Δικαστήριο (Volksgericht), ὁ Christoph Probst ζήτησε ἔλεος γιὰ χάρη τῶν τριῶν παιδιῶν του, ἡλικίας τριῶν ἐτῶν, δύο ἐτῶν καὶ ἑνὸς μηνός, καὶ τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία νοσηλευόταν, καθὼς ἔπασχε ἀπὸ ἐπιλόχειο πυρετό. Εἰς μάτην. Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐπιβολὴ θανατικῆς ποινῆς ἦταν προειλημμένη. Μάλιστα, ἡ σύζυγός του δὲν εἶχε κἂν ἐνημερωθεῖ γιὰ τὴ σύλληψή του, καθὼς τὸ ἰατρικὸ προσωπικὸ τῆς κλινικῆς ὅπου νοσηλευόταν ἔκρινε ἐπισφαλὲς νὰ μάθει ἕνα τέτοιο νέο, δεδομένης τῆς κατάστασης τῆς ὑγείας της. Ἔτσι, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Hans καὶ τὴ Sophie Scholl, ὁ Christoph Probst δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δεῖ κανένα δικό του πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του, τὸ ἀπόγευμα τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1943.

Ὅταν, μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς καταδικαστικῆς ἀπόφασης, ὁ Christoph Probst καὶ τὰ ἀδέλφια Scholl ἐνημερώθηκαν ὅτι θὰ ἐκτελοῦνταν σὲ λίγη μόλις ὥρα, τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, ὁ Christoph Probst ἐξέφρασε μία καὶ μόνο ἐπιθυμία: νὰ βαπτισθεῖ. Διότι θυμίζουμε ὅτι οἱ γονεῖς του εἶχαν κρίνει καλὸ νὰ μὴν τὸν βαπτίσουν ὡς νήπιο, ὥστε νὰ κάνει ὁ ἴδιος ἀργότερα τὴν ἐπιλογή του συνειδητά. Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὴ δεδομένη στιγμὴ ἡ ἐπιλογὴ νὰ βαπτισθεῖ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι περισσότερο συνειδητή. Πράγματι, ὁ Christoph Probst βαπτίσθηκε καθολικὸς λίγο

Deutsche Biographie 20 (2001), σελ. 733-734.

πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του, ἀπὸ τὸν καθολικὸ ἱερέα π. Heinrich Sperr.

Λίγο πρὶν βαπτισθεῖ, ὅταν ἐνημερώθηκε γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐκτέλεσή του μία μόλις ὥρα πρὶν ἀπὸ αὐτήν, ὁ Christoph Probst ἔγραψε ἕνα ἀποχαιρετιστήριο γράμμα στὴ μητέρα του, τὸ ὁποῖο, πέρα ἀπὸ βαθιὰ συγκινητικό, εἶναι γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἐξόχως ἐνδεικτικὸ τῶν γερῶν πνευματικῶν θεμελίων του:

«Ἀγαπημένη μου μητερούλα,
Σ' εὐχαριστῶ, ποὺ μοῦ ἔδωσες τὴ ζωή. Ἂν τὸ βλέπω σωστά, ἦταν ἕνας μοναδικὸς δρόμος πρὸς τὸν Θεό. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ πάω μακριά, παραλείπω τὸ τελευταῖο μέρος. Ἡ μόνη μου λύπη εἶναι ὅτι πρέπει νὰ σοῦ προκαλέσω πόνο. Μὴ στενοχωριέσαι τόσο πολὺ γιὰ μένα, αὐτὸ θὰ μοῦ προκαλοῦσε πόνο γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Ἀλλὰ τώρα εἶμαι βέβαια στὸν Οὐρανό, καὶ μπορῶ νὰ σᾶς καλωσορίσω ἐκεῖ θερμά. Μόλις πρὸ ὀλίγου ἔμαθα ὅτι ἔχω ἀκόμα μία ὥρα. Τώρα θὰ λάβω τὸ Ἅγιο Βάπτισμα καὶ τὴ Θεία Κοινωνία. Ὅταν δὲν θὰ μπορῶ πιὰ νὰ γράψω γράμμα, στεῖλε τοὺς χαιρετισμούς μου σὲ ὅλους τοὺς ἀγαπημένους μου. [...] *Πές τους ὅτι ὁ θάνατός μου ἦταν εὔκολος καὶ χαρούμενος. Σκέπτομαι τὰ ὑπέροχα παιδικά μου χρόνια, τὰ ὑπέροχα χρόνια τοῦ γάμου μου. Μέσα σὲ ὅλα λάμπει τὸ ἀγαπημένο σου πρόσωπο. Πόσο μὲ φρόντιζες καὶ μὲ ἀγαποῦσες! Μὴν ἀφήσεις νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Μὴν ἀρρωστήσεις. Συνέχισε τὸν δρόμο σου πρὸς τὸν Θεό!»*[28].

Οἱ δεσμοφύλακες, ποὺ εἶχαν καὶ οἱ ἴδιοι συγκλονισθεῖ ἀπὸ τὴν τραγῳδία ποὺ ἔβλεπαν νὰ ἐκτυλίσσεται μπροστὰ στὰ μάτια τους, ἐπέτρεψαν –ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι προβλεπόταν ἀπὸ τὸν κανονισμό– στὰ τρία νέα παιδιά, τοὺς μελλοθάνατους Christoph Probst, Hans Scholl καὶ Sophie Scholl, νὰ βρεθοῦν μαζὶ καὶ νὰ μοιρασθοῦν ἕνα τσιγάρο, πρὶν ὁδηγηθοῦν στὴ λαιμητόμο. Ὅπως εἶπαν οἱ δεσμοφύλακες ποὺ τοὺς συνόδευαν, ὁ Christoph Probst φέρεται νὰ εἶπε:

«Δὲν ἤξερα ὅτι ὁ θάνατος θὰ ἦταν τόσο εὔκολος».

Καὶ ἀποχαιρέτησε τὰ ἀδέλφια Scholl μὲ τὰ λόγια:

«Σὲ λίγα λεπτὰ θὰ ξαναδοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὴν αἰωνιότητα»[29].

Ἦταν μόλις 23 χρονῶν. Πενῆντα ἔξι χρόνια ἀργότερα, στὶς 3 Νοεμβρίου 1999 ὁ Christoph Probst συμπεριελήφθη ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία ὡς μάρτυρας στὸ «Γερμανικὸ Μαρτυρολόγιο τοῦ 20οῦ αἰῶνα».

28 *»Liebstes Mütterchen – ich danke Dir, daß Du mir das Leben gegeben hast; wenn ich es recht überblicke, so war es ein einziger Weg zu Gott. Da ich ihn aber nicht weit gehen konnte, springe ich über das letzte Stück hinweg. Mein einziger Kummer ist, daß ich Euch Schmerz bereiten muß. Trauert nicht so sehr um mich, das würde mir in der Ewigkeit Schmerz bereiten. Aber jetzt bin ich ja im Himmel und kann Euch dort einen herzlichen Empfang bereiten. Eben erfahre ich, daß ich noch eine Stunde Zeit habe. Ich werde jetzt die heilige Taufe und die heilige Kommunion empfangen. Wenn ich keinen Brief mehr schreiben kann, grüße alle Lieben von mir. [...] Sag ihnen, daß mein Sterben leicht und freudig war. Ich denke an meine herrlichen Kinderjahre, meine herrlichen Ehejahre. Durch alles schimmert Dein liebes Angesicht. Wie sorgsam und liebreich warst Du. Laß Dir Deine Lebensfreude nicht nehmen. Werde nicht krank. Wandere Deinen Weg zu Gott weiter«* (»Die letzten Gebete der "Weißen Rose"« ἐν https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/).

29 *»In wenigen Minuten sehen wir uns in der Ewigkeit wieder«* (Karoline Kuhla, »Geschwister Scholl. Erzogen zum Widerstand« ἐν https://www.spiegel.de/geschichte/hinrichtung-von-hans-und-sophie-scholl-erzogen-zum-widerstand-a-951049.html).

Willi Graf

Ὁ Willi (Wilhelm) Graf (1918-1943), γόνος εὐσεβῶν χριστιανῶν ἀγροτῶν γονέων, τῆς Anna Graf καὶ τοῦ Gerhard Graf, πολὺ πρὶν στρατευθεῖ στὴν ἀντίσταση κατὰ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ὑπῆρξε ἀπόλυτα συνειδητοποιημένος χριστιανός, ἐνεργὸ μέλος τοῦ Καθολικοῦ Κινήματος Νεολαίας.

Ἡ μύησή του στὶς ἀλήθειες τῆς πίστης ἄρχισε ἀπὸ νωρὶς στὴ ζωή του. Μικρὸς ἦταν παπαδοπαίδι. Στὸ βιογραφικὸ σημείωμα ποὺ ἔγραψε ὁ ἴδιος στὴ φυλακὴ γιὰ τὴ Γκεστάπο τὸ 1943, ὁ Willi Graf γράφει μεταξὺ ἄλλων, ἀναφερόμενος στὰ παιδικά του χρόνια:

«Ἀπὸ νεαρὴ ἡλικία ἐξοικειώθηκα μὲ τὰ ἤθη καὶ τὴ ζωὴ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἐπιμέρους ἐποχὲς ἦταν γεμᾶτες μὲ τὸ πνεῦμα θρησκευτικῶν παραστάσεων, ἐνῷ καὶ ἡ καθημερινὴ ζωὴ βασιζόταν ἐπίσης στὰ ἤθη τῆς Ἐκκλησίας: προσευχή, ἐκκλησιασμὸς κτλ.»[30].

Ἡ στράτευση τοῦ Willi Graf στὶς τάξεις τοῦ Καθολικοῦ Κινήματος Νεολαίας ἄρχισε νωρὶς στὴ ζωή του. Ἐντάχθηκε στὸν Καθολικὸ Σύλλογο γιὰ Νέους τῆς Ἀνώτερης Ἐκπαίδευσης, τὸν Bund Neudeutschland (ND), ὁ ὁποῖος ὅμως ἀπαγορεύθηκε μὲ τὴν ἄνοδο τῶν Ἐθνικοσοσιαλιστῶν στὴν ἐξουσία.

Τὸ 1934 ἐντάχθηκε στὸν σύνδεσμο Grauer Orden, μιὰ καθολικὴ ὀργάνωση νεολαίας ποὺ ἱδρύθηκε κρυφὰ μετὰ τὴν ἀπαγόρευση τῶν ὑπόλοιπων ὀργανώσεων πέραν τῆς Χιτλερικῆς Νεολαίας (Hitlerjugend) καὶ ἀντιτασσόταν στὴ δικτατορία τοῦ Χίτλερ. Ὁ ἴδιος ἦταν ἀπόλυτα συνειδητοποιημένος. Ἀρνήθηκε πεισματικὰ νὰ ἐνταχθεῖ στὴ Χιτλερικὴ Νεολαία, παρὰ τὶς ἀπειλὲς ὅτι αὐτὸ θὰ τοῦ στεροῦσε τὸ Abitur, δηλαδὴ τὸ ἀπολυτήριο τῆς μέσης ἐκπαίδευσης, καὶ ἄρα καὶ τὴ δυνατότητα φοίτησης στὸ Πανεπιστήμιο, ἢ τὴ διαβεβαίωση ὅτι θὰ ἀρκοῦσε νὰ συμμετάσχει «γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου». Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ ἀναφέρεται ὅτι διέγραψε κιόλας στὸν τηλεφωνικό του κατάλογο τὰ ὀνόματα τῶν γνωστῶν του ποὺ ἐντάχθηκαν στὴ Χιτλερικὴ Νεολαία, ἀρνούμενος ἐφεξῆς κάθε σχέση μαζί τους.

Ἂν καὶ ἡ οἰκογένειά του δὲν εἶχε ἀνώτερη μόρφωση, ὁ ἴδιος ὁ Willi Graf ἦταν αὐτὸ ποὺ λέμε «βιβλιοφάγος». Μάλιστα, ἀπολάμβανε ἰδιαίτερα νὰ διαβάζει θρησκευτικὰ βιβλία, καὶ εἶχε ἐντρυφήσει ἰδιαίτερα στὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου Romano Guardini.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Μέση Ἐκπαίδευση, ἄρχισε νὰ σπουδάζει, ἀρχικὰ στὴ Βόννη, Ἰατρική, τὴν ὁποία ἐπέλεξε, ἐπειδὴ ἔκρινε ὅτι *«αὐτὴ θὰ ἦταν λιγώτερο φορτωμένη μὲ ναζιστικὲς ἰδέες ἀπὸ τὶς σπουδὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ποὺ στὴν πραγματικότητα τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο»*[31].

Τὸ 1938 συνελήφθη μαζὶ μὲ ἄλλα μέλη τῆς ἀπαγορευμένης καθολικῆς χριστια-

30 *Willi Graf. Briefe und Aufzeichnungen*, ἐκδ. Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens μὲ πρόλογο τοῦ Walter Jens, Frankfurt am Main 1988, σελ. 280: *»Früh wurde ich mit den Gebräuchen und dem Leben der katholischen Kirche vertraut gemacht und die einzelnen Jahreszeiten waren erfüllt vom Geiste religiöser Vorstellungen, und auch das tägliche Leben richtete sich nach den Gebräuchen der Kirche: Gebet, Kirchgang usw.«*.

31 Ebba Hagenberg-Miliu, »Bonner Student wurde für Widerstand gegen das NS-Regime enthauptet«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: https://ga.de/bonn/stadt-bonn/willi-grad-weisse-rose-mitglied-stammte-aus-bonn_aid-90480379.

νικῆς ὀργάνωσης Grauer Orden, δικάσθηκε ἀπὸ εἰδικὸ δικαστήριο στὸ Mannheim γιὰ φατριαστικὴ δράση (»bündische Umtriebe«) καὶ καταδικάσθηκε σὲ φυλάκιση, γιὰ νὰ ἀπελευθερωθεῖ τελικὰ μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἑβδομάδες στὸ πλαίσιο μιᾶς γενικῆς ἀμνηστίας γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς προσάρτησης (Anschluß) τῆς Αὐστρίας – εἴχαμε καὶ σὲ ἄλλη μελέτη μας τὴν εὐκαιρία νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ ἕναν ἐντελῶς πραγματικὸ διωγμὸ στὴ ναζιστικὴ Γερμανία[32].

Ὁ Willi Graf ἔχει ἀφήσει μιὰ πλούσια ἐπιστολογραφία, συνολικὰ 215 ἐπιστολές (57 πρὸς τὴν ἀδελφή του Anneliese, 141 πρὸς διάφορους φίλους καὶ 17 ἀπὸ τὴ φυλακὴ πρὸς τὴν οἰκογένειά του), ἡ ὁποία συγκεντρώθηκε καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν ἀδελφή του Anneliese Knoop-Graf καὶ τὴν Inge Jens σὲ ἕνα τόμο μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ Walter Jens[33], εἶναι δὲ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα, διότι ἀποκαλύπτει τὶς ἐσωτερικὲς διεργασίες ποὺ τὸν ὁδήγησαν στὴν ὀδυνηρὴ συνειδητοποίηση τῆς ὠμότητας τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος καὶ τῆς φρίκης τοῦ πολέμου, κάνοντάς τον νὰ λάβει τὴν ἀπόφαση νὰ ἀναλάβει ἐνεργὸ ἀντιστασιακὴ δράση.

Ἀπὸ τὸ 1940 ἕως τὸ 1942 ὁ Willi Graf ἐκλήθη κατὰ διαστήματα νὰ συμμετάσχει ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός (Sanitätssoldat), ἐν εἴδει πρακτικῆς ἀσκήσεως στὸ πλαίσιο τῶν σπουδῶν του, σὲ διάφορες ἀποστολὲς τῆς Wehrmacht, στὴ Γαλλία, τὸ Βέλγιο, τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, καὶ μάλιστα παρασημοφορήθηκε γιὰ τὴν ἀνδρεία ποὺ ἐπέδειξε κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων του. Παράλληλα, ὅμως, τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ δεῖ ἰδίοις ὄμμασιν τὶς θηριωδίες τῶν ναζιστικῶν στρατευμάτων καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ. Μιὰ πολὺ σημαντικὴ ἐπιστολή, προάγγελος τῆς μεγάλης ἀπόφασης γιὰ τὴν ἀνάληψη ἀντιστασιακῆς δράσης, εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔγραψε τὴν 1η Φεβρουαρίου 1942 στὴν ἀδελφή του Anneliese:

«Θὰ εὐχόμουν νὰ μὴν εἶχα ὑπάρξει ὑποχρεωμένος νὰ δῶ αὐτὰ ποὺ συνέβαιναν γύρω μου καὶ μὲ ἐπηρέασαν βαθιά. Μοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ σοῦ τὰ περιγράψω μὲ λεπτομέρειες. Ὁ πόλεμος, εἰδικὰ ἐδῶ, στὴν Ἀνατολή, μὲ ὁδηγεῖ σὲ πράγματα ποὺ εἶναι καινοφανῆ καὶ περίεργα, ὅσο τίποτα ποὺ γνώριζα μέχρι τώρα. Καὶ ὅλα αὐτὰ πρέπει κανεὶς νὰ τὰ ἐπεξεργασθεῖ, παρότι δὲν ὑπάρχει ἐδῶ σχεδὸν κανένας μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ μιλήσει. Θὰ τὰ ποῦμε ἀργότερα. Ἴσως ἔχεις ἤδη ἀκούσει στὸ σπίτι μεμονωμένες ἀναφορές, γιὰ τὶς ὁποῖες κούνησες τὸ κεφάλι σου μὲ δυσπιστία. Πολλὰ πράγματα θὰ σοῦ φανοῦν ἀδύνατα»[34].

Ἡ ἀδελφή του Anneliese εἶδε σὲ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἐμπειρίες τὴν ἀποφασιστικὴ καμπὴ ποὺ τὸν ὁδήγησε στὴν ἀντιστασιακὴ δράση, καθὼς ἔκτοτε ἔλεγε: *«Ὄχι: Πρέπει νὰ γίνει κάτι· ἀλλά: Ἐγὼ πρέπει νὰ κάνω κάτι»*[35].

32 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ διωγμὸν στὴ ναζιστικὴ Γερμανία», *Ἀκτῖνες* 801 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2023), σελ. 208-221.

33 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), *Willi Graf, Briefe und Aufzeichnungen*, Fischer Taschenbuch, Berlin 1988, 346 σελ.

34 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 147 κ.ἑ.: » *Ich wünschte, ich hätte das nicht sehen müssen, was sich in meiner Umgebung zugetragen hat und mich aufs tiefste trifft. Ich kann Dir das alles gar nicht im Einzelnen schildern. Der Krieg, gerade hier im Osten, führt mich an Dinge, die neuartig und fremd wie nichts bisher Bekanntes sind. Und das muß man alles verarbeiten, obwohl kaum jemand da ist, mit dem man darüber reden könnte. Später soll man davon erzählen. Vielleicht hast Du daheim schon einzelne Berichte vernommen, über die Du ungläubig den Kopf schütteln konntest. Vieles wird Dir unmöglich erscheinen*«.

35 »Willi Graf – ein Saarbrücker Widerstandskämpfer gegen das NS-Regime«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: https://web.archive.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1942 ἐκλήθη νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του στὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ βγάλει ἀπὸ τὸ μυαλό του ὅσα εἶχε ζήσει στὸ Ἀνατολικὸ Μέτωπο. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ φρίκη τοῦ πολέμου ποὺ τὸν εἶχε σημαδέψει, ἀλλὰ διακρίνουμε καὶ μιὰ γοητεία ποὺ εἶχε ἀσκήσει πάνω του ἡ Ρωσία, μὲ τὶς ἀπέραντες ἐκτάσεις καὶ τοὺς ξεχωριστοὺς ἀνθρώπους της. Στὶς 28 Μαΐου 1942 γράφει στὴ Marita Herfeldt:

«Ξανὰ καὶ ξανὰ οἱ σκέψεις μου ταξιδεύουν στὸ Ἀνατολικὸ Μέτωπο, σὲ αὐτὴ τὴ χώρα ποὺ εἶναι τόσο ἔρημη, καὶ ὅμως μπορεῖ νὰ σὲ συνεπάρει. [...] Ἀκόμα καὶ ὁ χειμώνας, παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ τὶς κακουχίες, ἦταν μερικὲς φορὲς ὡραῖος, σκέφτομαι ἀκόμα συχνὰ τὶς καλοκαιρινὲς μέρες, τὰ ἀτέλειωτα δάση, τὰ μικρά, ἁπλᾶ χωριὰ καὶ τοὺς ὑπέροχους ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς χώρας»[36].

Προσέξτε ὅτι ὁ Willi Graf μιλάει γιά *«ὑπέροχους ἀνθρώπους»*. Εἶναι φανερὸ ὅτι στὴν εὐαίσθητη, χριστιανικὴ ψυχή του δὲν βρῆκε –οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ ποτέ– χῶρο νὰ ριζώσει ἡ ναζιστικὴ προπαγάνδα, ποὺ ἔβλεπε τὴ ρωσικὴ γῆ ὡς «ζωτικὸ χῶρο» (Lebensraum) καὶ τοὺς ἀνθρώπους της ὡς «ὑπανθρώπους» (Untermenschen)...

Στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1943, ἕνα μῆνα πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του, ὁ Willi Graf ἔγραφε: «Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε σχεδὸν χαρούμενοι, ποὺ σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο μποροῦμε νὰ σηκώσουμε ἕνα σταυρό, ποὺ μερικὲς φορὲς μοιάζει νὰ ξεπερνᾷ κάθε μέτρο; Κατὰ μία ἔννοια, αὐτὸ εἶναι ἕνα "πραγματικὸ" ἐπακόλουθο τοῦ Χριστοῦ. Θέλουμε νὰ προσπαθήσουμε ὄχι ἁπλῶς νὰ ὑπομείνουμε αὐτὸν τὸν σταυρό, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀγαπήσουμε, καὶ νὰ ζοῦμε ὅλο καὶ πιὸ τέλεια, μὲ ἐμπιστοσύνη στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Τότε ἀποκτοῦν ὅλα νόημα σὲ αὐτὸ τὸ ὀδυνηρὸ βάσανο. Γιὰ μᾶς ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλὰ ἕνα πέρασμα, ἡ θύρα γιὰ τὴν ἀληθινὴ ζωή. Προσπαθῶ νὰ συνειδητοποιήσω πλήρως αὐτὲς τὶς πραγματικότητες καὶ παρακαλῶ γιὰ τὴ δύναμη καὶ εὐλογία νὰ τὸ πετύχω. Ἔτσι δὲν ἐπηρεάζουν πλέον τὸν ἄνθρωπο τόσο δυνατὰ τὰ καθημερινὰ πράγματα, ὅσο καὶ ἂν μπορεῖ νὰ φανεῖ ὅτι τὸ κάνουν. Ἡ ἐκπλήρωση τῆς ζωῆς δὲν βρίσκεται σὲ αὐτά»

org/web/20190216130357/http://www.saarbruecken.de:80/kultur/stadtgeschichte/ehrenbuerger/willi_graf_gedenkjahr_2018/biographie_willi_graf: *»Auf diese grauenhafte Wirklichkeit hatte Willi Grafs Gewissen reagiert. Nicht: Es muß etwas geschehen, sondern: Ich muß etwas tun«.*

36 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 157: *»Ab und zu wandern meine Gedanken hinaus an die Ostfront, in dieses Land, das so trostlos ist und einen trotzdem in seinen Bann nehmen kann. [...] Auch der Winter trotz aller Ungunst und Härte war manchmal schön, an Sommertage denke ich noch oft zurück, an unendliche Wälder, kleine einfache Dörfer und prachtvolle Menschen dieses Landes«.*

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ ὁ Willi Graf γνωρίζει τὸν Alexander Schmorell καὶ τὸν Hans Scholl καὶ βρίσκει σὲ αὐτοὺς τίς «ἀδελφὲς ψυχές» μὲ τὶς ὁποῖες θὰ μποροῦσε νὰ μοιραστεῖ τὶς ἀνησυχίες του. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ εἰσέρχεται στὴν ἀντιστασιακὴ ὁμάδα «Λευκὸ Ρόδο», ἀποτελώντας ἐφεξῆς μέλος τοῦ ἡγετικοῦ της πυρῆνα. Σὲ ἐπιστολὴ ποὺ ἀπηύθυνε στὶς 6 Ἰουνίου 1942 στὴν ἀδελφή του Anneliese κάνει λόγο γιὰ τὴ μεγάλη ἀπόφαση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν καθοριστικὸ ῥόλο τῆς πίστης σὲ αὐτήν:

«Ὅ,τι ἦταν αὐτονόητο γιὰ σένα ὡς παιδὶ ἦταν ἀνάγκη νὰ ἀμφισβητηθεῖ κάποια στιγμή, ἔτσι συμβαίνει στὴ ζωή, καὶ τότε πρέπει νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση γιὰ τὸ ποιὸ δρόμο καὶ ποιὰ κατεύθυνση θὰ ἀκολουθήσεις. Ἂν παρατηρήσεις τὴ ζωὴ ἄλλων ἀνθρώπων, θὰ διαπιστώσεις καὶ θὰ δεῖς ὅτι κάπου ἐμφανίζονται σημεῖα καμπῆς, καὶ γιὰ πολλοὺς εἶναι τὰ θρησκευτικὰ προβλήματα αὐτὰ ποὺ εἶναι καθοριστικὰ γιὰ τὸ πῶς θὰ ζήσουν τὸ μέλλον. Αὐτὲς οἱ ἀμφιβολίες δὲν μποροῦν νὰ ξεκαθαρισθοῦν μέσα σὲ λίγες μέρες μὲ μικρὲς κινήσεις τοῦ χεριοῦ· περνοῦν χρόνια, μέχρι νὰ δημιουργηθεῖ κάποια καθαρότητα, καὶ πρέπει νὰ πῶ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι καλύπτουν αὐτὴ τὴν καθαρότητα γιὰ κάποιο διάστημα μὲ ἄλλα, ἀνώδυνα μικροπράγματα, ἐπειδὴ ἡ ἀπόφαση εἶναι γι' αὐτοὺς πολὺ ἐπώδυνη. Ζοῦν μέχρι τώρα μέσα στὴν ὁμίχλη, καὶ ἔτσι διευκολύνονται μὲ ἕναν τρόπο. Ἄλλοι ὅμως δὲν εἶναι καθόλου ἕτοιμοι νὰ λάβουν τὴν ἀπόφαση καὶ καταρρέουν. Εἶναι δύσκολο ὅτι τέτοια προβλήματα τὰ ἀντιμετωπίζει κανεὶς πάντα μόνος του, κανένας ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ πάρει τὸ βάρος ἀπὸ τοὺς ὤμους σου. Κάθε ἄνθρωπος χωριστὰ φέρει ἀκέραια τὴν εὐθύνη. Ἀλλὰ γιὰ μᾶς εἶναι καθῆκον νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὴν ἀμφιβολία καὶ κάποια στιγμὴ νὰ κινηθοῦμε πρὸς μιὰ σαφῆ κατεύθυνση»[37].

Ἡ δράση τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» διεκόπη, ὅταν τὰ μέλη τῆς ἡγετικῆς του ὁμάδας ἐκλήθησαν ἐκ νέου στὸ Ἀνατολικὸ Μέτωπο. Καὶ ἐνῷ ἤδη ἀπὸ τὴν προηγούμενη θητεία του στὴ Ρωσία μποροῦσε νὰ μιλάει γιὰ τούς *«ὑπέροχους ἀνθρώπους»* αὐτῆς τῆς ἀχανοῦς χώρας, τώρα ἡ συνυπηρέτησή του μὲ τὸν Alexander Schmorell τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἔρχεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μαζί τους. Σὲ σημείωμά του στὸ ἡμερολόγιό του μὲ ἡμερομηνία 22 Αὐγούστου 1942 γράφει:

«Τὸ βράδυ ἀκοῦμε ῥώσικα τραγούδια ἀπὸ μιὰ γυναῖκα ποὺ ἐργάζεται στὸ στρατόπεδο. Καθόμαστε ἔξω, τὸ φεγγάρι ἀνατέλλει πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα, οἱ ἀκτῖνες πέφτουν στὰ κενὰ ἀνάμεσα στὶς σειρὲς

37 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 161: *»Alles, was Dir als Kind selbstverständlich war, mußte einmal fraglich werden, das ist in jedem Leben so, dann ist eine Entscheidung zu treffen, welche Wege und Richtungen eingeschlagen werden. Wenn Du das Leben anderer Menschen betrachtest, wirst Du feststellen und sehen, daß irgendwo Wendepunkte auftauchen, und bei vielen sind das die Probleme des Religiösen, die entscheidend sind, wie die Zukunft gelebt wird. Diese Zweifel sind nicht in wenigen Tagen mit kleinen Handbewegungen zu klären, es vergehen schon Jahre darüber, ehe überhaupt Klarheit geschaffen wird, und ich muß sagen, daß viele Leute diese Klarheit mit anderen, harmlosen Kleinigkeiten verdecken auf manche Zeit hinaus, weil ihnen die Entscheidung zu anstrengend ist. Sie leben bisher im Nebel und machen es sich so gewissermaßen leichter. Andere aber werden mit der Entscheidung überhaupt nicht fertig, sie zerbrechen daran. Schwer ist es, daß man solchen Problemen immer allein gegenübersteht, kein anderer Mensch kann einem die Last von den Schultern nehmen. Jeder Einzelne trägt die ganze Verantwortung. Für uns aber ist die Pflicht, dem Zweifel zu begegnen und irgendwann eine eindeutige Richtung einzuschlagen«.*

τῶν δέντρων. Κάνει κρύο, τὰ κορίτσια συνοδεύουν μὲ τὸ τραγούδι τους τὴν κιθάρα, προσπαθοῦμε νὰ ψιθυρίσουμε τὰ μπάσα. Εἶναι ὡραῖα ἔτσι, μπορεῖς νὰ νιώσεις τὴν καρδιὰ τῆς Ρωσίας, τὴν ὁποία ἀγαπᾶμε»[38].

Βλέπει ἰδίοις ὄμμασι τὴν ὀργὴ ποὺ ἔτρεφαν οἱ Ρῶσοι ἀπέναντι στοὺς Γερμανούς, ἀλλὰ παράλληλα βεβαιώνει, ὅπως γράφει σὲ ἐπιστολή του τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου 1942, ὅτι, ἂν προσπαθήσει κανείς, εἶναι εὔκολο νὰ βρεῖ τὸν τρόπο νὰ τοὺς πλησιάσει· τελικά, γράφει: *«Νιώθω ἄνετα ἀνάμεσά τους»*[39].

καὶ τὴν ἀδελφή του Mathilde, ἡ ὁποία εἶχε παντρευθεῖ καὶ ἔφερνε στὸ φῶς τὸ πρῶτό της παιδί:

«Ὅ,τι θὰ φέρουν οἱ ἑπόμενες μέρες βρίσκεται στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἔχω καμμία ἐλπίδα καὶ ἔχω τελειώσει μὲ ὅλα. Ζητῶ μόνο τὴ δύναμη νὰ μπορέσω νὰ ὑπομείνω αὐτὸ ποὺ θὰ ἀκολουθήσει»[40].

Στὶς 19 Ἀπριλίου 1943 ὁ Willi Graf καταδικάσθηκε σὲ θάνατο γιὰ ἐσχάτη προδοσία, ὑπονόμευση τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος (Wehrkraftzersetzung) καὶ ὑποβοήθηση τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸ Λαϊκὸ Δικαστήριο (Volksgerichtshof) ὑπὸ τὸν

Διαβάζοντας γιὰ τὰ ὅσα κήρυξαν μὲ τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα τους τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ποῦμε ὅτι νιώθουμε πὼς μελετᾶμε Συναξάρι Ἁγίων. Διότι, ἀλήθεια, τί ἦταν τελικὰ τὰ νέα αὐτὰ παιδιὰ ποὺ τόλμησαν νὰ ὑψώσουν τὸ ἀνάστημά τους ἐνάντια στὸ παντοδύναμο ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστώς; Ἦταν πέντε νέοι ἄνθρωποι ποὺ ἡ καρδιά τους παλλόταν ἀπὸ τὴν πιὸ γνήσια, τὴν πιὸ ζωντανὴ πίστη στὸν Χριστό. Ἦταν πέντε... «Χριστιανόπουλα», ποὺ κίνησαν ν' ἀλλάξουν τὸν κόσμο.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν μελῶν τῆς ἡγετικῆς ὁμάδας στὸ Μόναχο τὸν Νοέμβριο τοῦ 1942, τό «Λευκό Ρόδο» δὲν ἐπανέλαβε ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνέτεινε καὶ διεύρυνε τὴ δράση του.

Ὁ Willi Graf συνελήφθη λίγες ὧρες μετὰ τοὺς Hans καὶ Sophie Scholl, στὶς 18 Φεβρουαρίου 1943. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ πέρα, ὅλες οἱ σωζόμενες ἐπιστολές του ἀπευθύνονται ἀποκλειστικὰ στὴν οἰκογένειά του. Ὁ ἴδιος δὲν εἶχε καμμία ἀμφιβολία γιὰ τὸ τέλος ποὺ τὸν περίμενε. Στὶς 8 Μαρτίου ἔγραψε στοὺς γονεῖς του

περιώνυμο Roland Freisler. Σχεδὸν ἕξι μῆνες ἔμεινε στὴν ἀπομόνωση, ἀναμένοντας τὴν ἐκτέλεση τῆς ποινῆς του, καὶ κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ἕξι μηνῶν ἡ Γκεστάπο μετῆλθε σχεδὸν κάθε μέσο, προκειμένου νὰ ἀποσπάσει ἀπὸ αὐτὸν πληροφορίες γιὰ ἄλλα μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ἢ καὶ γιὰ ἄλλες ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις, χωρὶς ὅμως κανένα ἀποτέλεσμα.

Οἱ ἕξι αὐτοὶ μῆνες ὄχι μόνο δὲν κλόνισαν τὸν Willi Graf, ἀλλὰ καὶ ἔκαναν τὴν

38 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 50-51.

39 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 161: *»Ich fühle mich wohl unter ihnen«.*

40 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 185: *»Was die kommenden Tage bringen, liegt in Gottes Hand. Ich habe keine Hoffnung und schließe mit allem ab. Nur um die Kraft bitte ich, das was noch kommt, ertragen zu können«.*

πίστη του ἀκόμα πιὸ στέρεα καὶ βαθιά. Στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1943, ἕνα μῆνα πρὶν τὴν ἐκτέλεσή του, ὁ Willi Graf ἔγραφε:

«Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε σχεδὸν χαρούμενοι, ποὺ σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο μποροῦμε νὰ σηκώσουμε ἕνα σταυρό, ποὺ μερικὲς φορὲς μοιάζει νὰ ξεπερνᾷ κάθε μέτρο; Κατὰ μία ἔννοια, αὐτὸ εἶναι ἕνα "πραγματικό" ἐπακόλουθο τοῦ Χριστοῦ. Θέλουμε νὰ προσπαθήσουμε ὄχι ἁπλῶς νὰ ὑπομείνουμε αὐτὸν τὸν σταυρό, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀγαπήσουμε, καὶ νὰ ζοῦμε ὅλο καὶ πιὸ τέλεια, μὲ ἐμπιστοσύνη στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Τότε ἀποκτοῦν ὅλα νόημα σὲ αὐτὸ τὸ ὀδυνηρὸ βάσανο. Γιὰ μᾶς ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλὰ ἕνα πέρασμα, ἡ θύρα γιὰ τὴν ἀληθινὴ ζωή. Προσπαθῶ νὰ συνειδητοποιήσω πλήρως αὐτὲς τὶς πραγματικότητες καὶ παρακαλῶ γιὰ τὴ δύναμη καὶ εὐλογία νὰ τὸ πετύχω. Ἔτσι δὲν ἐπηρεάζουν πλέον τὸν ἄνθρωπο τόσο δυνατὰ τὰ καθημερινὰ πράγματα, ὅσο καὶ ἂν μπορεῖ νὰ φανεῖ ὅτι τὸ κάνουν. Ἡ ἐκπλήρωση τῆς ζωῆς δὲν βρίσκεται σὲ αὐτά»[41].

Στὶς 12 Ὀκτωβρίου 1943 ὁ Willi Graf ὁδηγήθηκε στὴ λαιμητόμο τῆς φυλακῆς Stadelheim τοῦ Μονάχου. Τὰ τελευταῖά του λόγια τὰ ὑπαγόρευσε στὸν καθολικὸ ἱερέα π. Heinrich Sperr, ποὺ ἦλθε νὰ τὸν μεταλάβει, σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὴν ἀδελφή του Anneliese:

«Ξέρεις ὅτι δὲν ἐνήργησα ἀπερίσκεπτα, ἀλλὰ ἀπὸ βαθιὰ ἀνησυχία καὶ μὲ συνείδηση τῆς σοβαρότητας τῆς κατάστασης. Εἴθε νὰ φροντίσεις αὐτὴ ἡ ἀνάμνηση νὰ παραμείνει ζωντανὴ καὶ συνειδητὴ στὴν οἰκογένεια, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους. Γιὰ μᾶς ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, καὶ πεθαίνω μὲ ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχουν πολλὰ ἀκόμα ποὺ θὰ ἤθελα νὰ σοῦ πῶ, ἀλλὰ εἶναι τόσο δύσκολο νὰ μιλήσουμε γι' αὐτὰ αὐτὴ τὴν τελευταία στιγμή»[42].

Στὴν ἀδελφή του ὑπενθυμίζει τὴν ἄρια ἀπὸ τόν «Μεσσία» τοῦ Haendel ποὺ εἶχαν ἀκούσει μαζὶ τὸν περασμένο Δεκέμβριο, μὲ τίτλο: "I know that my Redeemer liveh" («Ξέρω ὅτι ὁ Σωτήρας μου ζεῖ»). Καὶ σχολιάζει: *«Αὐτὴ ἡ πίστη μοῦ δίνει δύναμη καὶ μὲ κρατάει ὄρθιο. Μὴ μὲ ξεχάσεις καὶ προσευχήσου ὁ Θεὸς νὰ μὲ κρίνει μὲ ἐπιείκεια»* Καὶ μετὰ ἀπὸ λόγια ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς γονεῖς του, καταλήγει: *«Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι μαζί μας. Ἐν Αὐτῷ ζῶμεν καὶ ἐσμέν»*[43].

---

41 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 194: *»Dürfen wir nicht fast froh sein, daß wir in dieser Welt ein Kreuz auf uns nehmen können, das manchmal über jedes Maß hinauszugehen scheint? In gewissem Sinn ist es eine "wirkliche" Nachfolge Christi. Wir wollen versuchen, dieses Kreuz nicht nur einfach zu ertragen, sondern zu lieben und immer vollkommener zu leben im Vertrauen auf Gottes Ratschluß. Dann erfüllt sich der ganze Sinn in diesem schmerzvollen Leiden. Für uns ist der Tod nicht das Ende, sondern ein Durchgang, das Tor zum wahren Leben. Ich versuche, mir diese Wirklichkeiten ganz bewußt werden zu lassen und bitte um Kraft und Segen dafür. So berühren einen die alltäglichen Dinge nicht mehr so stark, wie sie auch ausschauen mögen. Die Erfüllung des Lebens liegt nicht in ihnen«* (βλ. Καὶ »Die letzten Gebete der "Weißen Rose"« https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/).

42 Anneliese Knoop-Graf καὶ Inge Jens (ed.), ὅ.π., σελ. 199 κ.ἑ.: *»Du weißt, daß ich nicht leichtsinnig gehandelt, sondern aus tiefster Sorge und in dem Bewußtsein der ernsten Lage gehandelt habe. Du mögest dafür sorgen, daß dieses Andenken in der Familie, den Verwandten und bei den Freunden lebendig und bewußt bleibt. Für uns ist der Tod nicht das Ende, sondern der Anfang wahren Lebens, und ich sterbe im Vertrauen auf Gottes Willen und Fürsorge. Vieles möchte ich Dir noch sagen, aber es ist ja so schwer, in letzter Minute davon zu sprechen«.*

43 ὅ.π. Βλ. καὶ Alexandra Lloyd, "Defying Hitler: The faith of the White Rose circle", στὴν ἱστοσελίδα: https://catholicherald.co.uk/defying-hitler-the-faith-of-the-white-rose-circle/.

Σήμερα τὸ ὄνομα τοῦ Willi Graf φέρουν ὀκτὼ σχολεῖα στὴ Γερμανία, καθὼς ἐπίσης καὶ φοιτητικὴ ἑστία στὸ Μόναχο, γηροκομεῖο, κέντρο ἀναψυχῆς νέων, κέντρο οἰκογενειακῆς ἐκπαίδευσης, μιὰ πλατεῖα καὶ διάφοροι δρόμοι. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2018 μιὰ καμπάνα στὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Ἐλισάβετ (St. Elisabethkirche) στὸ Saarbrücken ἀφιερώθηκε στὸν Willi Graf, καὶ ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Πάντων τοῦ 2018 κτυπάει ἐπὶ τρία λεπτὰ κάθε μέρα στὶς 5 τὸ ἀπόγευμα, τὴν ὥρα τοῦ θανάτου τοῦ Willi Graf.

Τὸ 1999 ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία συμπεριέλαβε τὸν Willi Graf ὡς μάρτυρα στὸ «Γερμανικὸ Μαρτυρολόγιο τοῦ 20οῦ αἰῶνα». Στὶς 27 Δεκεμβρίου 2017 ἀνακοινώθηκε ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Μονάχου καὶ Freising ἐκκίνησε τὴ διαδικασία ἁγιοποίησης τοῦ Willi Graf μὲ μιὰ προκαταρκτικὴ διαδικασία, κατὰ τὴν ὁποία θεολόγοι καὶ ἱστορικοὶ μελετοῦν τὴ ζωὴ καὶ τὰ κείμενα τοῦ Graf. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2020 ἡ ἴδια Ἀρχιεπισκοπὴ ἀνακοίνωσε ὅτι βρίσκεται στὸ μέσον τῆς διαδικασίας ἁγιοποίησης τοῦ Graf.

✧ ✧ ✧ ✧ ✧

Διαβάζοντας γιὰ τὰ ὅσα κήρυξαν μὲ τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα τους τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ποῦμε ὅτι νιώθουμε πὼς μελετᾶμε Συναξάρι Ἁγίων. Διότι, ἀλήθεια, τί ἦταν τελικὰ τὰ νέα αὐτὰ παιδιὰ ποὺ τόλμησαν νὰ ὑψώσουν τὸ ἀνάστημά τους ἐνάντια στὸ παντοδύναμο ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστώς; Ἦταν πέντε νέοι ἄνθρωποι ποὺ ἡ καρδιά τους παλλόταν ἀπὸ τὴν πιὸ γνήσια, τὴν πιὸ ζωντανὴ πίστη στὸν Χριστό. Ἦταν πέντε... «Χριστιανόπουλα», ποὺ κίνησαν ν' ἀλλάξουν τὸν κόσμο.

Μᾶς μένει, στὸ ἑπόμενο, τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης μας γιὰ τό «Λευκὸ Ρόδο», νὰ σταθοῦμε στὸ πρόσωπο ποὺ περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα συγκινεῖ καὶ συγκλονίζει, τὸ πρόσωπο τῆς Sophie Scholl, ἡ ὁποία εἶναι στὴ σημερινὴ Γερμανία τὸ ἀπόλυτο σύμβολο τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸν τρόμο τοῦ Ναζισμοῦ.

[Συνεχίζεται]

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

Ρῶσοι ὀρθόδοξοι ἱερεῖς φέρουν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μονάχου (Alexander Schmorell)

Πίνακας Ὀνομάτων 2024

AELIUS LAMPRIDIUS, 6, 7
ALT KARL, 267
AMELOTTI M., 77
ARCHER LAIRD, 31
ARISOY IBRAHIM A., 55
ARMSTRONG REGIS J., 155
ASHERI D., 165
AUSCHWITZ, 99, 155
BAD KISSINGEN, 147
BALD DETLEF, 180
BALTHASAR HANS URS VON, 75, 78
BANK KATHARINA VON DER, 267
BARDY G., 6
BARRATT SARA, 266
BAUTZ FRIEDRICH WILHELM, 181
BEETHOVEN LUDWIG VAN, 154
BELDICEANU, 32
BELL JIM, 208, 212
BELOCH R. J., 165
BENGSTON HERMANN, 165, 166
BÉRARD J., 162, 165, 166
BERARD, 32
BERCHTESGADEN, 89
BERCHTOLD ALFRED, 143
BERDJAEV NIKOLAI, 265
BISMARCK OTTO VON, 88
BLANC C., 21
BOBERACH HEINZ, 187
BOCHUM, 32
BOECKL-KLAMPER ELISABETH, 99
BORDEAUX, 145
BORMANN MARTIN, 153
BÖRNGEN FREIMUT, 188, 189
BORRET M., 8
BRAUN WERNHER VON, 104, 110
BRAUNAU AM INN, 91
BRENTANO CLEMENS, 182
BROOK-SEPHERD GORDON, 91
BROUCEK PETER, 97, 99
BUCHENWALD, 143, 144
CAERE, 165
CALDONAZZI WALTER, 96, 98, 101
CALVIN MELVIN, 141
CAMPENHAUSEN HANS FREIHERR VON, 3, 7, 8
CANTARELLA R., 165
CARREL ALEXIS, 176
CASTILLO REBECCA G., 141
CENNEP ARNOLD VAN, 31
CHADWICK HENRY, 5, 74, 79
CHARDIN TEILLARD DE, 175
CHEKHOV ANTON, 256
CHRYSTINA MARIA, 141
CHURCHILL WINSTON, 171
CLAUDEL PAUL, 181
CONGREVE WILLIAM, 110
CORTI AXEL, 150
CROSS F. L., 3
DACHAU, 93, 142, 143, 146, 152, 154
DANIÉLOU JEAN, 3, 4
DANTZIG, 89
DE FAYE EUGÈNE, 3, 74
DEBEER SERENA, 141
DEGASPERI ERNST, 154
DIEHL AUGUST, 150
DIESINGER SIEGFRIED, 260
DODDS E. R., 8, 12
DOHRN HERTA, 269
DOLFUSS ENGELBERT, 88, 89
DOSTOYEVSKY FYODOR, 256
DROSOU MARIA, 141
DUBUISSON MICHEL, 167
DULLES ALLEN, 97
DUMBACH ANNETTE, 182
DURANT WILL, 74
DURHAM, 217
DYSON FREEMAN, 109
EGNATIUS J. B., 7
ELLSBERG DANIEL, 149
EMANUELE GRECO, 164
ERASMUS, 4
EVANS ARTHUR, 31
EVANS GEORGE, 150
EVANS MARY ANN, 150
F. GEORGE, 87
FAUCOUNAU JEAN, 162-164
FAURE PAUL, 166, 167
FELDKIRCH, 154
FLIESSER JOSEF, 149
FRANKENBERG W., 78
FRANKFURT, 119
FREISING, 278
FREISLER ROLAND, 185, 276
FREITAG TABEA, 125
FREUD SIGMUND, 171, 172
FRIEDELL EGON, 165
FRITZSCH KARL, 155
FRÜCHTEL L., 73
FÜHRICH JOSEPH VON, 102
FÜRST-RAMDOHR LILO (LIESELOTTE), 255
GAJOWNICZEK FRANCISZEK, 156
GALEN CLEMENS AUGUST GRAF VON, 181
GAPP JAKOB, 144-146
GERSTHOF, 96, 100
GIESLER PAUL, 184
GILSON ÉTIENNE, 180
GLADSTONE WILLIAM, 34
GLENN JOHN, 107
GLOBOČNIK ODILO, 93
GLUCKSTEIN DONNY, 95
GODDART ROBERT, 104
GOEBBELS JOSEPH, 186, 195
GOETHE JOHANN WOLFGANG VON, 182, 190
GOODSPEED E. J., 73
GÖRING HERMANN, 151
GÖTZENS, 143
GOVINDJEE, 141
GRAECULI, 166
GRAF ANNA, 272
GRAF GERHARD, 272
GRAF MATHILDE, 276
GRAF WILLI, 179, 182, 184, 185, 200, 257, 269, 272-278
GRAVESANDE JACOB, 110
GRUBER JOHANN, 151
GUARDINI ROMANO, 180, 272
GUILLAUMONT ANTOINE, 78, 79
GUSEN, 151, 152
HAECKER THEODOR, 181, 265
HAENDEL GEORG FRIEDRICH, 277
HAGENBERG-MILIU EBBA, 272
HALIFAX LORD, 89
HAMMOND N. G. L., 162
HARDENBERG GEORG PHILIPP FRIEDRICH FREIHERR VON, 197
HARDER RICHARD, 184
HARNACK A. VON, 6
HARTMANN OTTO, 151
HARVARD, 171
HAWKING STEPHEN, 111
HEISENBERG WERNER, 111
HERFELDT MARITA, 274
HERSCHEL WILLIAM, 208, 209
HIMMLER HEINRICH, 145, 146, 257
HINDENBURG PAUL VON, 146, 256
HITLER ADOLF, 87-91, 93-95, 99, 142, 145-149, 151, 153, 179, 180, 183, 184, 188-191, 195, 197, 198, 224, 256, 269, 272, 277
HOFER ANDREAS, 97, 101
HOFER FRANZ, 143
HOFFMANN ELISABETH, 255
HOLL K., 76, 77
HUBER KURT, 179, 183-185, 257
HYDE J. L., 141
INNITZER THEODOR, 92-96, 142, 151
INNKREIS, 144
INNSBRUCK, 143, 146
JAEGER WERNER, 7
JAFFÉE ELISE, 267
JÄGERSTÄTTER FRANZ, 101, 102, 147-150
JAHN MARIE-LUISE, 185
JENS INGE, 264, 272-277
JENS WALTER, 272, 273
JORDAN DANIEL M., 144
JUNOD E., 75
JÜRGEN WIITENSTEIN, 257
KAFKA HELENE, 153
KAFKA MARIA RESTITUTA, 152-154
KAMEN M. D., 141
KAUER ROBERT, 91
KERN JAN F., 141
KLEPELL HERMANN, 101
KLOSTERNEUBURG, 150, 151
KNOOP-GRAF ANNELIESE, 272-277
KOLBE MAXIMILIAN MARIA, 154-156
KÖNIGGRÄTZ, 88
KÖRNER HANS-MICHAEL, 185
KOZYREV NIKOLAI, 208
KREISAU, 187
KRENWALD VERA, 141
KREUTNER BERNHARD, 99, 101
KREUTZBERG HEINRICH, 149
KRIEGER WALTER, 92
KUBU GABRIELE, 119
KUHLA KAROLINE, 271
LAFRENZ TRAUTE, 188
LAMPERT CARL, 154
LAPSCHINA FEODOSIYA, 255
LAUBERGER FERDINAND, 102
LEHMANN FRITZ, 151
LEIPELT HANS, 185
LEIVA MANUEL LOZANO, 207, 212
LEWIS C. S., 171, 172
LIEBMANN MAXIMILIAN, 96
LIES LOTHAR, 21
LINZ, 144, 149, 152

LLOYD ALEXANDRA, 277
LOWELL PERCIVAL, 209
LOWTSCHY ALEXANDER, 260
LUEBEN WERNER, 149
LUST KONRAD, 144
MADDOLI G., 164
MAIER HEINRICH, 96-101, 142
MALICK TERRENCE, 150
MANFREDI VALERIO MASSIMO, 164
MANN THOMAS, 99, 186, 187
MANNHEIM, 273
MANSI G. D., 78
MAUTHAUSEN, 92, 101, 152
MAZOWER MARK, 93, 94
MELLE A., 165
MERTON THOMAS, 149
MERTZ HENRIETTE, 158
MESSINGER JOHANNES, 141
MESSNER FRANZ JOSEF, 96, 97, 99, 101
MILLWAUKEE, 126
MÖDLING, 153
MOHR ROBERT, 182, 183, 266
MOLDEN FRITZ, 96, 99
MOLL CHRISTIANE, 256
MOLTKE HELMUT JAMES GRAF VON, 187
MORGEN GEORG KONRAD, 143
MORGENTHAU HENRY, 30-34
MÜNSTER, 181
MUSSOLINI BENITO, 88
MUSTI D., 165
MUTH CARL, 264, 265
NÄGELE ROSE, 264
NEESE FRANK, 141
NEUGEBAUER WOLFGANG, 96, 99
NEURURER OTTO, 142, 144, 146, 154
NEWBORN JUD, 182
NEWMAN JOHN HENRY, 181
NEWTON ISAAC, 103
NICHOLI ARMAND M., 171, 172
NIEPOKALANÓW, 155
NIETZSCHE FRIEDRICH, 176
NOVALIS, 182, 197, 198
O'LEARY JOSEPH, 21
OBERTH HERMANN, 104
ORENBURG, 254, 255, 261, 262
OSTMARK, 90
PACELLI EUGENIO, 93
PAESTUM, 164
PAIS E., 165
PALMER GRETTA, 87
PANTAZIS DIMITRIOS A., 141
PAPANACE C., 32
PASCAL BLAISE, 131, 132
PAULET PEDRO, 110
PAUSINGER CLEMENS VON, 101
PAWIAK, 155
PEENEMÜNDE, 98
PETERSON INGRID J., 155
PIRI REIS, 32
PITTARD E., 31, 32
POGHIRC CICERONE, 31
PRIESTLEY JOSEPH, 139
PROBST ANGELIKA, 268
PROBST CHRISTOPH, 177, 179, 180, 185, 186, 200, 256, 257, 267-271
PROBST HERMANN, 267
PUTZ ERNA, 149
QUASTEN JOHANNES, 3, 73
RAMANUJAN SRINIVASA, 112
RANDALL M., 141
RÄSÄNEN PÄIVI MARIA, 216
REIMANN VIKTOR, 150
REINDORF, 95
REINISCH FRANZ, 146, 147, 149, 256
RESTITUTA, 153
REUS MICHAEL, 141
RIEDER, 144
RIEFENSTAHL LENI, 262
RITSCH WILHELM, 101
ROBINSON J. A., 75
ROSS W. D., 17
ROUCEK J. S., 31
ROVAN JOSEPH, 267
RUBEN S., 141
RUSSEL BERTRAND, 165
SAARBRÜCKEN, 278
SACHSENHAUSEN, 154
SADE MARQUIS DE, 119
SANKT RADEGUND, 148
SASSE DIETER, 268
SCHAFRANEK HANS, 99
SCHILL FERDINAND VON, 191
SCHILLER FRIEDRICH, 182, 190
SCHMID JAKOB, 184, 186
SCHMORELL ALEXANDER, 178, 180, 182-185, 192, 200, 254-262, 265, 268, 269, 275, 278, 279
SCHMORELL ERICH, 255
SCHMORELL HUGO, 254, 255
SCHMORELL KARL-AUGUST, 254
SCHMORELL NATASCHA, 259
SCHOLL HANS, 177, 179, 180, 182-186, 200, 257, 262-267, 269-271, 275, 276
SCHOLL INGE, 262, 267
SCHOLL MAGDALENA, 262
SCHOLL ROBERT, 262
SCHOLL SOPHIE, 269, 177, 179, 182, 184, 188, 200, 257, 264, 266, 270, 271, 276, 278
SCHOLZ ROMAN KARL, 150, 151
SCHUSCHNIGG KURT VON, 89-92
SCHWANINGER FRANZISKA, 148, 149
SCHWEIZER ALBERT, 83, 84
SEYSS-INQUART ARTHUR, 89
SGHOLL SOPHIE, 186
SHAKESPEARE WILLIAM, 99
SHEVELA DMITRY, 141
SHIRER WILLIAM L., 88
SLOT, 32
SMOLKA WOLFGANG, 185
SÖHNGEN JOSEF, 182
SOMMER MARTIN, 143
SOROS GEORGE, 122
SPANNLANG MATHIAS, 143, 144
SPERR HEINRICH, 271, 277
SPITZER ROBERT L., 125
STADELHEIM, 185, 267, 277
STÄHLIN O., 73
STALIN JOSEPH, 100
STALINGRAD, 183-186
STEHLE HANSJAKOB, 99
STEINHER, 32
STEINLE EDWARD VON, 102
STÜMPFL HEINRICH "RICO", 97
STYRIA, 150
SVHOLL SOPHIE, 183
TATCHELL PETER, 122
TAYLOR TED, 109
THOMA HELGA, 101
THURNER CHRISTOPH, 99
TRAVEN B., 182
TREU U., 73
TSIOLKOVSKY LEONID, 104
TÜBINGEN, 32
TURGENEV IVAN, 256
TURNER CHRISTOPH, 96, 100
TYROL, 151
ULM, 179, 262
VECSEI PAUL, 99
VEDENSKAYA NATALIA, 255
WAAGE PETER NORMANN, 188
WÄHRING, 96
WEIGEL GEORGE, 181
WEINZIERL KURT, 150
WELLS H. G., 209
WESTCOTT BROOKE FOSS, 77, 78
WIENER NEUSTADT, 98
WITTENSTEIN JÜRGEN/ GEORGE J., 179, 180
WYHNAL JOSEF, 101
ZAHN GORDON C., 149
ZANDER FRIEDRICH, 110
ZANKEL SÖNKE, 265
ZDUNSKA WOLA, 155
ZIMMERMANN UDO, 188, 189
ZINGALE L. M., 77
ZÖCKLER OTTO, 78
ZOSKE ROBERT M., 264
ΑΒΡΑΑΜ, 7, 73, 168
ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Κ., 22-29, 80-84, 119-125, 171-174, 178, 213-216
ΑΓΓΛΟΙ, 110, 228, 234
ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΤΤΙΚΗΣ, 40
ΑΓΙΟΘΕΟΔΩΡΙΤΕΣ, 64
ΑΓΙΟΣ ΒΛΑΣΗΣ, 61
ΑΓΙΟΣ ΙΛΑΡΙΩΝ, 232
ΑΓΙΟΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, 242, 243
ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ ΜΟΝΗ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ, 58-69
ΑΓΚΩΝΑ, 166
ΑΓΛΑΝΤΖΙΑ, 242
ΑΓΥΡΤΑ, 229
ΑΔΑΜ, 168
ΑΔΑΝΑ, 236
ΑΔΡΙΑΣ, 166
ΑΖΑΡΙΑΣ, 73
ΑΘΑΜΑΝΙΑ, 160
ΑΘΑΜΑΣ, 160
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΗΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΩΛΕΝΗΣ, 240
ΑΘΗΝΑ ΕΙΛΕΝΙΑ, 162
ΑΘΗΝΑ, 31, 39, 54, 118, 119, 128, 159, 162, 164, 213, 217, 221, 223, 245, 248, 250
ΑΙΑΣ, 161
ΑΙΓΑΙΟ, 48, 53, 56, 164, 247
ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ, 163, 228
ΑΙΓΥΠΤΟΣ, 51, 163, 219
ΑΙΛΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΔΙΟΣ, 6, 7
ΑΚΡΑΓΑΝΤΑΣ, 158
ΑΚΡΑΤΑ, 58, 61
ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΘΗΡΑΣ, 164
ΑΛΑΣΟΡ ΡΟΝΙ, 236
ΑΛΓΕΡΙ, 51
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, 7
ΑΛΠΕΙΣ, 257
ΑΛΦΟΝΣΟ (κρατήρας Σελήνης), 209
ΑΜΒΟΥΡΓΟ, 179, 183, 185
ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΤΕΣ, 158
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ, 99, 100
ΑΜΕΡΙΚΗ, 49, 116, 118, 179
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ, 249
ΑΜΜΩΝΙΟΣ, 6
ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΧΑΜΙΤ, 34
ΑΝΑΝΙΑΣ, 73
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

ΑΛΒΑΝΙΑΣ, 35
ΑΝΑΣΤΑΣΟΒΑ, 62
ΑΝΤΑΡΚΤΙΚΗ, 210
ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, 6
ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ, 196
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Π., 265
ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΕΥΣΕΒΗΣ, 73
ΑΟΥΣΒΙΤΣ, 99
ΑΠΕΝΝΙΝΑ, 165
ΑΠΟΛΛΟΦΩΝΑΣ, 6
ΑΠΟΛΛΩΝ ΑΛΑΙΟΣ, 162
ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΤΥΑΝΕΥΣ, 7
ΑΠΟΥΛΙΑ, 166, 167
ΑΠΟΥΛΟΙ, 166
ΑΠΩ ΑΝΑΤΟΛΗ, 155
ΑΡΑΤΟΣ, 158
ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ, 160, 162, 165
ΑΡΓΟΣ, 54
ΑΡΓΥΡΙΠΠΑ, 166
ΑΡΗΣ (πλανήτης), 109, 209-211
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, 17, 18, 158, 182, 195
ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ, 232
ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, 161, 162
ΑΡΜΕΝΙΟΙ, 30, 33, 34
ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ, 114
ΑΡΧΥΤΑΣ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΣ, 109, 110
ΑΣΙΑ, 110, 155
ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ, 159
ΑΣΚΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ, 117
ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΣ, 160
ΑΣΣΥΡΙΟΙ, 228
ΑΣΤΡΟΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ, 53, 68
ΑΤΛΑΝΤΙΔΕΣ, 158
ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ, 162
ΑΤΛΑΣ, 158
ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ, 4, 180
ΑΥΛΩΝΑ, 40
ΑΥΣΤΡΙΑ, 87-92, 94-97, 100-102, 142-154, 156, 157, 177, 183, 256, 273
ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 88, 155
ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΙ, 87-95, 142, 148, 152
ΑΦΡΙΚΗ, 195
ΑΦΡΟΔΙΤΗ (πλανήτης), 209
ΑΧΑΙΟΙ, 162
ΑΧΙΛΛΕΑΣ, 159, 161, 165
ΑΨΒΟΥΡΓΟΙ, 88, 91, 100
ΒΑΪΜΑΡΗ, 88
ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ Δ., 87
ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ, ΚΡΟΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΛΟΒΕΝΩΝ, 88
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 75, 169, 173
ΒΑΤΙΚΑΝΟ, 92
ΒΑΥΑΡΙΑ, 89, 184
ΒΕΖΥΡΟΓΛΟΥ, 231
ΒΕΛΓΙΟ, 273
ΒΕΛΛΕΡΟΣ, 161
ΒΕΛΛΕΡΟΦΟΝΤΗΣ, 161
ΒΕΝΕΤΙΑ, 165
ΒΕΡΙΤΗΣ Γ. (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΚΙΑΛΑΣ), 241
ΒΕΡΝΗ, 97
ΒΕΡΟΙΑ, 159
ΒΕΡΟΛΙΝΟ, 121, 145-147, 149, 183, 243, 260
ΒΕΡΣΑΛΛΙΕΣ, 88, 89
ΒΗΘΛΕΕΜ, 80
ΒΙΕΝΝΗ, 90-92, 94-97, 99, 100, 102, 142, 151, 153, 154, 156, 171
ΒΙΕΤΝΑΜ, 149
ΒΙΣΜΑΡΚ ΟΤΤΟ ΦΟΝ, 88
ΒΛΑΧΙΑ, 50
ΒΟΛΑΚΑΚΗΣ ΜΑΡΙΟΣ, 232
ΒΟΛΙΒΙΑ, 158
ΒΟΛΟΣ, 126
ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 29
ΒΟΝΝΗ, 272
ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ, 100
ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΓΙΩΡΓΗΣ, 48
ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ, 31, 116
ΒΟΩΤΗΣ, 161, 162
ΒΡΕΤΑΝΙΑ, 90
ΒΡΕΤΑΝΟΙ, 110
ΒΡΕΤΤΙΑ, 165
ΒΡΥΩΝΗΣ ΣΠΥΡΟΣ, 32
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ, 109
ΒΥΖΑΝΤΙΟ, 29
Γ.Β.Μ., 1-2, 85, 131-132, 175-176, 219-220
ΓΑΖΑ, 80
ΓΑΛΛΙΑ, 110, 145, 146, 256, 257, 273
ΓΑΛΛΟΙ, 256
ΓΕΡΜΑΝΙΑ, 30, 88-93, 95, 97-99, 121, 142, 147, 157, 177-179, 182-189, 192, 193, 199, 200, 254, 255, 261, 269, 273, 278
ΓΕΡΜΑΝΟΙ, 30, 90, 91, 152, 183, 186, 187, 191, 198, 269, 276
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ, 240
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ, 221, 242, 243, 245-247, 253
ΓΗ, 103, 107, 134, 159, 205-212
ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 127-128
ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ, 35
ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Α., 28
ΓΙΑΠΩΝΕΖΟΙ, 112
ΓΙΟΓΚΙΑΚΑΡΤΑ, 120
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ, 273
ΓΚΑΙΜΠΕΛΣ ΓΙΟΖΕΦ, 186, 195
ΓΚΑΙΡΙΝΓΚ ΧΕΡΜΑΝ, 151
ΓΚΑΙΤΕ ΓΙΟΧΑΝ ΒΟΛΦΓΚΑΝΓΚ ΦΟΝ, 182, 190
ΓΚΕΝΑΚΟΥ ΖΩΗ, 57-69
ΓΚΛΑΝΤΣΤΟΟΥΝ ΟΥΙΛΛΙΑΜ, 34
ΓΚΛΕΝ ΤΖΟΝ, 107
ΓΚΟΝΤΑΡΤ ΡΟΜΠΕΡΤ, 104
ΓΚΡΕΒΣΑΝΤΕ ΓΙΑΚΟΜΠ, 110
ΓΛΑΥΚΟΣ, 161
ΓΟΛΓΟΘΑΣ, 46, 85, 227, 239, 240, 242, 244
ΓΟΝΝΟΙ, 161
ΓΟΡΓΩ, 161
ΓΟΥΕΛΣ Χ., 209
ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Β΄ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ, 34
ΓΡΑΙΚΥΛΟΙ, 166
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ, 70-73, 75
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΣ, 44, 75
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, 75, 79
ΓΡΙΒΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΔΙΓΕΝΗΣ), 234
ΔΑΒΙΔ, 28
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 42, 79, 82
ΔΑΥΝΟΙ, 166
ΔΕΝΔΡΟΠΟΤΑΜΟΣ, 117, 118
ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., 66
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ, 109, 110
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΩΗΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ, 35
ΔΗΜΙΤΣΑΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, 118
ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ, 126-128
ΔΙΑΚΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, 236
ΔΙΑΣ (πλανήτης), 211
ΔΙΒΡΗ, 60
ΔΙΓΕΝΗΣ (ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΡΙΒΑΣ), 234
ΔΙΔΥΜΟΣ ΤΥΦΛΟΣ, 75, 77, 79
ΔΙΚΑΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, βλ. ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ
ΔΙΚΩΜΟ, 228
ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ, 158
ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ, 153
ΔΙΟΜΗΔΗΣ, 165, 166
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, 78
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, 28
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ, 166
ΔΟΛΟΠΕΣ, 161
ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, 31
ΕΒΑΝΣ ΑΡΘΟΥΡ, 31
ΕΒΡΑΙΟΙ, 31, 72, 73, 95, 145, 155, 182, 183, 192, 193, 264
ΕΒΡΕΝΟΣ ΒΕΗΣ, 32
ΕΓΚΕΛΑΔΟΣ (δορυφόρος Κρόνου), 212
ΕΔΕΜ, 44
ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΤΕΣ, 145, 146
ΕΚΑΤΗ, 15
ΕΛΑΣΣΟΝΑ, 37, 161
ΕΛΒΕΤΙΑ, 97, 99, 185, 257
ΕΛΒΕΤΟΙ, 112
ΕΛΙΣΑΒΕΤ (ΣΙΣΣΥ) ΑΥΣΤΡΙΑΣ, 102
ΕΛΛΑΔΑ, 28, 30, 51-55, 64, 65, 69, 117-119, 126, 128, 160, 165-167, 178, 213, 215, 223, 224, 228-230, 232, 234, 235, 238, 240, 241, 244, 247-250
ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ, 231, 242
ΕΛΛΗΝΕΣ, 6, 19, 21, 31, 33, 47-52, 54, 55, 62, 70-73, 158-160, 163, 165, 167, 178, 214, 215, 224, 230, 232, 234, 244
ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ, 236
ΕΛΣΙΝΚΙ, 216
ΕΝΕΤΟΙ, 166, 228
ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ, 65
ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ, 14
ΕΠΙΜΕΝΙΔΗΣ, 190
ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ, 158
ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ ΚΥΠΡΟΥ, 4, 76
ΕΡΑΣΜΟΣ, 4
ΕΡΜΗΣ (πλανήτης), 211
ΕΡΥΘΡΑ ΘΑΛΑΣΣΑ, 162
ΕΣΠΕΡΙΔΑ, 158
ΕΣΠΕΡΙΔΕΣ, 158
ΕΤΡΟΥΡΙΑ, 165
ΕΥΑΓΡΙΟΣ ΠΟΝΤΙΚΟΣ, 75-78
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ, 162
ΕΥΟΣΜΟΣ, 117
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, 121, 123, 133, 222
ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ, 49, 50, 247
ΕΥΡΩΠΗ (δορυφόρος Δία), 211
ΕΥΡΩΠΗ, 34, 41, 49, 57, 93, 94, 118, 119, 122, 142, 159, 160, 197-200, 247, 258
ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, 6, 22, 75, 77
ΕΥΦΟΡΙΩΝ, 162
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΟΣΙΑ, 238
ΕΦΕΣΟΣ, 81
ΕΦΙΑΛΤΗΣ, 230, 231
ΖΑΚΥΝΘΟΣ, 53
ΖΑΚΧΑΙΟΣ, 44
ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ ΘΑΝΑΣΗΣ, 235, 236

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 209, 210, 212
ΖΕΜΠΙ, 59
ΖΕΡΒΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, 159
ΖΕΥΣ, 158, 160, 166
ΖΥΜΑΡΑΣ ΛΟΥΚΑΣ, 241
ΖΥΡΙΧΗ, 223, 228
ΗΛΕΙΑ, 241
ΗΛΙΑΣ, 73
ΗΛΙΟΣ, 161, 162, 205, 210-212
ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ, βλ. ΗΠΑ
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ, 89, 187, 217
ΗΠΑ, 30, 110, 119, 123, 126, 149, 179, 188, 224
ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, 72, 73
ΗΡΑΚΛΗΣ, 159, 162
ΗΡΩΔΗΣ, 80, 81, 219, 220
ΗΡΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, 109, 110
ΗΣΑΪΑΣ, 168
ΗΣΙΟΔΟΣ, 160
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ, 52, 55
ΘΕΟΔΟΤΟΥ ΜΑΡΙΑ, 240
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΤΟΥΔΙΤΗΣ, 258
ΘΕΟΤΟΚΟΣ, 147
ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ, 58, 61, 63
ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ, 233, 234
ΘΕΣΣΑΛΙΑ, 160, 161
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 31, 50, 116, 117, 213-215, 233
ΘΗΡΑ, 162, 164
ΘΡΑΚΗ, 31, 247
ΘΩΜΑΣ, 85
ΙΑΚΩΒΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ι.Μ. ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ, 59, 63, 66
ΙΑΠΕΤΟΣ, 158
ΙΑΣΩΝ, 159, 160
ΙΒΗΡΙΑ, 166, 167
ΙΔΟΜΕΝΕΑΣ, 161
ΙΕΖΕΚΙΗΛ, 175
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, 76
ΙΗΣΟΥΣ, 9, 10, 13, 17, 22, 43, 83, 84, 18, 20, 204, 213
ΙΘΩΜΗ, 161
ΙΜΠΡΑΗΜ ΠΑΣΑΣ, 32, 52, 55, 58, 62, 64
ΙΝΔΟΙ, 110
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ, 120
ΙΝΣΜΠΡΟΥΚ, 146
ΙΟΥΔΑΙΟΙ, 6, 13, 19, 213
ΙΟΥΔΑΣ ΙΣΚΑΡΙΩΤΗΣ, 17, 18, 44
ΙΟΥΛΙΑ ΜΑΜΑΙΑ, 6
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ, 77, 167
ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΣ, 4, 5, 70, 72-74, 81
ΙΠΠΟΝΟΟΣ, 161
ΙΣΑΑΚ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ, 244
ΙΣΑΑΚ ΤΑΣΟΣ, 243, 244
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, 25
ΙΣΠΑΝΙΑ, 145, 165
ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ, 219
ΙΤΑΛΙΑ, 88, 90, 162, 165-167
ΙΤΑΛΟΙ, 165, 167
ΙΩ (δορυφόρος Δία), 211
ΙΩΑΝΝΗΣ Γ΄ ΒΑΤΑΤΖΗΣ, 29
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, 42, 79, 82
ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ, 22
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΥΔΟΣ, 167
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ Β΄ ΠΑΠΑΣ ΡΩΜΗΣ, 144, 146, 154, 156
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, 29, 46, 82, 204, 220
ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 217
ΙΩΛΚΟΣ, 160
ΙΩΣΗΦ, 219, 220
ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 230
ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ, 70
ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 201-204
ΚΑΚΡΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Θ., 161, 162
ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ, 58-60, 62-66, 69
ΚΑΛΑΜΑΤΑ, 39, 40
ΚΑΛΒΙΝ ΜΕΛΒΙΝ, 141
ΚΑΛΜΠΟΥΡΤΖΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ, 233, 234
ΚΑΛΟΧΩΡΙ, 117
ΚΑΛΠΑΚΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ π., 117
ΚΑΜΠΑΝΙΑ, 164, 166, 167
ΚΑΜΠΑΝΟΙ, 162
ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 48, 49
ΚΑΝΔΙ, 230
ΚΑΝΟΥΣΙΟΝ, 166
ΚΑΝΥΣΙΟΝ, 166
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 28, 29
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, 11
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, 75
ΚΑΡΑΣΤΑΘΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, 29
ΚΑΡΡΕΛ ΑΛΕΞΙΣ, 176
ΚΑΡΥΑ, 159
ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, 76
ΚΑΤΟΥΝΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 231
ΚΑΤΣΑΝΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, 233
ΚΑΤΣΑΝΗ ΕΡΙΦΥΛΗ, 233
ΚΑΤΣΑΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 232, 233
ΚΑΤΣΟΥΦΗΣ ΗΛΙΑΣ Κ., 126-127, 217-218
ΚΕΛΣΟΣ, 5, 7-13, 15, 17-21, 70
ΚΕΜΑΛ ΑΤΑΤΟΥΡΚ, 224, 225
ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ, 159
ΚΕΡΚΥΡΑ, 249
ΚΕΡΥΝΕΙΑ, 229, 231, 235, 237, 239, 243, 249
ΚΙΚΕΡΩΝ, 193
ΚΙΜΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΣ, 230
ΚΙΝΕΖΟΙ, 109
ΚΙΟΝΕΛΙ, 230
ΚΙΤΙΟ, 243
ΚΛΕΑΝΘΗΣ, 17, 18
ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, 4, 5, 45, 70, 72-74
ΚΛΥΜΕΝΗ, 158
ΚΟΖΑΝΗ, 232
ΚΟΖΥΡΕΦ ΝΙΚΟΛΑΪ, 208
ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 54, 56
ΚΟΛΛΙΤΣΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 29
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 55, 65
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 68
ΚΟΛΧΙΔΑ, 162
ΚΟΛΩΝΙΑ, 189
ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ, 83
ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 28, 29, 161
ΚΟΡΝΟΥΤΟΣ, 6
ΚΟΡΣΙΚΗ, 166, 167
ΚΟΣΚΙΝΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 233
ΚΟΤΣΩΝΗΣ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, 87
ΚΟΥΒΕΛΑΣ ΣΩΤΗΡΗΣ, 116-118
ΚΟΥΖΚΟ, 158
ΚΟΥΚΚΟΥ ΕΛΕΝΗ, 29
ΚΟΥΡΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ, 239
ΚΟΥΤΟΥΓΙΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, 227, 242
ΚΡΗΤΗ, 163, 229
ΚΡΗΤΙΚΟΙ, 161
ΚΡΙΜΑΙΑ, 208
ΚΡΟΝΙΟΣ, 6
ΚΡΟΝΟΣ (πλανήτης), 211
ΚΡΟΝΟΣ, 159
ΚΡΟΤΩΝ, 162, 164, 166, 167
ΚΥΚΛΑΔΕΣ, 163, 164
ΚΥΚΛΑΔΙΤΕΣ, 164
ΚΥΜΗ, 167
ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΑΣ, 46
ΚΥΠΡΙΟΙ, 230, 231, 241, 245
ΚΥΠΡΟΣ, 133, 221-228, 230-233, 235-243, 245-253
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, 81
ΚΥΡΡΗΣ, 32
ΚΥΡΡΙΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, 82
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄ Ο ΜΕΓΑΣ, 22, 23
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, 33, 34, 48, 51, 100
ΚΩΣ, 37
ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ, 117
ΚΩΧ ΜΑΡΙΖΑ, 238
ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ., 30-34, 158-167
ΛΑΚΩΝΙΑ, 231
ΛΑΛΑΣ, 58
ΛΑΟ ΤΣΕ, 182
ΛΑΟΣ, 164
ΛΑΠΗΘΟΣ, 237, 238
ΛΑΡΝΑΚΑ, 241, 249, 250
ΛΑΤΙΝΟΙ, 166
ΛΕΪΒΑ ΜΑΝΟΥΕΛ ΛΟΘΑΝΟ, 207, 212
ΛΕΙΒΑΡΤΖΙ, 60-62
ΛΕΜΕΣΟΣ, 249
ΛΕΥΚΑΝΟΙ, 162
ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 229, 231, 232, 234, 235, 242, 249, 250
ΛΕΧΟΥΡΙ, 64
ΛΕΧΟΥΡΙΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 64, 68
ΛΕΩΝ ΣΤ΄ ΣΟΦΟΣ, 110
ΛΕΩΝΙΔΑΣ, 231
ΛΗΜΝΟΣ, 162
ΛΙΓΥΡΙΑ, 166, 167
ΛΙΕΓΗ, 167
ΛΙΝΤΣ, 144, 149, 152
ΛΙΟΥΙΣ Κ. Σ., 171, 172
ΛΙΠΕΡΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, 244
ΛΙΣΜΑΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 47-56
ΛΟΓΓΙΝΟΣ, 6, 31, 51, 171
ΛΟΝΔΙΝΟ, 228
ΛΟΟΥΕΛ ΠΕΡΣΙΒΑΛ, 209
ΛΟΥΚΕΤΙΑ, 166
ΛΥΔΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 167
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, 190
ΜΑΓΙΕΡ ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ, 55
ΜΑΓΝΗΣΙΑ, 161
ΜΑΔΡΙΤΗ, 120
ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ι.Μ. ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ, 64
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 31, 247
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 51
ΜΑΝ ΤΟΜΑΣ, 186, 187
ΜΑΝΕΘΩΝ, 163
ΜΑΝΤΟΛΕΣ ΧΑΡΙΤΑ, 239, 240
ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, 75, 78, 79, 82
ΜΑΟΥΤΧΑΟΥΖΕΝ, 92, 101, 152
ΜΑΡΙΑ, 219
ΜΑΡΙΑΝΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, 144
ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, 164
ΜΑΡΚΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ, 6, 7
ΜΑΡΚΟΥ ΠΑΡΙΣ, 234
ΜΑΡΚΟΥ ΤΑΣΟΣ, 234
ΜΑΣΣΑΛΙΑ, 51, 165
ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ., 103-

110, 205-212
ΜΑΧΑΙΡΑΣ, 228
ΜΑΧΑΩΝ, 161, 162
ΜΕΓΑΛΗ ΑΡΚΤΟΣ, 161, 162
ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ, 89, 121, 228
ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ, 161, 162, 164-167
ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ, 56
ΜΕΛΙΒΟΙΑ, 162
ΜΕΝΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 40
ΜΕΡΤΖ ΕΝΡΙΕΤΑ, 158
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, 162, 48
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, 53, 55
ΜΕΣΣΑΠΑΙΟΙ, 166
ΜΕΤΑΠΟΝΤΙΟ, 164, 166, 167
ΜΗΔΟΙ, 230
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 61
ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ, 236
ΜΙΑ ΜΗΛΙΑ-ΚΟΥΤΣΟΒΕΝΤΗ, 234
ΜΙΘΡΑΣ, 15
ΜΙΛΓΟΥΟΚΙ, 126
ΜΙΝΩΪΤΕΣ, 158
ΜΙΣΑΗΛ, 73
ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 25
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, 250
ΜΟΔΕΡΑΤΟΣ, 6
ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ, 48
ΜΟΛΙΖΕ, 164
ΜΟΝΑΧΟ, 165, 178-181, 183-187, 255-258, 261, 264, 267, 269, 274, 276-278
ΜΟΝΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, 229, 233
ΜΟΡΓΚΕΝΤΑΟΥ ΕΡΡΙΚΟΣ, 30-34
ΜΟΡΙΑΣ, 49, 50, 57
ΜΟΡΦΟΥ, 249
ΜΟΥΣΕΣ, 159
ΜΟΥΣΣΟΛΙΝΙ ΜΠΕΝΙΤΟ, 88
ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 117
ΜΠΑΖΑΚΑ ΘΕΜΙΣ, 215
ΜΠΑΛΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 75
ΜΠΕΝΤΡΗ ΜΠΕΗΣ, 33
ΜΠΕΤΟΒΕΝ ΛΟΥΝΤΒΙΧ ΦΑΝ, 154
ΜΠΛΑΝΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ π., 221, 253
ΜΠΟΖΙΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 29
ΜΠΟΖΩΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, 217
ΜΠΟΖΩΝΗ ΘΕΩΝΗ, 218
ΜΠΟΖΩΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, 217, 218
ΜΠΟΖΩΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 218
ΜΠΟΖΩΝΗΣ ΠΕΤΡΟΣ-ΔΑΜΙΑΝΟΣ, 217-218
ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, 176
ΜΠΟΡΜΑΝ ΜΑΡΤΙΝ, 153
ΜΠΟΡΝΤΩ, 145
ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ ΧΡΥΣΟΥΛΑ, 212
ΜΠΟΥΧΕΝΒΑΛΝΤ, 143, 144
ΜΠΟΧΟΥΜ, 32
ΜΠΡΑΟΥΝ ΒΕΡΝΕΡ ΦΟΝ, 104, 110
ΜΥΚΗΝΑΙΟΙ, 163
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ πατήρ, 81
ΜΩΥΣΗΣ, 19
ΝΑΒΑΡΙΝΟ, 52
ΝΑΖΙ, 143, 145, 146, 148, 154-157
ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 97, 197
ΝΑΠΟΛΗ, 164
ΝΑΥΠΛΙΟ, 64
ΝΕΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑ, 117
ΝΕΑΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 116
ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, 62
ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ, 58
ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑ, 70
ΝΕΣΤΟΡΙΑΝΟΙ, 33
ΝΕΥΤΩΝ ΙΣΑΑΚ, 103
ΝΙΚΑΙΑ, 3
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΓΙΟΣ, 240
ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ, 6
ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ, 176
ΝΟΤΙΑ ΚΑΡΟΛΙΝΑ, 188
ΝΟΥΜΗΝΙΟΣ, 6
ΝΤΑΪΣΟΝ ΦΡΗΜΑΝ, 109
ΝΤΑΛΑΡΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, 244
ΝΤΑΝΤΣΙΧ, 89
ΝΤΑΧΑΟΥ, 93, 142, 143, 146, 152, 154
ΝΤΕΝΚΤΑΣ ΡΑΟΥΦ, 231
ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΥ ΦΙΟΝΤΟΡ, 256
ΝΤΟΥΜΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, 162
ΝΥΡΕΜΒΕΡΓΗ, 150, 262
ΞΑΝΘΗ, 116
ΞΕΝΟΦΩΝ, 49
ΞΥΡΑΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ (ΛΙΝΑ), 39
ΞΥΡΑΦΑ ΠΟΠΗ, 39
ΞΥΡΑΦΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, 39
ΞΥΡΑΦΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ π., 39
ΟΔΗΣΣΟΣ, 51
ΟΖΑΛ ΤΟΥΡΓΚΟΥΤ, 32
ΟΗΕ, 223, 225, 243, 246
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 52, 55
ΟΘΩΜΑΝΟΙ, 51, 53, 55, 228
ΟΘΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ, 64
ΟΙΧΑΛΙΑ, 161
ΟΛΟΣΣΩΝ, 161
ΟΛΥΜΠΟΣ, 159
ΟΜΒΡΙΟΙ, 166
ΟΜΗΡΟΣ, 161, 162
ΟΜΠΕΡΤ ΧΕΡΜΑΝ, 104
ΟΜΠΛΟ, 60
ΟΝΗΣΙΛΟΣ, 236
ΟΞΦΟΡΔΗ, 171
ΟΠΠΙΚΗ, 167
ΟΠΠΙΚΟΙ, 167
ΟΡΕΝΜΠΟΥΡΓΚ, 254, 255, 261, 262
ΟΡΛΑΝΔΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, 55
ΟΡΜΗΔΕΙΑ, 250
ΟΡΤΑΚΙΟΓΛΟΥ, 231
ΟΡΦΕΑΣ, 159, 160
ΟΣΣΑ, 159
ΟΥΓΓΑΡΙΑ, 88
ΟΥΚΡΑΝΙΑ, 241, 242
ΟΥΛΜ, 179, 262
ΟΥΡΑΛΙΑ, 254
ΟΥΡΑΝΟΣ, 158
ΠΑΓΑΣΗΤΙΚΟΣ, 160
ΠΑΓΚΑΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 244
ΠΑΔΟΣ, 165, 166
ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, 174
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΟΙ, 80
ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 49
ΠΑΝΑΓΙΑ, 29, 81-83, 94, 155, 214, 219, 225, 238, 240
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ, 242
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ, 29
ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 117
ΠΑΝΤΕΛΗ-ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΟΥ ΝΙΚΗ, 221, 227-244, 248, 253
ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ, 243, 244
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 63
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 61
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΣ, 64
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ, 74
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΣΣΟΣ, 234
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ Γ΄ ΜΑΝΗΣ, 41-46, 168
ΠΑΠΑΜΕΛΕΤΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 235
ΠΑΠΑΡΡΟΔΟΣ ΝΙΚ., 75
ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ, 66
ΠΑΡΘΕΝΙ, 60, 63
ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ι.Μ. ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ, 67
ΠΑΡΙΣ, 162
ΠΑΡΙΣΙ, 51, 110, 175
ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ, 248
ΠΑΣΚΑΛ ΜΠΛΕΖ, 131-132
ΠΑΣΣΑΣ Δ., 158
ΠΑΤΡΑ, 58, 60, 61
ΠΑΥΛΟΣ, 5, 10, 11, 22, 45, 82-85, 150, 216, 267
ΠΑΦΟΣ, 249
ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 241
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ, 50, 53, 54, 56
ΠΕΝΤΑΔΑΚΤΥΛΟΣ, 229, 232, 242
ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΙ, 18
ΠΕΡΣΕΑΣ, 161
ΠΕΡΣΕΣ, 228, 230
ΠΕΤΗΛΙΑ, 162
ΠΕΤΜΕΖΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 61
ΠΕΤΡΟΣ, 22, 23
ΠΕΤΡΟΥΛΕΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 134-141
ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, 221, 227-244, 248, 250, 253
ΠΕΤΤΕΜΕΡΙΔΟΥ ΝΙΚΗ, 227-244, 248, 253
ΠΕΥΚΕΤΙΟΙ, 166
ΠΗΛΕΑΣ, 159, 161
ΠΗΛΙΟ, 159
ΠΙΛΑΤΟΣ, 86
ΠΙΜΠΛΕΙΑ, 159
ΠΙΜΠΛΗΙΑΔΕΣ, 159
ΠΙΜΠΛΗΙΔΕΣ, 159
ΠΙΟΣ ΣΤ΄ ΠΑΠΑΣ ΡΩΜΗΣ, 197
ΠΙΟΣ ΙΑ΄ ΠΑΠΑΣ ΡΩΜΗΣ, 92
ΠΙΟΣ ΙΒ΄ ΠΑΠΑΣ ΡΩΜΗΣ, 93
ΠΙΡΙ ΡΕΪΣ, 32
ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 55
ΠΛΑΤΩΝ, 5, 6, 12-14, 17, 18, 203
ΠΛΕΙΑΔΕΣ, 158, 161, 162
ΠΛΕΣΣΑΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ, 232
ΠΟΔΑΛΕΙΡΙΟΣ, 161
ΠΟΙΑΣ, 161
ΠΟΛΥΒΙΟΣ, 166, 167
ΠΟΛΩΝΙΑ, 88, 89, 155, 192, 224
ΠΟΛΩΝΟΙ, 152, 269
ΠΟΝΤΟΣ, 70, 165
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, 5, 6
ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑ, 164
ΠΟΥΛΙΑ, 158
ΠΟΥΡΝΑΡΟΚΑΣΤΡΟ, 60
ΠΟΥΣΙ, 58, 60
ΠΡΙΣΤΛΕΫ ΤΖΟΖΕΦ, 139
ΠΡΟΕΣΤΟΥ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ, 237, 238
ΠΡΟΚΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, 82
ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, 158
ΠΡΩΣΣΙΑ, 88, 254
ΠΡΩΤΟ-ΙΩΝΕΣ, 163
ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ, 233
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, 18
ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ, 6, 18, 167
ΠΥΡΓΟΣ, 241

ΡΑΜΑΝΟΥΤΖΑΝ ΣΡΙΝΙΒΑΣΑ, 112
ΡΟΔΙΟΙ, 109, 110, 164
ΡΟΔΟΣ, 229
ΡΟΜΑ, 117, 118
ΡΟΥΜΑΝΙΑ, 88
ΡΟΥΜΕΛΗ, 56
ΡΟΥΦΙΝΟΣ, 76
ΡΟΥΦΟΣ ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΣ, 58, 62
ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 22, 24
ΡΩΜΑΙΟΙ, 166, 228
ΡΩΜΗ, 92, 144, 165
ΡΩΣΙΑ, 24, 25, 48, 110, 179, 195, 242, 254-256, 261, 262, 269, 274-276
ΡΩΣΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, 155
ΡΩΣΟΙ, 276
ΣΑΒΑΔΙΟΣ, 15
ΣΑΙΞΠΗΡ ΟΥΪΛΛΙΑΜ, 99
ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΥΠΡΟΥ, 239
ΣΑΜΝΙΤΕΣ, 166
ΣΑΝΤ ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΝΤΕ, 119
ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ., 170
ΣΑΡΝΤΕΝ ΤΕΓΙΑΝ ΝΤΕ, 175
ΣΑΡΡΗΣ, 32
ΣΑΡΣΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, 29
ΣΑΤΡΙΑΝΟ, 164
ΣΑΥΝΙΤΕΣ, 162
ΣΒΑΪΤΣΕΡ ΑΛΒΕΡΤΟΣ, 83, 84
ΣΕΒΗΡΟΣ ΜΑΡΚΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 6, 7
ΣΕΒΡΕΣ, 225
ΣΕΙΡΙΟΣ, 161, 162
ΣΕΛΗΝΗ, 103, 110, 161, 162, 208, 209, 212
ΣΕΛΙΤΑ, 64
ΣΕΡΒΙΑ, 24, 25
ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, 238, 239
ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟ ΣΕΡΡΩΝ, 232
ΣΙΚΕΛΙΑ, 164-167
ΣΙΛΛΕΡ ΦΡΗΝΤΡΙΧ, 182, 190
ΣΙΝΑΝ, 32
ΣΙΟΥΦΤΑ ΕΛΕΝΗ, 240
ΣΙΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 54, 58, 61
ΣΚΟΥΤΑΡΙ, 231
ΣΚΩΤΙΑ, 90
ΣΜΥΡΝΗ, 55
ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, 87, 110, 179, 257, 273
ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 53, 54
ΣΟΛΩΜΟΥ ΣΟΛΩΜΟΣ, 243, 244
ΣΟΛΩΝ, 190
ΣΟΠΩΤΟ, 62-64, 68
ΣΠΑΡΤΗ, 190
ΣΠΕΤΣΕΣ, 53-56
ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 54
ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ, 111-115
ΣΠΙΝΑ, 166
ΣΤΑΛΙΝ ΓΙΟΖΕΦ, 100
ΣΤΑΛΙΝΓΚΡΑΝΤ, 183-186
ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ π., 226, 227, 248
ΣΤΑΥΡΙΑΝΑΚΟΣ ΣΩΤΗΡΗΣ, 231, 232
ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΗ, 117
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, 50, 54
ΣΤΡΑΒΩΝ, 165, 166
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ, 234
ΣΤΥΡΙΑ, 150
ΣΥΒΑΡΗ, 164, 166, 167
ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΟΙ, 166
ΣΥΡΟΙ, 33
ΣΥΡΟΣ, 163, 164
ΣΩΚΡΑΤΗΣ, 19, 72, 73
ΤΑΙΥΛΟΡ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, 109
ΤΑΡΑΝΤΑΣ, 164, 166, 167
ΤΑΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 11
ΤΑΫΓΕΤΟΣ, 40
ΤΕΛΑΜΩΝ, 161
ΤΕΝΕΔΟΣ, 162
ΤΕΡΓΕΣΤΗ, 51
ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 55
ΤΖΑΒΝΕΤ ΜΠΕΗΣ, 33
ΤΗΛΛΥΡΙΑ, 228
ΤΙΒΙΓΓΗ, 32
ΤΙΡΟΛΟ, 96-98, 143, 151
ΤΙΤΑΝΑΣ (δορυφόρος Κρόνου), 211, 212
ΤΙΤΑΝΕΣ, 158
ΤΙΤΟΣ, 11
ΤΟΚΑΣ ΜΑΡΙΟΣ, 229
ΤΟΥΡΓΚΕΝΙΕΦ ΙΒΑΝ, 256
ΤΟΥΡΚΙΑ, 34, 223-225, 228, 229, 239, 241, 244-246
ΤΟΥΡΚΟΑΙΓΥΠΤΙΟΙ, 62, 64
ΤΟΥΡΚΟΙ, 30-34, 48, 50, 64, 65, 68, 161, 223-225, 229-232, 234, 236, 237, 239, 246, 253
ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ, 240
ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΩΗΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ, 35
ΤΡΙΚΑΛΑ, 160, 161
ΤΡΙΚΚΗ, 161
ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, 54
ΤΡΙΠΟΛΗ, 65
ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑ, 64
ΤΡΙΠΟΤΑΜΑ, 58-61, 63
ΤΡΟΙΑ, 162
ΤΡΟΙΖΗΝΑ, 54
ΤΡΩΕΣ, 162, 163
ΤΣΑΓΓΑΡΙΔΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ, 240
ΤΣΑΚΟΓΙΑΝΝΗ ΦΩΤΟΥΛΑ, 38
ΤΣΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, 37
ΤΣΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΗΛΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ πρ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΜΥΡΟΥ, 37
ΤΣΑΝΤΕΡ ΦΡΙΝΤΡΙΚ, 110
ΤΣΕΝΤΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ., 3-21, 30, 37-40, 70-79, 87-102, 142-158, 177-200, 217-218, 221-225, 254-278
ΤΣΕΧΙΑ, 88
ΤΣΕΧΟΙ, 145
ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ, 88, 89, 224
ΤΣΕΧΩΦ ΑΝΤΟΝ, 256
ΤΣΙΟΛΚΟΦΣΚΥ ΛΕΟΝΙΝΤ, 104
ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 217
ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ π., 221, 241, 242, 248-253
ΤΣΟΜΙΔΗΣ ΘΟΔΩΡΗΣ, 178
ΤΣΩΡΤΣΙΛ ΟΥΪΝΣΤΟΝ, 171
ΤΥΝΙΔΑ, 51
ΥΑΔΕΣ, 161, 162
ΥΔΡΑ, 52-56
ΥΔΡΑΙΟΙ, 48-50, 52, 55
ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, 49, 50
ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, 54
ΦΑΙΣΤΟΣ, 163, 164
ΦΑΣΣΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 64
ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ Γ΄ ΑΥΣΤΡΙΑΣ, 91
ΦΙΛΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΗΣ, 54
ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 116
ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ, 161, 162
ΦΙΛΥΡΑ, 159
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ, 216
ΦΟΙΝΙΚΑΣ, 161
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΙΩΣΗΦ ΑΥΣΤΡΙΑΣ, 102
ΦΡΑΓΚΟΙ, 228
ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗ, 119
ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ, 66
ΦΡΙΞΟΣ, 160
ΦΡΟΫΝΤ ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ, 171, 172
ΦΩΤΗΛΑΣ ΑΣΗΜΑΚΗΣ, 66
ΦΩΤΗΛΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 61
ΦΩΤΗΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, 58, 60, 62
ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ, 238
ΦΩΤΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ Ο ΜΕΓΑΣ, 25-28, 81
ΧΑΪΖΕΝΜΠΕΡΓΚ ΒΕΡΝΕΡ, 111
ΧΑΙΡΗΜΩΝ, 6
ΧΑΛΙΦΑΞ ΛΟΡΔΟΣ, 89
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ, 50
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ Γ., 158
ΧΑΡΒΑΡΝΤ, 171
ΧΑΣΑΠΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, 159
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΜΑΝΟΣ, 238
ΧΕΙΡΩΝ, 159
ΧΕΡΣΕΛ ΟΥΪΛΛΙΑΜ, 208, 209
ΧΙΜΜΛΕΡ ΧΑΪΝΡΙΧ, 145, 146, 257
ΧΙΝΤΕΝΜΠΟΥΡΓΚ ΠΑΟΥΛ ΦΟΝ, 146, 256
ΧΙΟΣ, 48
ΧΙΤΛΕΡ ΑΔΟΛΦΟΣ, 87-91, 93-95, 99, 142, 145-149, 151, 153, 179, 180, 183, 184, 188-191, 195, 197, 198, 224, 256, 269, 272, 277
ΧΟΚΙΝΓΚ ΣΤΙΒΕΝ, 111
ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, 116-118
ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, 66, 67
ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, 116
ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, 3
ΧΡΙΣΤΟΣ, 5, 7, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 33, 36, 42-46, 72, 73, 80, 82, 83, 85, 86, 94, 95, 100-102, 126, 127, 142, 150, 151, 156, 157, 168, 170, 176, 204, 213, 218-220, 238-240, 258, 263, 264, 276
ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ, 17, 18
ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΙ, 65
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Γ΄ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΑΝΗΣ, 41-46, 168
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΙΤΙΟΥ, 243
ΧΩΝΟΙ, 162
ΨΑΡΑ, 54, 55
ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟ, 117
ΩΡΙΓΕΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, 3-21, 70-79
ΩΡΙΩΝ, 161, 162

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ (2024)

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Γ.Β.Μ., «Καταδίκη καὶ δικαίωση», σελ. 1-2 – *«Πάντοτε χαίρετε»*, σελ. 85-86 – «Τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρώπου», σελ. 131-132 – «Κόσμος παγερὸς καὶ ἀπρόσωπος», σελ. 175-176 – «Τὸ μήνυμα τῆς ἐξορίας», σελ. 219-220 – **Μητροπολίτης Μάνης Χρυσόστομος Γ΄**, «Ἡ λανθασμένη ἀντίληψη γιὰ τὴν Ἐκκλησία», σελ. 41-46 – «Ὁ πηλός», σελ. 168-169.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Κωνσταντῖνος Δ. Μαυρομμάτης, «Ὁ πύραυλος στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς διαστημικῆς», σελ. 103-110 – «Ἡ ζωὴ στὴ Γῆ καὶ στὸ πλανητικό μας σύστημα», σελ. 205-212 – **Μαρῖνος Σπηλιόπουλος**, «Μιὰ μέθοδος ὑπολογισμοῦ δεκαδικῶν ψηφίων τοῦ *π* = 3,14... μέσῳ τοῦ DNA», σελ. 111-115 – **Βασίλειος Πετρουλέας**, «Φωτοσύνθεση. Τὸ μικρό “Big Bang” ποὺ ἔκανε δυνατὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ζωῆς», σελ. 134-141.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ἀχιλλεὺς Γ. Λαζάρου, «Μαρτυρία Μοργκεντάου γιὰ τουρκικὲς ἐπιδόσεις σὲ γενοκτονίες», σελ. 30-34 – «Ἀρχαιογνωσία καὶ ἐπιστητὸν τῶν Ἑλλήνων», σελ. 158-167 – **Δημήτριος Λισμάνης**, «Ὁ ρόλος τοῦ ναυτικοῦ στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση», σελ. 47-56 – **Ζωὴ Γκενάκου**, «Μιὰ μονὴ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἀνέκδοτες, ἀξιοθαύμαστες μαρτυρίες», σελ. 57-69 – **Γιάννης Κ. Τσέντος**, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία. Μέρος Α΄», σελ. 87-102 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία. Μέρος Β΄», σελ. 142-157 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τό “Λευκὸ Ρόδο” στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Α΄», σελ. 177-200 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τό “Λευκὸ Ρόδο” στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Β΄», σελ. 254-278 – «50 χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου. Εἰσαγωγὴ στὴν ἐκδήλωση», σελ. 222-225 – **Τῆς Συντάξεως**, «1974-2024: 50 χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου», σελ. 133 – **Σταῦρος Πεττεμερίδης & Νίκη Παντελῆ-Πεττεμερίδου**, «Μηνύματα Ἀνάστασης ἀπὸ τὸν 50χρονο Γολγοθᾶ τῆς Κύπρου», σελ. 227-244 – **Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κκ. Γεώργιος**, «50 χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου. Χαιρετισμός-Παρέμβαση», σελ. 245-247 – **Ἀρχιμανδρίτης π. Κυριακὸς Τσολάκης**, «Κύπρος: πενῆντα χρόνια μετά...», σελ. 248-252 – **Ἀρχιμανδρίτης π. Βασίλειος Μπλάνας**, «50 χρόνια ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῆς Κύπρου. Κλείσιμο ἐκδηλώσεως», σελ. 253.

ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ἀλέξανδρος Κακαβούλης, «Ἀρχὲς τῆς ἐδῶ παιδείας καὶ ἡ παντοτινὴ ἱερὴ ἀποστολή της», σελ. 201-204.

ΜΟΡΦΕΣ

Γιάννης Κ. Τσέντος, «Ἡ μορφὴ τοῦ Ὠριγένη στὴ συνάντηση Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Μέρος Α΄», σελ. 3-21 – «Ἡ μορφὴ τοῦ Ὠριγένη στὴ συνάντηση Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Μέρος Β΄», σελ. 70-79 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία. Μέρος Α΄» (Theodor Innitzer, Heinrich Meier), σελ. 87-102 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Χριστιανικὴ ἀντίσταση στὸν Ναζισμὸ στὴν Αὐστρία. Μέρος Β΄» (Otto Neururer, Matthias Spanlang, Jakob Gabb, Franz Reinisch, Franz Jägerstätter,

Roman Karl Scholz, Johann Gruber, Maria Restituta Kafka, Carl Lampert, Maximilian Maria Kolbe), σελ. 142-157 – «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τό “Λευκὸ Ρόδο” στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Β΄» (Alexander Schmorell, Hans Scholl, Christoph Probst, Willi Graf), σελ. 254-278 – **Σωτήρης Κούβελας**, «Δημήτρης Χρηστίδης», σελ. 116-118.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Γιάννης Ἀν. Σαντάρμης, «Ἕνα δάκρυ», σελ. 170.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ἰ. Κ. Ἀγγελόπουλος, «Ἡ ἀνεπαίσθητος ἀλλοίωσις τῆς πίστεως», σελ. 80-84 – «Πῶς ἐφθάσαμε στὴν θεσμοθέτησι “γάμου” ὁμοφυλοφίλων», σελ. 119-125 – «Διάλογος πίστεως καὶ ἀπιστίας», σελ. 171-174 – «Ρατσιστικὸς λόγος», σελ. 213-216.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

Γιάννης Κ. Τσέντος, «Γεώργιος Τσακογιάννης (1948-2023)», σελ. 37-38 – «Ἀντώνιος Ξυραφᾶς (1932-2021)», σελ. 39-40 – **Ἠλίας Κωνστ. Κατσούφης**, «Χριστόφορος Διακόπουλος» (1927-2024), σελ. 126-127 – **Νικόλαος Γιαμβριᾶς**, «Χριστόφορος Διακόπουλος», σελ. 127-128 – **Ἠλίας Κωνστ. Κατσούφης & Γιάννης Κ. Τσέντος**, «Πέτρος-Δαμιανὸς Μποζώνης (1935-2024)», σελ. 217-218.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἰ. Κ. Ἀγγελόπουλος, «Ὁ χριστιανὸς ἡγεμών», σελ. 22-29 – **Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ περιοδικοῦ *Παρεμβολή***, «90 χρόνια ΧΦΕ», σελ. 35-36 – «Προσευχὴ γιὰ τὴν Κύπρο», σελ. 226.

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἐσωτερικοῦ

α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἕνωσις Ἀκτίνων ὑπ᾽ ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.

β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιᾶς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.

ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὅταν κατατίθεται ἕνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμό, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομήτριας (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Ακτίνες συνδρομὴ 2025» ἢ ὅ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποιὰ συνδρομὴ ἀφορᾶ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἂν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνῆστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμηση μέ μήνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

Ἀξίζει νά διαβάζετε

Τὸ μηνιαῖο Ὀρθόδοξο Χριστιανικὸ Περιοδικὸ μὲ τὴν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντὰ στὸν ἑλληνικὸ λαό.

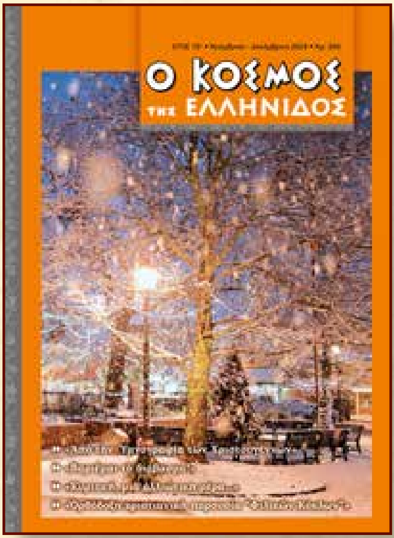

Περιοδικὸ μὲ ἱστορία 60 ἐτῶν, ποὺ ἀπευθύνεται στὴ γυναῖκα, στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνική της παρουσία.

Ἕνα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς καὶ γονεῖς.

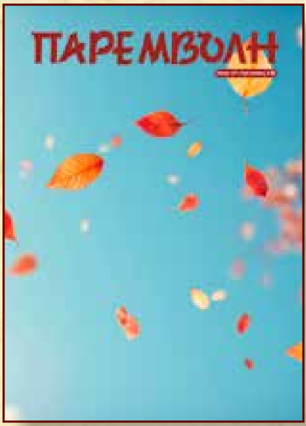

Νεανικὸ περιοδικὸ τῆς "Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἑνώσεως" – μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς νεότητας καὶ τὴ σφραγῖδα τῆς πίστης καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ: 01 1692

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο ΚΕΜΠ. ΑΘ.
Αριθμός Άδειας 1753

PRESS POST X+7 PRESS POST

ΕΛΤΑ Hellenic Post

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:
ὅλοι οἱ τόμοι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες» καθώς καί τό εὑρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

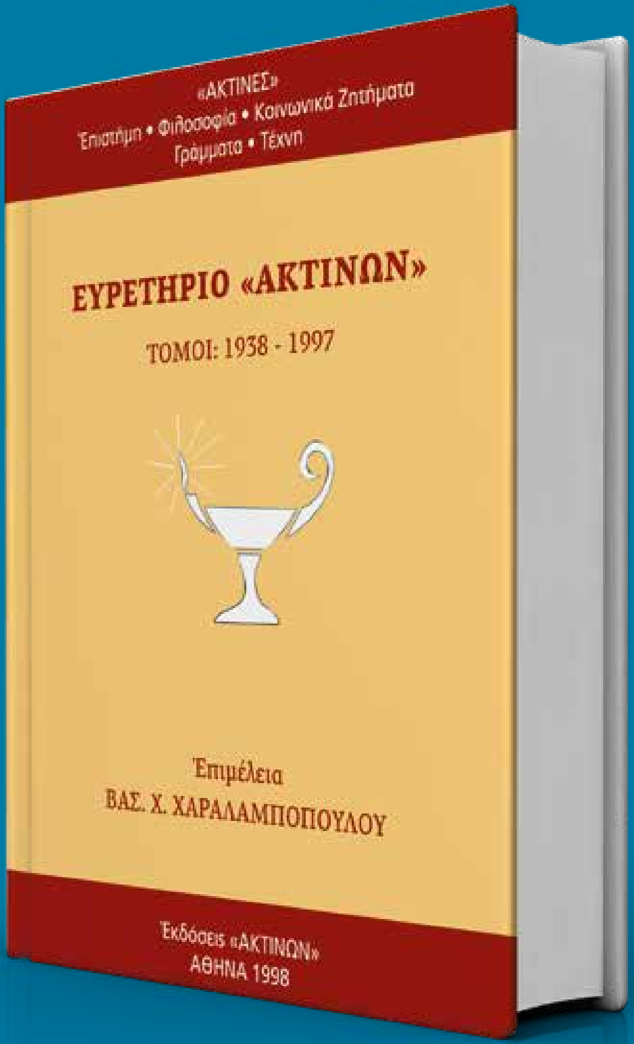

«Χριστιανική Ἕνωση Ἐπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 210 32.35.023